

**HISTORIA  
UNIVERSITATIS CAROLINAE  
PRAGENSIS  
PŘÍSPĚVKY  
K DĚJINÁM  
UNIVERSITY KARLOVY**

---

*Předchozí ročníky časopisu Acta Universitatis Carolinae — Historia Universitatis Carolinae Pragensis, Příspěvky k dějinám University Karlovy, který vychází od roku 1960, lze objednat na adrese:*

*Archív University Karlovy — Praha 1, Ovocný trh 5*

## OBSAH

7	Jan Havránek, Václav Vojtíšek a Universita Karlova
29	Ivan Hlaváček, Profesor Zdeněk Fiala zemřel
31	Jerzy B. Korolec, Středověké komentáře k Aristotelovým dílům na pražské universitě
53	Chrudoš Vorlíček, Pedagogická fakulta University Karlovy ve vývoji učitelského vzdělání v Československu
55	1. Založení pedagogické fakulty University Karlovy v Praze a její vývoj v letech 1946—1953
75	2. Vysoká škola pedagogická a Vyšší pedagogická škola v Praze v letech 1953—1959
82	3. Období Pedagogického institutu v Praze, Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem a Ústavu pro dálkové studium učitelů na Universitě Karlově
93	4. Vývoj pedagogické fakulty University Karlovy po roce 1964
97	5. Závěry
	<i>Referáty</i>
101	František Jílek — Václav Lomič, Dějiny Českého vysokého učení technického. 1 díl, sv. 1. (Hvr.)
103	Howard Kaminsky, The University of Prague in the Hussite Revolution. (Ivan Hlaváček)
104	Eduard Winter — Maria Winter, Domprediger Johann Emanuel Veith und Kardinal Friedrich Schwarzenberg. (Hvr.)
105	Dokumenty po istorii universitetov Jevropy XII—XV vv. (Ivan Hlaváček)
105	Práce o dějinách vysokých škol v NDR. (Hvr.)
106	Bibliographie zur Universitätsgeschichte. (Hvr.)
108	Horst Rudolf Abe, Die Erfurter medizinische Fakultät in den Jahren 1392—1524. (Ivan Hlaváček)
110	Knihnice k dějinám freiburské university. (Hvr.)

VÁCLAV VOJTÍŠEK A UNIVERSITA KARLOVA

JAN HAVRÁNEK

27	Jan Havránek, Václav Vojtíšek und die Karls-Universität
29	Ivan Hlaváček, Professor Zdeněk Fiala gestorben
50	Jerzy Korolec, Komentarze średniowieczne do dzieł Arystotelesa na Uniwersytecie praskim
51	Jerzy Korolec, Die mittelalterlichen Kommentare zu den Werken des Aristoteles an der Prager Universität
99	Chrudoš Vorlíček, Die pädagogische Fakultät der Karls-Universität in der Entwicklung der Lehrerausbildung in der Tschechoslowakei
101	Referate

Dne 22. srpna 1974 zemřel akademik Václav Vojtíšek. Z jeho dlouhého a prací přebohatě naplněného života tři zvláště významná období jsou bezprostředně spojena s Universitou Karlovou. Jsou to jeho studentská léta (1903—1911), působení docenta, bezplatného profesora a archiváře University Karlovy v letech 1921—1939 a posléze činnost profesora a archiváře University Karlovy v letech 1945—1961. Ve všech etapách Vojtíškovy působení na universitě dominovala nade vším jeho oddanost vysokému učení, které proslavilo český národ, které bylo nerozlučně spjata s Prahou, rodištěm, domovem a láskou Vojtíškovou.

Jen několik set metrů dělí ulici Nekázanku na Novém Městě pražském, kde se dne 9. srpna 1883 Václav Vojtíšek narodil a kde vyrostl, od budovy Karolina na Ovocném trhu. Od věků dělival však jednu z nejužších ulic Nového Města od vznosného domu universitního příkop a hradební zeď. V době Vojtíškovy mládí tu ovšem nebylo již po hradbách ani potuchy a po příkopu zůstal jen název ulice Na příkopě. Právě v této široké ulici vyrůstaly tehdy vedle nevysokých šlechtických paláců pyšná mnohpatrová sídla bank. Bohatá ulice byla zároveň i centrem společenského života pražské německé menšiny, sociálně tak výrazně odlišné od české většiny pražského obyvatelstva.<sup>1)</sup> Německé Příkopy ležely mezi Nekázankou a Karolinem, mezi Nekázankou a Staroměstskou radnicí, a to se hluboce vtisklo do mysli studenta obdivujícího a milujícího českou minulost. Ještě po třech čtvrtinách století, které tak od základů proměnily obraz tohoto města, vzpomíná Václav Vojtíšek na tuto ulici: „Příkopy byly vlastně německá půda. Německé ústavy, německé obchody — jen s německými nápisy — německá promenáda, byl tam Německý dům a k němu proudilo pražské němectví, zejména průvody buršáků v cereviskách a v kuléru.“<sup>2)</sup> O tom, jak intenzívně prožíval ve svých 14 letech bouřlivé nacionální demonstrace z prosince 1897, vypravuje Vojtíšek: „Mocně na mne zapůsobily události, které vyvolaly prosinec 1897, jehož běh jsem zblízka viděl, a noviny jsem s horlivostí čítal i schovával.“<sup>3)</sup> Právě tyto dojmy z mládí byly hluboce zapsány v jeho srdci a určovaly směr Voj-

<sup>1)</sup> J. Havránek, Demografický vývoj Prahy v druhé polovině 19. století. Pražský sborník historický, 1969—70, str. 95.

<sup>2)</sup> V. Vojtíšek, O Gustavu Friedrichovi. Archívni časopis, roč. 1971, s. 219.

<sup>3)</sup> V. Vojtíšek, O Gustavu Friedrichovi. Archívni časopis, roč. 1971, s. 221.

tíškova jednání ještě po dlouhých desetiletích. Mnozí z nás, kteří jsme se s Václavem Vojtíškem sešli až po více než půl století, v druhé již polovině století dvacátého, jsme hned nepochopili člověka, jehož kořeny tkvěly hluboko ve století devatenáctém, ve století, v němž vyvrcholilo české národní obrození.

Universita, do jejíchž místností v Klementinu vkročil v roce 1903 absolvent gymnázia v Žitné ulici, měla za sebou již více než půltisíciletou minulost, ale čeština zněla v jejích posluchárnách naplno teprve dvě desetiletí. Není divu, že právě historie byla oborem, který si Václav Vojtíšek vybral, když již od dětství vyrůstal v prostředí, které z národní minulosti čerpalo posilu. Bylo to studium, jehož zakončením mělo být povolání gymnazijního profesora, které mohlo uživit jen nepříliš velké množství lidí. Není proto divu, že i Vojtíšek musel při své volbě překonat odpor rodičů, kteří si přáli, aby studoval práva nebo ještě raději státní účetnictví, kde studium bylo jen dvouleté. Hmotné poměry, v nichž Vojtíšek vyrůstal v rodině majitele malého obchodu potravinami, byly dosti stísněné.

Průběh svého studia vypsál Vojtíšek podrobně ve svých vzpomínkách. Původní zaměření na profesuru dějepisu a zeměpisu ustupovalo postupně do pozadí a odborný zájem o pomocné vědy historické a historii převládal. Byl to mladý, tehdy dvaatřicetiletý docent Gustav Friedrich,<sup>4)</sup> jehož přednášku „Paleografie latinská“ zapsal Vojtíšek již v prvním semestru, který se stal prvním mezi učiteli Vojtíškovými a který zase ve Vojtíškově nalezl prvního mezi svými žáky. Byli tu ovšem i další učitelé — Goll, Pekař, Kalousek a v neposlední řadě Václav Novotný. Naproti tomu přednášky zeměpisné ustupovaly do pozadí, jak si student Vojtíšek postupně ujasňoval, že to nebude profesura dějepisu a zeměpisu, jež se stane jeho povoláním. Studia proto zakončil pouze doktorátem, což bylo na filosofické fakultě tehdy ještě dosti neobvyklé. Ve školním roce 1903/4, kdy Vojtíšek vstupoval na fakultu, podalo disertace 25 studentů filosofické fakulty, z nichž 18 v předmětech humanitních a 7 v přírodovědných a promovalo 24 doktorů filosofie, mnozí z nich však již předtím složili státní závěrečné zkoušky, které je opravňovaly k učitelství na gymnáziích.<sup>5)</sup> K doktorátu se přihlásil dne 28. února 1911,<sup>6)</sup> kdy již více než dva roky pracoval v archivu hlavního města Prahy.<sup>7)</sup> Podal disertační práci „Písaři manualů radních Nového Města pražského z let 1548—1553. (Příspěvek k dějinám městské kanceláře pražské.)“. Disertace je napsána rukou, úhledným, dobře čitelným rukopisem. Je svázána

<sup>4)</sup> Mimořádným profesorem byl Friedrich jmenován až 9. října 1904. Srv. K. Kazbunda, *Stolice dějin na pražské universitě. Část III. Praha 1968, str. 203.*

<sup>5)</sup> Disertace pražské university. 1882—1953. I. Praha 1965. Str. 42—44; Matrika doktorů české university, sv. II. (uloženo v AUK).

<sup>6)</sup> Podle Podacího protokolu fakulty filosofické na šk. rok 1910—11 (uloženo v AUK).

<sup>7)</sup> V archivu nastoupil jako pomocná vědecká síla již 1. října 1908. Do zaměstnání byl přijat usnesením rady městské ze dne 30. listopadu 1909 od 1. prosince 1909. V tomto doplňuji na základě Vojtíškem vlastnoručně vyplněného „Přehledu působení ve službě do 31. března 1950“ (uloženo v AUK — FF, osobní spisy profesorů) údaj uveřejněný ve vzpomínkách „O Gustavu Friedrichovi“, AČ, 1972, s. 91.

ve dvou svazcích, z nichž první obsahuje text práce (46 stran) a druhý poznámky (38 stran).<sup>8)</sup> Práci posuzovali profesoři Gustav Friedrich a Václav Novotný. Oba posudky, Friedrichův z 27. dubna 1911 a Novotného z 13. května 1911 vyznívají velmi pochvalně. Závěrečné formule: „Označuji předloženou práci za výbornou“, (Friedrich) a „Požadavkům na doktorskou disertaci kladeným vyhovuje nejplněji měrou“, (Novotný) patřily k nejlepším oceněním, jež je možno v posudcích disertačních prací z této doby číst.<sup>9)</sup> 31. května 1911 se Vojtíšek přihlásil k hlavnímu rigorosu z pomocných věd historických a z českých dějin. Examinátory byli oba posuzovatelé a dvouhodinové rigorosum skládané dne 17. června od 3 do 5 hodin odpoledne vyznělo všemi hlasy výborně. 20. července 1911 se Vojtíšek přihlásil k rigorosu z filosofie a již následujícího dne složil zkoušku u profesorů Drtiny a Čády. Výsledek byl oceněn většinou hlasů jako výborný.<sup>10)</sup> Promocí dne 27. července 1911 skončila po osmi letech studentská léta Václava Vojtíška.

<sup>8)</sup> Podle originálu uloženého pod č. 622 ve sbírce disertačních prací v AUK.

<sup>9)</sup> Disertační posudky za r. 1910/11, č. 49 (uloženo v AUK).

<sup>10)</sup> Posudek Friedrichův:

Posudek o disertaci pana Václava Vojtíška „Písaři manualů radních Nového města pražského z let 1548—1553.“ (Příspěvek k dějinám městské kanceláře pražské). Zařízení městských kancelářů a knih v nich uvedených náleží k oněm kapitolám diplomatiky, jež jsou posud poměrně velmi málo propracovány. Proto s tím větším povděkem sluší uvítati předloženou disertaci.

Východiskem práce páně kandidátovy o městské kanceláři pražské byly tři manualy Novoměstské z prostředka 16. století, které se nyní chovají v archivu města Prahy. Ve zvláštním pojednání nadepsaném „Manualy radní Nového města Pražského z let 1548—1553“ (jehož otisk je k disertaci přiložen), podal autor podrobný popis řečených knih archivu městského; vyložil na základě theoretického spisu „Praxis cancellariae“ z 15. století, jaká právní jednání se do manualů měla zapisovat a na základě samostatného bádání archivního ukázal, jak se vyvinulo vedení těchto manualů do prostředka 16. století.

V rukopisné disertaci své řeší nyní autor podrobněji otázku, jaké postavení náleží těmto manualům ve vývoji městských knih pražských vůbec. Podrobným zkoumáním paleografickým zjistil autor (jak již v tištěném pojednání svém vyložil) že původci zmíněných tří manualů jsou dva písaři městští; nyní pak ukazuje, kdo byli tyto písaři a z jakých důvodů rukopisy graficky zjištěné připisuje určitým dvěma osobám. První dvě kapitoly předložené disertace podávají pak podrobně vypsání životních příběhů obou písařů a jejich činnosti; vše na základě materiálu archivního autorem samým sebraného. Kapitola třetí konečně líčí ve velkých rysech vývoj zřízení pražské kanceláře městské a její agendy od prvních začátků z konce 13. stol. až do konce 16. století. Autor velmi poučně tu ukazuje, zejména jak s rozvojem správy a soudnictví městského rozvětvily se knihy městské v různé kategorie podle obsahu; přitom pak především jde mu o vymezení pojmu písařů radních a zjištění jejich kompetence na rozdíl od jiných písařů městských. Nelze sice pochybovati, že v jednotlivostech výklady autorovy budou buď pozměněny nebo prohloubeny, až bude úplně prozkoumáno celé množství zachovaných městských knih pražských; avšak i při tom, že v poslední kapitole své musil se autor spokojiti s vylíčením vývoje městských knih a organizace kancelářské jen ve velkých rysech, podává práce jeho mnoho poučných podrobností získaných bedlivým prozkoumáním rozsáhlé látky archivní a svědčí o veliké péli autorově i o tom, že důkladně jest vyzbrojen vědomostmi potřebnými k samostatnému bádání. Z těchto příčin označuji předloženou práci za *výbornou* a doporučuji, aby na jejím základě byl pan kandidát připuštěn k přísným zkouškám doktorským.

V Praze 27. dubna 1911.

Dr. Gustav Friedrich

Práce v městském archívu neznamenalala pro Vojtíška zpretrhání svazků s uni-  
versitou. Do archívu, umístěného v přízemí Staroměstské radnice, který měl velmi  
dobrou knihovnu, docházeli profesori, zvláště Friedrich a Novotný, studovat  
a navíc se zde konala jeden den v týdnu od 17 do 19 hodin seminární cvičení  
Friedrichova a pak až do roku 1939 též Vojtíškova. Byla to tradice ještě z dob,  
kdy ředitelem městského archívu byl profesor pomocných věd historických Jan  
Emler, který „když se stal profesorem, mohl zůstat i v archívu i při vědecké  
práci a využíval toho pro učitelké cíle.“<sup>11)</sup> V archívu městském, jehož se stal  
záhy nejlepším znalcem, Vojtíšek rychle postupoval a v roce 1920 stál již v jeho  
čele.<sup>12)</sup> Avšak Karlova universita byla vždy ve středu jeho zájmu, jak to ostatně  
ukázal již 29. října 1918, kdy Vojtíšek přiměl profesora Friedricha k tomu, aby  
převzal pro českou universitu archív, který byl do té doby v rukou německé  
university. Zatímním inspektorem universitního archívu se stal prof. Friedrich.<sup>13)</sup>

Posudek Novotného:

Pan Václav Vojtíšek předložil jakožto disertaci doktorskou tištěné pojednání nadepsané  
„Manualy Nového města Pražského z l. 1548—1553“ s pokračováním nazvaným „Pisaři  
manualů radních Nového města Pražského z l. 1548—1553“ v rukopise. Část první  
(tištěná) obsahuje pečlivý zevní popis zachovaných manualů, zjišťuje na základě zev-  
ních kritérií jejich písáře, účel i zařízení a vedení, a jež zde podává zajímavé a nové  
details. Část druhá (rukopisná) zjišťuje nejprve životopisná data obou předních písarů  
dotčených manualů, a nutno uznati, že tak činí opravdu svědomitě a důkladně na zá-  
kladě velmi rozsáhlého materiálu především rukopisného (hlavně z archívu města Prahy,  
ale i jiných) a ovšem i tištěného a s použitím přístupné literatury měrou svrchované  
uspokojivou, takže se lze o práci této vysloviti s nejpříhodnějším uznáním. Závěrečná  
partie, věnovaná vzniku a organizaci kanceláře městské podává přehled vývoje této  
instituce na základě literatury a vlastního bádání archivního formou stručnou a ne  
zcela bez omylu, ne vždy zaviněných jen nesnadnou látkou. Ale naproti tomu nutno  
připustiti, že zpracování tohoto předmětu jest svrchovaně obtížné i pro nedostatek  
spolehlivých prací předběžných, i pro roztržitost a neúplnost materiálu, a dále,  
že také jest patrna uznání hodná horlivost a bezpečné ovládnutí přístupných pramenů,  
takže také zde přináší práce přes některé vady mnoho cenného a důležitého.  
Na základě toho všeho lze úsudek o předložené práci shrnouti ve slova, že požadavkům  
na doktorskou disertaci kladeným vyhovuje nejpříhodněji měrou.

13. 5. 1911

V. Novotný

<sup>11)</sup> AUK, RUK, sbírka 600 let UK, čj. 6133 z l. 8. 1947 — nepodepsaný dvojstránkový  
strojopis stylizovaný nepochybně V. Vojtíškem podávající stručný přehled vývoje stolice  
pomocných věd historických.

<sup>12)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška. Přehled působení ve službě do 31. března 1950:  
„Byl ustanovením městské rady z 14. listopadu 1911 pres. os. 4612 ze 14. listopadu 1911  
jmenován prozat. adjunktem měst. arch. v X. tř. hodnost. a dostav po roce definitivu  
(čj. 2678 pres. os. z 11. července 1912) pravidelně postupoval. Usnesením městské rady  
čj. 6187 os. pres. z 10. pros. 1920 dán titul archiváře, rozhodnutím měst. zastupitelstva  
ze 4. července 1921 pres. os. 1958 schváleno volbou toto usnesení a odtud pravidelný  
i mimoř. postup podle pravidel jako představeného městského archívu až do něm.  
okupace, až dosáhl usnesením městské rady ze dne 3. září 1928 čj. 14928 os. pres. ze  
7. září 1928 2. plat. stup. I. a služeb. třídy.“ Podle platového zákona ze dne 24. 6. 1926  
č. 103 Sb. základní plat ve 2. platové stupnici činil 54 000 Kč ročně, činovné ve Velké  
Praze 9000 Kč ročně (O. Placht—V. Havelka, Předpisy pro vysoké školy republiky  
Československé, Praha 1932, str. 787—788). Základní služné mimořádného profesora  
činilo tehdy 30 600 Kč ročně a činovné pro Prahu 6 600 Kč, základní služné řádného  
profesora 39 000 Kč a činovné pro Prahu 8 100 Kč. (Placht—Havelka, str. 799—800.)

<sup>13)</sup> V. Vojtíšek, Za naši universitu. Praha 1936, vl. n. (vánoční tisk), s. 5—6: „Dávno  
před státním převratem 28. října 1918 myslil jsem na to, aby naší universitě byla vrá-

Krátce poté se setkáváme s Vojtíškovým jménem opět ve spisech universitních,  
a to na filosofické fakultě, kde sbor dne 15. května 1919 doporučil ministerstvu  
návrh prof. Friedricha, aby byla ve smyslu kladném vyřízena žádost Dr. Václava  
Vojtíška o stipendium z fondu na vzdělávání učitelů vysokoškolských na studijní  
pobyt v Německu, kde Vojtíšek měl studovat městské knihy. Již 11. června  
bylo stipendium ve výši 3000 Kč poskytnuto a Václav Vojtíšek odjel na stu-  
dijní cestu „po archivech říšskoněmeckých měst“. Rubrika, na základě které  
bylo tehdy ještě adjunktovi městského archívu hl. města Prahy stipendium poskyt-  
nuto, zněla: „Na podporu a přípravu naléhavě potřebných sil učitelských a vě-  
deckých pro československé vysoké školy.“<sup>14)</sup> Před sedmatřicetiletým vědcem,  
který se krátce nato dne 3. května 1920 oženil, se otevíraly doširoka dvě dráhy  
— dráha vysokoškolského učitele a dráha archiváře hlavního města Českoslo-  
venské republiky.

Postup v archivní službě byl však o málo rychlejší. 10. prosince 1920 se stal  
archivářem hlavního města Prahy a 25. května 1921 byla ustavena komise  
pro jeho habilitaci z profesorů Friedricha, Novotného a Bidla. Na násle-  
dující pak schůzi profesorského sboru filosofické fakulty byl jednomyslně  
schválen referát této komise, který doporučil Vojtíškovu habilitační žádost  
a 7. července proběhlo před sborem úspěšně jeho habilitační kolokvium; přednáš-  
ka na zkoušku mu byla prominuta. Dne 10. srpna 1921 byl habilitován pro obor  
pomocných věd historických.<sup>15)</sup> V letním semestru školního roku 1921/22 se pak  
objevilo vedle jména docenta Václava Hrubého i jméno Václava Vojtíška jako  
soukromého docenta pomocných věd historických. První přednáška, kterou ohlá-

cena její práva. Avšak ve své archivářské jednostrannosti — přiznávám se k ní —  
stál jsem hlavně o to, aby byl převeden v její vlastnictví a držení universitní archiv...  
Mluvil jsem o věci několikrát s prof. Dr. Gustavem Friedrichem a prof. Dr. Václavem  
Novotným. Oba se mnou souhlasili. Proto 29. října 1918 po noci, v níž jsem snad ani  
nezdřímil, brzy z rána vydal jsem se do bytu prof. Friedricha na Smíchově v Dvořákově  
ul. a žádal jsem ho, aby se zasadil u Národního výboru o zabránění universitního archívu  
pro naši universitu, jež už odvrhla jméno „universita Karlo-Ferdinandova“, vzniklé  
v době habsburského útisku, a přijala jméno university Karlovy. I šli jsme spolu do  
Obecního domu u Prašné brány, kde Národní výbor měl místnost. Avšak až po 11 hod.  
byli jsme přijati úřadujícím členem T. (míněn Fr. Tomášek — pozn. J. H.) a od něho  
jsme odešli s — nepořízenou. Neměl pro otázku větší zájem, byl přesvědčen, že Němci  
nebudou chtít přenést svou universitu z Prahy (? — smyslu by spíše odpovídalo „bu-  
dou chtít“ — J. H.) a že nic z Prahy nebudou moci odvésti, a později že se zařídí,  
co bude potřebí. Zdá se mi, ale nemohu to tvrditi, že se mluvílo nejen o archívu, ale  
i o insigniích. Avšak hovořilo se o těchto věcech jen krátce, pak se řeč stočila na  
videňská studia, neboť T. i prof. Friedrich byli kolegové ze studií...  
Avšak prof. Friedrich neustal. A pomoci prof. O. Srdínka, jenž byl také členem Ná-  
rodního výboru, dostal mandát, aby universitní archiv pro universitu Karlovu převzal.  
Učinil to asi už 29. října. Rektor německé university Naegle vydal, vida nezbytí, nej-  
důležitější listiny a knihy chované v pokladně rektorátu a odevzdal i klíče k archivním  
místnostem v přízemí Karolina. Rektor Karlovy university a pak její akademický senát  
ustanovili prof. Friedricha inspektorem universitního archívu.“

<sup>14)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 2017, 2279, 2639 z r. 1918/19.

<sup>15)</sup> AUK, protokoly schůzí sboru FF ze dne 25. 5. 1921, 16. 6. 1921 a 7. 7. 1921 (čj.  
1776, 1895 a 2027 z r. 1920/21).

sil, měla název: „Padělky v privilegiích českých měst“. 30. srpna 1922 byl pro rok 1922/23 na návrh profesorského sboru brněnské filosofické fakulty pověřen ministerstvem školství suplováním stolice pomocných věd historických v Brně v rozsahu pěti hodin přednášek a dvou hodin seminárních cvičení týdně za celkovou roční odměnu 18 000 Kč. Proto nekonal v zimním semestru na pražské fakultě předtím již ohlášenou přednášku. Ale v letním semestru 1923 již opět v Praze svou docentskou přednášku ohlásil a také ji vykonal. V Brně pak působil za stejných podmínek jako dříve i ve školním roce 1923/24.<sup>16)</sup> V témže školním roce přednášel v Praze: „Listiny na právu městském v zemích českých“. V zimním semestru 1924/25 již v Brně nepůsobil a v Praze vykládal „Právní řízení a zlistinění při starších listinách českých“.<sup>17)</sup> Převzal zároveň po docentu Václavu Hrubém, který odešel jako profesor do Brna, přednášku „O české diplomatice“, a to „nejen jako čtení na škole archivní, nýbrž i jako čtení universitní“.<sup>18)</sup> Postupně rostla jeho pedagogická činnost. Na návrh Friedrichův doporučil sbor filosofické fakulty v červnu 1925 zvýšení Vojtíškovy úvazku na tři hodiny týdně.<sup>19)</sup> V lednu 1926 ministerstvo školství schválilo, aby „při semináři pomocných věd historických bylo zřízeno speciální oddělení pro ty části diplomatiky, které souvisejí se zřízením městským a správou městskou ve středověku, a to počínajíc zimním během 1925/26“. Toto oddělení bylo sice ohlášeno v seznamu přednášek již na zimní semestr, ale konalo se až v letním semestru 1926. Docent Vojtíšek je vedl „za obvyklou semestrální remunerací“, která tehdy činila 1000 Kč.<sup>20)</sup> Tak se soukromý docent a zároveň hlava archivu, v němž se pravidelně konala seminární cvičení Friedrichova, postupně stále aktivněji zapojoval do života Karlovy university vůbec a do pedagogické práce na její filosofické fakultě zvláště. Zároveň vyučoval i na Státní archivní škole, přičemž některé přednášky universitní byly zároveň určeny i pro posluchače Státní archivní školy.<sup>21)</sup>

4. prosince 1927 podal Gustav Friedrich ve sboru návrh, aby byla zřízena komise pro jmenování Vojtíška bezplatným mimořádným profesorem a 15. pro-

<sup>16)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška čj. 3197 z r. 1921/22, 783 a 3474 z r. 1922/23. G. Friedrich vysvětloval později, 13. 5. 1925 při podání, jímž žádal rozšíření učebního příkazu V. Vojtíškovy na tři hodiny týdně, důvody toho, proč V. Vojtíšek přijal v Brně pouze suplování, následujícími slovy: „... před dvěma lety byla mu nabízena řádná stolice tohoto oboru (pomocných věd historických — J. H.) na filosofické fakultě Masarykovy university v Brně. Nechtěje ze závažných důvodů opustit archiv města Prahy, v jehož čele stojí již delší řadu let, nepřijal Dr. Vojtíšek nabízené profesury v Brně a na zvláštní žádost brněnské fakulty suploval tam zatím po dvě léta přednášky ze svého oboru a řídil přitom i seminární cvičení. Toto suplování přestalo, když se jmenované fakultě podařilo pro neobsazenou stolici najít sílu definitivní v osobě Dr. Václava Hrubého“ (tamtéž, čj. 2828 z r. 1924/25).

<sup>17)</sup> Podle Seznamů přednášek.

<sup>18)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 690 z r. 1924/25.

<sup>19)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 2828 z r. 1924/25.

<sup>20)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 1393 z r. 1925/25; FF, seminář pomocných věd historických, čj. 1196 z r. 1925/26.

<sup>21)</sup> Placht — Havelka, Předpisy pro vysoké školy, str. 668—669.

since byla tato komise zřízena ve složení Friedrich, Bidlo, Šusta; sboru podala obsáhlou bibliografii prací Vojtíškových, ocenila jeho činnost učitelskou a tím dala podnět sboru k tomu, aby se splnilo přání vyslovené Friedrichem v jeho původním návrhu, kde napsal, že Vojtíšek vyvinul od svého jmenování docentem „tak rozsáhlou činnost vědeckou a učitelskou, že podepsaný považuje za vhodné, aby se mu za ni dostalo nějakého uznání, které by zajisté nejvhodnějším způsobem mohlo být projeveno tak, že by se mu dostalo titulu bezplatného mimořádného profesora“. Věc byla dosti neobvyklá, filosofická fakulta měla tehdy jen jednoho docenta s titulem mimořádného profesora, a to Čenka Zíbrta. Sbor ve své schůzi dne 2. února 1928 návrh komise jednomyslně schválil. Ačkoliv děkan Otakar Kádner v konceptu průvodního dopisu ministerstvu v závěrečné formulaci, již doporučoval, aby usnesení sboru bylo ministerstvem provedeno, škrtl slova „pokud možno urychleně“, proběhlo jmenování v krátkém čase a již 30. července 1928 byl Václav Vojtíšek prezidentem republiky jmenován mimořádným profesorem.<sup>22)</sup> Stal se také hned členem sboru filosofické fakulty, ovšem jeho pedagogická činnost byla i nadále honorována tak, jak to určuje přípis na průklepu jeho jmenovacího dekretu: „Kolejně mu přísluší!“

Po necelých třech letech dostává se Vojtíškovi další funkce na universitě. Akademický senát jej v zasedání dne 24. dubna 1931 pověřil funkcí inspektora universitního archivu místo profesora Friedricha.<sup>23)</sup> Na tomto pracovišti, kde mu podléhal universitní archivář dr. Josef Bergel, rozvinul živou aktivitu. 7. května 1931 sepsal vlastnoručně své první podání jako inspektor universitního archivu. Poděkoval v něm akademickému senátu za pověření a ocenil činnost svého předchůdce, „jenž si zjednal o Karlovu universitu a její archiv velké zásluhy: hned den po převratu r. 1918 vytrhl jej z nespravedlivého držení německé university a tím zajistil Karlově universitě viditelnou záruku nezvratné právní kontinuity se starou universitou pražskou, Karlem založenou.“<sup>24)</sup> Již zde ukazuje, jak chápal svůj úkol, v čem nacházel své poslání. Po měsíci následovalo pak sedm podání a koncept „Řádu užívání archivu university Karlovy“. Žádal, aby rektorát a děkanství předávaly do archivu pravidelně spisy starší třiceti let, aby se archiv, který byl do té doby památkou uzavřenou rokem 1882, stal živým orgánem správy universitní. Zároveň, jak uváděl, „potřeba umístiti spisy z let 1882—1912 a postupně z let potomních, jichž je zajisté větší množství, bude dobrým podnětem ke snaze, aby archiv university Karlovy obdržel definitivní umístění v místnostech dosti velikých a náležitě zařízených“. V dalších podáních žádal vybavení archivu nábytkem, navrhl zvýšení měsíčního honoráře PhDr. Josefu Berglovi, vrchnímu archivnímu komisaři archivu ministerstva vnitra, ze 200

<sup>22)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 1450, 2739 a 3718 z r. 1927/28; FF, protokoly ze schůzí sboru FF ze dne 15. 12. 1927 a 2. 2. 1928, čj. 1063 a 1352 z r. 1927/28; Seznam osob a ústavů UK ve stud. roce 1927-28.

<sup>23)</sup> AUK, fond AUK, čj. 2202/RUK z r. 1930/31.

<sup>24)</sup> AUK, fond AUK, čj. 1 insp. arch. z r. 1931, vlastnoruční koncept V. Vojtíška.

na 400 Kč a rozšíření jeho povinnosti, která do té doby obnášela „dvakrát týdně úřadovati od 4—6 hod.“ na službu „tříkráte do týdne, a to vždy od 3 do 7 hod. večer (tedy 9 hodin týdně).“ (!)<sup>25)</sup> Dále žádal o vymalování, opravu elektrické instalace, řádné označení tabulkou „Archiv University Karlovy“ a konečně o rozpočet na 10 000 Kč na následující rok 1932, a to zvláště proto, aby mohla být vybudována příruční knihovna pro vědeckou práci „úředníků i návštěvníků“. Mimoto zdůvodnil potřebu vybudování archivní knihovny také blízkým se universitním jubileem: „Mimoto je radné, aby se při archivu zahájila vědecká činnost, která by měla účelem vydati nejdůležitější prameny dějin Karlovy university a vypsati její historii. Nejprve třeba předsevzítí přípravné práce a mám úmyslem ujmouti se jejich řízení v naznačených směrech. Nutno tím spíše na tyto vědecké úkoly mysliti, že rok 1948 bude rokem universitního jubilea. Třebas je to ještě vzdálená doba, přece třeba už na ni mysliti a s ohledem na činnost universitního archivu zařídit.“<sup>26)</sup> Zřejmě z jeho podnětu se pak záhy sešla schůze archivní komise university Karlovy, jejímiž členy byli profesori Friedrich (předseda), Bidlo, Novotný z filosofické a Kapras a Stieber z právnické fakulty. Ta schválila Vojtíškův návrh na přejímání spisů starších třiceti let do archívu a s malou změnou i jeho koncept „Řádu užívání“. Naproti tomu otázka označení archívu tabulkami „Archiv university Karlovy“ nad vchodem do místnosti i na budově Karolina, kde byla tehdy umístěna právnická fakulta německé university, byla odložena.<sup>27)</sup> Také řada podání z podzimu 1931 svědčila o Vojtíškově snaze řádně vybavit universitní archív. Dosáhl dobrých výsledků po stránce hmotného vybavení. Akademický senát uložil fakultám, aby odevzdaly archívu osobní spisy profesorů, kteří v letech 1882, 1883 a 1891 přešli na českou universitu a postupně aby tam odevzdávaly spisy starší třiceti let.<sup>28)</sup> Stavební úpravy, které požadoval, byly však ministerstvem veřejných prací zamítnuty. Proti tomu podal Vojtíšek rektorátu návrh k rozkladu, který obsahuje již některé nové tóny, ostřejší než dříve zvláště tam, kde žádal vybudování nového vchodu přímo z ulice do archivních místností, „neboť starý jediný vchod je vlastně v části Karolina, které proti zákonu z r. 1920 dosud užívá německá universita v Praze. A za tohoto stavu věci bylo by možné, že by lehko mohl býti do archívu zamezen vstup archivnímu úředníku, úředníkům university Karlovy i návštěvníkům. Přenesení

<sup>25)</sup> AUK, fond AUK, čj. 4 insp. arch. z r. 1931, podání z 8. 6. 1931 obsahuje pochvalnou zmínku o Berglovi, „jenž se věnuje této povinnosti s neobyčejnou láskou a pílí, nad zmíněnou povinnost dochází do archívu a umožňuje v něm studium návštěvníkům, takže bývá v archívu až i čtyřikrát týdně, leckdy bez ohledu na hodiny“. Uvedení devíti hodin místo dvanácti, které ve skutečnosti činila pracovní doba třikrát čtyři hodiny týdně, třeba vysvětlit nejspíše početním omylem. Vlastnoruční koncept V. Vojtíška.

<sup>26)</sup> AUK, fond AUK, čj. 8/31 insp. arch. z 8. 6. 1931, vlastnoruční koncept V. Vojtíška.

<sup>27)</sup> AUK, fond AUK, čj. 12/31 insp. arch., vlastnoruční zápis V. Vojtíška: „Protokol o schůzi archivní komise university Karlovy, jež byla konána dne 27. června o 5 1/2 hod. odp. v archívu hlav. města Prahy“. I když Vojtíšek se schůze zúčastnil nikoliv jako člen komise, ale jen jsa „přizván jako inspektor universitního archívu“, odpovídalo jak místo konání schůze, tak i složení členů komise z fakulty filosofické jistě jeho přání.

<sup>28)</sup> AUK, AS, B8, čj. 3481 z r. 1930/31, čj. 193 z r. 1931/32.

vchodu do archívu university Karlovy a zazdění starého vchodu žádá i bezpečnost archívu, neboť není myslitelné, aby vchod do něho byl ponechán pod dozorem cizích činitelů na cizí půdě, na které universita Karlova dosud nemůže vykonávati svá práva.“<sup>29)</sup>

To však již vstupuje do popředí problematika postavení pražské německé university. Zákon ze dne 19. února 1920 č. 135 Sb. z. a n. o poměru pražských universit (tzv. Lex Mareš) stanovil v § 1, že: „Česká universita jest pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova. Jména obou pražských universit, ustanovená zákonem ze dne 28. února 1882 č. 24 ř. z.: „Česká universita Karlo-Ferdinandova“ a „Německá universita Karlo-Ferdinandova“ se zrušují. Česká universitě vrací se jméno „Universita Karlova“. O jménu německé university rozhodne se zvláštním zákonem.“<sup>30)</sup> Kriticky se o tomto zákoně vyslovil Václav Vaněček:

„Pokud jde o onen právně nezávažný či lépe prostě neprávnický obsah Marešova zákona, bylo lze vytknout toto: § 1 byl zahájen slovy: „Česká universita jest pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova.“ Slova ta byla nadbytečná, měla-li odůvodňovat něco, co se zvláště vytykalo níže jako právní efekt (vlastnictví Karolina, archívu a insignií) nebo, nebyla-li jejich úloha taková, byla v zákonodárném aktu nemístná ba nesmyslná, asi tak jako by byla nemístná v zákoně věta „nebe je modré“. Dále pravil zákon technicky nesprávně: „České universitě se vrací jméno Universita Karlova“. Slova „se vrací“ byla nesprávná proto, že není dosti jasné, kdy a jak bylo názvu „Karlova universita“ používáno, a proto, že v každém případě zákon může imperativně stanoviti jen: „Ta a ta universita měž to a to jméno“, při čemž rozhodování o tom, zda se jméno vrací, či jde o jméno nové, sem nepatří.“<sup>31)</sup>

Ne pouze změna názvu byla náplní Lex Mareš. § 3 přiznával Karolinum Universitě Karlově do výlučného vlastnictví a § 4 měl toto znění: „Universitní archív a registratura až po rok 1882 jsou důsledkem ustanovení § 1 vlastnictvím university Karlovy. Této náleží také jejich správa. Užívání jejich se strany německé university bude upraveno statutem, jež vydá ministerstvo školství a národní osvěty vylučnouc obě university.“ K tomu poznamenává komentář v Plachtově a Havelkově příručce z roku 1932: „Statut tento nebyl doposud vydán. Užívání archívu před vydáním tohoto zákona upraveno bylo provisorním statutem, schváleným min. k. a v. v. n. z 6. VII. 1910 intimovaným v. n. býv. místopředsedou z 12. IX. 1910, č. 187 137. V. n. z 24. V. 1919 č. 19 884 byl ustanoven inspektorem archívu profesor university české a rektor její byl zmocněn, aby mu podle potřeby vydával klíče, jež podle nařízení Národního výboru z 1. XI. 1918 ponechány byly v jeho ruce.“ Konečně § 5 stanovil: „Z téhož důvodu jsou

<sup>29)</sup> AUK, fond AUK, čj. 3/32—33 ze dne 7. 11. 1932, vlastnoruční koncept V. Vojtíška.

<sup>30)</sup> Placht — Havelka, Předpisy pro vysoké školy, str. 59—60.

<sup>31)</sup> V. Vaněček, Kapitoly o právních dějinách Karlovy university. 2. vyd. Praha 1946, str. 90—91.

starobylé insignie, pečeti, knihy, obrazy a jiné památky, jež patřily universitě pražské před platností zákona ze dne 28. února 1882 č. 24 ř. z., vlastnictvím university Karlovy. O způsobu odevzdání těchto předmětů universitě Karlově rozhodne ministerstvo školství a národní osvěty a ustanoví, pokud za ně dostane německá universita věci náhradní.<sup>32)</sup>

Zákon však byl proveden jen v některých bodech, tj. v otázce změny jmen obou universit a převzetí archívu do správy University Karlovy, které bylo uskutečněno z Vojtíškovy iniciativy již v převratových dnech. Zákon z r. 1920 nebyl tedy během dvacátých let proveden. Vaněček to vysvětluje:

„Proč se zákon neprováděl, byla kapitola pro sebe. Rozhodující tu byly vnitrostátní politické obtíže. Němci totiž už od roku 1919 neustávali tvrditi, že nový universitní zákon byl těžkým porušením jejich práv a žádali nejen jeho neprovádění, nýbrž i jeho zrušení. A mimoto — jak se zdá — byly tu i obavy z nepříznivé ozvěny, jakou by snad provedení zákona mohlo mít v zahraničí.“<sup>33)</sup> Této domněnce nasvědčuje i skutečnost, že to byl Kamil Krofta, v té době vysoký úředník ministerstva zahraničních věcí, který vystoupil k padesátému výročí zákona z 28. února 1882 v Lidových novinách s článkem, v němž zdůraznil, že česká i německá universita „jsou vpravdě dcerami jedné společné matky“.<sup>34)</sup> Tento Kroftův článek byl pro Vojtíška podnětem k veřejné polemice. Vydal brožuru „Universita Karlova a boj Němců proti universitnímu zákonu z roku 1920“<sup>35)</sup> první to rozsáhlejší práci věnovanou přímo universitě, jež je uvedena v bibliografii jeho prací.<sup>36)</sup> Teprve později, na prahu roku 1937, kdy rekapituloval svou účast v zápasech kolem Karolina a universitních insignií, uveřejnil i dopis, který zaslal Josefu Pekařovi poté, když byl na školní rok 1931/32 zvolen rektorem university a v němž jej varoval před vystoupením „ve prospěch nároků německé university na právní kontinuitu se starou universitou pražskou.“<sup>37)</sup> Stanovisko Pekařovo bylo totiž v té době všeobecně známo, hovořil o něm ve svém projevu odstupujícího rektora německé university profesor August Naegle, známý „železný rektor“, který byl ve školním roce 1929/30 rektorem již potřetí: „Universitní profesori Dr. Pekař a Dr. Šusta, jak je všeobecně známo, podali akademickému senátu své university prohlášení, v němž zdůrazňují, že pokládají požadavek německé university na vrácení jejího starého jména za zdůvodněný.“<sup>38)</sup>

Zároveň s tím, jak Krofta rozeslal dne 9. října 1931 své memorandum ve věci universitního zákona, připravil Vojtíšek článek, který vyšel v Národních

listech dne 18. a 25. října 1931. I když ujišťuje v dopise z 18. října 1931 Kroftu, že článek je polemikou s Naeglem, nezměnil jej po obdržení Kroftova memoranda a tak článek nutně vyzněl především jako polemika s Kroftou.<sup>39)</sup> To byly ovšem jen první přestřelky. Otázka insignií vstoupila na pořad dne až o více než dva roky později.

Právě tak, jako nelze ve Vojtíškově podílu na insigniádě vidět podstatnou část jeho působení universitního, nelze ani jeho podíl v tomto střítnutí přejít mlčením. Dostalo-li se Vojtíškově již v červnu 1932 od profesora Domina příznivé odpovědi na zaslání knížky „Universita Karlova a boj Němců proti universitnímu zákonu z r. 1920“, právem se mohl domnívat, že Dominův rektorát přinese „naši universitě to, nač čeká už 13 let marně, provedení zákona z r. 1920, jež stále maří odpor Němců a již oddaluje nepochopitelné stanovisko některých našich činitelů,“<sup>40)</sup> jak napsal nově zvolenému rektoru v červnu 1933. Kupodivu Domin, jemuž Vojtíšek dedikoval svou brožuru „Za práva university Karlovy“, kde shrnul své články z roku 1934, jmenuje Vojtíška sice v předmluvě své knihy „Můj rektorský rok. Z bojů o Karolinum a za práva university Karlovy“ vedle V. Birnbauma a M. Stiebera jako „mého nejhorlivějšího spolubojovníka“,<sup>41)</sup> a uveřejňuje tam mezi 156 články z kampaně kolem insignií také jeden článek Vojtíškův,<sup>42)</sup> ale o jeho podílu mluví prakticky jen v partiích týkajících se universitního archívu. Je v tom snad již náznak toho, jak se potom výrazně rozešly jejich cesty v tragické zimě 1938-39?<sup>43)</sup>

39) V. Vojtíšek, Za naši universitu, str. 11—14.

40) V. Vojtíšek, Za naši universitu, str. 17.

41) K. Domin, Můj rektorský rok. Praha 1934, str. 8.

42) K. Domin, Můj rektorský rok. V části nazvané „Články a projevy“ je pod č. 103 na str. 412—415 uveřejněn Vojtíškův článek z Národních listů „Náš národní stáť a universita Karlova“.

43) Zatímco V. Vojtíšek mohl své články, které uveřejnil v Národních listech v období tzv. druhé republiky (Co předcházelo... Ke dni 8. listopadu a Husův odkaz z 28. 1. 1939, postižený dokonce tehdejší cenzurou) klidně po válce znovu vydat pod názvem ne snad nejvhodnějším „Když jiní mlčeli“ (Praha 1945, uvedené fejetóny na str. 125—142), protože byly naplněny horoucím protiněmeckým českým nacionalismem, byly Dominovy články z téže doby psány ve zcela jiném duchu, jako např. „Naše spolupráce s Němci“ z Nedělního listu z 5. března 1939. Tento článek obsahoval mj. tato tvrzení: „Bylo by hloupostí nevidět skutečnosti a oddávati se pštrosí politice. Chtěli jsme řešit problém svých Němců dohodou v rámci historických hranic, nakreslených samým prstem božím a našimi slavnými dějinami. Vývoj věcí byl však určen ideovým a mocenským sjednocením v novém národním Hitlerově Německu, když setřásko vliv židů, marxistů, zednářů i všeho toho, co pod heslem demokracie, lidskosti a všelidství rozleptávalo vnitřní sílu státu... Důsledky tohoto vývoje přijímáme jako zdrcující skutečnost. Skutečností se třeba přizpůsobiti. Je to snad i trest naší zaslepené zahraniční politiky... Kulturní dohoda je možná, neboť pisatel se ve svých vědeckých stycích s Němci přesvědčil, že ani události ze srpna 1938 neovlivnily jeho vědecké osobní styky s německými učiteli... Právem se pozastavujeme nad tím, že dosud žije Společnost pro kulturní styky se sovětským Ruskem, ale není ani jediné společnosti pro kulturní styky s Německem. Dlužno provésti očistu od všech kazů Benešovy éry a židovské a marxistické ideologie. Prosíme o důraznější tempo. Byli to naši Němci, kteří přibíli na pranýř fakt, že dosud mnohé české časopisy a noviny dělají nezakrytou propagandu pro Beneše a proti české vládě.“

32) Placht — Havelka, Předpisy pro vysoké školy, str. 60—61.

33) V. Vaněček, Kapitoly o právních dějinách Karlovy university. 2. vyd., str. 91—92.

34) Lidové Noviny, 28. 2. 1932, článek „50 let universitního zákona“.

35) V. Vojtíšek, Universita Karlova a boj Němců proti universitnímu zákonu z r. 1920. Praha 1932, 46 str.

36) V. Vojtíšek, Výbor rozprav a studií. Praha 1953, str. 567.

37) V. Vojtíšek, Za naši universitu, str. 9.

38) Die feierliche Inauguration des Rektors der Deutschen Universität in Prag für das Studienjahr 1930/1931 am 4. Dezember 1930. Praha 1931. Str. 21.



Vojtíšek vystoupil se svým referátem na schůzi dne 17. května 1934 v historickém ústavě na Albertově, kterou svolalo pravicové vedení Svazu československého studentstva na téma: „Pro restauraci Karolina!“ Jeho přednáška, otištěná v rozšířeném znění pod názvem „Universita Karlova a Karolinum v našich dějinách“ v brožurě „Za práva university Karlovy“,<sup>44)</sup> rekapitulovala ve stručnosti hlavní myšlenky díla, které krátce poté vyšlo pod názvem „Karolinum ve vývoji pražské university i v dějinách národních“. Velký důraz kladl na spojení university s Prahou, na význam působení Husova a Dekretu kutnohorského. Husitství ocenil jako hnutí, které „vzdvihlo vlny českého nacionalismu“. Těžiště schůze a celé kampaně bylo ovšem v rukou Dominových, po jehož příchodu a znovu před jeho projevem si levicoví studenti žádali slovo a byli pravicovými pořadateli brutálně vyhozeni ze schůze. Na improvizovaném shromáždění před fakultou promluvil Václav Sinkule, který: „Upozornil, že otázka restaurace Karolina má sloužit k organizování fašistického hnutí na vysokých školách. Poukázal na skutečné hospodářské a politické důvody opoziční politiky národní demokracie, která chce svoje otrěsené pozice mezi studentstvem zachránit a stát se organizačním jádrem fašistického hnutí. Ukázal na to, že nacionalismus je dneska hnutím reakce, že nemůže rozřešit katastrofální stav hospodářský a tím ani otázku vysokých škol a těžkou situaci studentů i absolventů.“<sup>45)</sup> Tím vystihl charakter celého hnutí, jak to ostatně potvrdila i hesla provolávaná zfašizovanými studenty v průvodu, který se potom odebral do Karolina, jak je uvádí jejich vlastní tisk: „Pryč s marxismem!“ a „Vyhostěte cizáckou emigraci!“<sup>46)</sup>

Účast Vojtíšekova na této schůzi nebyla velká. Jeho projev neobsahoval, podle Rudého práva, nacionalistické štvání. Jednoho levicového studenta, který na této schůzi byl a zúčastnil se srážek s pravicovými pořadateli, vykázal potom ze svého semináře.<sup>47)</sup> Ani v nejmenším se nedistancoval od postupu Dominova a nijak neodsoudil brutalitu fašistických studentů, kterou znovu projevili při převzetí insignií českou university na právnické fakultě dne 26. listopadu 1934 a kterou naléhavě a se vším důrazem odsoudil v článku: „Jak to bylo před týdnem. Nepěkné, výstražné vzpomínky.“ Václav Vaněček.<sup>48)</sup>

<sup>44)</sup> V. Vojtíšek, Za práva university Karlovy. Praha 1934, str. 41–50; Rudé právo ze dne 18. 5. 1934 napsalo ve své zprávě o této schůzi o vystoupení Vojtíškově a Birnbaumově: „Další dva řečníci netroufali si ve svých krátkých projevech, vzhledem k přítomnosti protifašistických studentů, nacionalistické štvání.“ Srv. K. Domin, Můj rektorský rok, str. 278.

<sup>45)</sup> Rudé právo, 18. 5. 1934.

<sup>46)</sup> Fašističní demonstranti měli v první řadě na mysli protifašistickou emigraci z Německa. Polední list, 18. 5. 1934. Srv. K. Domin, Můj rektorský rok, str. 271.

<sup>47)</sup> Jednalo se o pozdějšího profesora obecných dějin University Karlovy, akademika Oldřicha Říhu. Podle jeho vyprávění tlumočeného dr. Josefem Haubeltem a podle vzpomínky prof. dr. Jaroslava Charvátka.

<sup>48)</sup> Václav Vaněček, Jak to bylo před týdnem. Nepěkné, výstražné vzpomínky. České slovo, 2. 12. 1934. Srv. též: G. Hudec, Studentstvo v boji proti válce, fašismu a za mír. I. Praha 1970, s. 239, č. 3070. Píše tam mimo jiné: „Bylo to surové a zbabělé, jak se zacházelo s kolegy jiného mínění. Stačilo říci: „To sem přece nepatří“ anebo „Nechte

Vojtíšekovi šlo však v celé věci vskutku o Karolinum, o českou tradici university Karlovy. To, co jiným stoupencům Dominovým a asi též Dominovi samému bylo prostředkem probuzení nacionalistického pravicového smýšlení, které mělo dovést k politickému sjednocení fašizující pravice, to bylo pro Vojtíška skutečným cílem jeho životních snah pro který, jak sám říkal, byl ochoten „spojit se i s čertem“. Ostatně mu bylo dopřáno, aby později ještě nejednou osvědčil svou bezmeznou oddanost universitní věci.

To potvrdil ostatně tím, že v bouřlivé době dokončil a vydal v reprezentativní publikaci „Karolinum statek národní“ přehled historie Karolina v těsném spojení s celkovým vývojem university pod názvem „Karolinum ve vývoji pražské university i v dějinách národních“; jeho přehled zaujal dvě třetiny textové části celé knihy. Václav Vojtíšek se spolu s Karlem Guthem a Oldřichem Stefanem podílel i na závěrečné části této publikace nazvané „Starobylost Karolina a jeho památky.“

Co přednáší tato nejrozsáhlejší Vojtíšekova práce věnovaná dějinám university nového, na které problémy klade důraz? I když nelze přehlédnout skutečnost, že nedostatek prací o vývoji vědeckého života na universitě vůbec a v 19. století zvláště ztěžoval autorovi práci, přece můžeme vytknout jako ústřední rys Vojtíšekova přehledu to, že důkladně zpracoval především dějiny university předbělohorské, university české, husitské. Zvláště výrazný je jeho přínos při zpracovávání osudů university od husitských válek do nástupu Habsburků na český trůn. Již organismus university za Karla IV. přirovnává k organismu středověkého města a sepjetí university s městy a měšťany vůbec a s Prahou zvláště se vine jako červená nit Vojtíškovým líšením osudů university. V zápasech 16. století zdůraz-

ho“ a byl jste uchopen soldateskou pořadatelů a okamžitě zlynčován. Je těžko najít dosti odsuzující výraz pro to, co jsme viděli: osamocení a zcela bezbranní studenti (a dobří a slušní studenti) byli nejpodlejší způsobem anonymně a bez rizika (neboť policie tam přece nesměla) bití a třískání, ještě omdleli. Když jste ale úředně chytili křiklouna, který hrdině řval „Režte je!“, jal se vás úpěnlivě prositi, abyste ho nezjišťoval (pan J. N., medik):“ Předposlední odstavec je nadepsán „Pořadatelé?“ a píše se v něm: „To byl sbor, o němž jeden z vůdců národně demokratického studentstva — jeden z těch známých *studujících dědečků*, jejichž kolegové z ročníku jsou už dávno docenty — sám přiznal, že v něm převládali „profesionální pořadatelé“. Legitimace akademické měli, to je pravda — ale co to bylo vlastně? Soukromá malá vojska bez uniforem a bez zjevných zbraní.“ Václav Vojtíšek se vyslovil ve věci pořadatelů jinak. Když byl vyzván, aby podepsal připravované prohlášení sedmi profesorů, které obecně odsuzovalo užívání násilí, „proti vlastním kolegům a kolegyním jiného smýšlení“, napsal jednomu z organizátorů tohoto prohlášení, profesorovi Jiřímu Horákovi 5. 1. 1934 dopis, v němž zdůvodnil, proč nepodepíše toto prohlášení. (Prohlášení nebylo nakonec vydáno, s jeho textem však seznámily Národní listy 13. 1. 1935.) Napsal: „Byl jsem tehdy (tj. v den vydání insignií 26. 11. 1934 na právnické fakultě — J. H.) dobrým pozorovatelem a tehdy jsem si řekl, že právě tak jako už dříve při manifestační schůzi pro obnovu Karolina v historickém ústavě na Albertově dne 17. května 1934, že pořadatelé student-ské schůze na akademické půdě je velká odpovědnost, poněvadž není orgánů, které by byly s to, aby v čas potřeby zajistily pořádek. A viděl jsem v obou případech, že první rány a dokonce i zranění zasáhly pořadatele, kteří chtěli udělat pořádek, když hlouček výtržníků mařil schůzi křikem a násilnostmi.“ (v: Za naši universitu, str. 19.)

ňuje, že „mistři stáli při městech“ a ukazuje, že porážky měst byly i porážkami university. Veliký důraz klade na českost university v 16. století, všímá si třeba dosti podrobně konfliktu s německou školou pražskou u sv. Salvátora. Podrobně líčí i epizodické obnovení činnosti karolinské university pod ochranou saského vojska v roce 1631. Cítíme-li z kapitol o době Karlově úctu a z kapitol o universitě husitské lásku ztrpčovanou nevůli tam, kde ústupnost mistrů universitních vůči moci císařské zacházela příliš daleko, je universita pod vládou jezuitů Vojtíškově nemilá, cizí. Vždyť i učenec nepochybného významu, jakým byl Marcus Marci, je spolu s dvěma jinými odbyt poznámkou, že proslul spíše praktickou dovedností než badatelským věhlasem. Světleji již vychází obraz doby tereziánských a zvláště josefinských reforem. Kapitola „Pod vládou němčiny“, která stručně přehlíží století mezi léty 1784—1882, sice věnuje prvořadou pozornost národnímu a zvláště jazykovému charakteru university a všímá si zvláště těch projevů, které se hlásily ke staré české tradici universitní, spravedlivě však oceňuje i pokrok věd, jež osvícenství přineslo s sebou. Krátká závěrečná kapitola „Těžkou cestou ke svobodě“ rekapituluje politické dějiny university od roku 1882. Vysoce je zde oceněn podíl profesorů filosofické fakulty v boji proti Rukopisům jako „zápas o svobodu vědeckého projevu, o svobodu přesvědčení, které nic nedbá a jde za jediným cílem, za pravdou“. To bylo jistě významné konstatování v době, kdy právě v této otázce profesor Mareš a jeho stoupenci rozpoutávali bouřlivou politickou kampaň pravice.<sup>49)</sup>

Znamenali-li rok 1934 pro Vojtíška vrchol jeho publikační a publicistické činnosti věnované universitě — v jeho bibliografii je uvedeno v tomto roce 17 prací, převážně novinových článků — neskončila jím jeho pozornost, věnovaná universitě vůbec a Karolinu zvláště.<sup>50)</sup> Nemohla skončit, protože obnova Karolina se mu stala pro následující čtvrt století věcí srdce i rozumu. Chtěl, aby toto dílo se stalo oslavou university a jejího největšího rektora — Mistra Jana Husa.

Avšak vedle velkých věcí jej táhla k universitě stále více i každodenní práce. Jeho pedagogický úvazek na filosofické fakultě se neustále rozšiřoval. V letním semestru 1934 ohlásil na pomocných vědách 6 hodin přednášek a 4 hodiny cvičení, v zimním semestru 1934-35 5 hodin přednášek a 2 hodiny cvičení. Kromě toho vyučoval ještě stále 3—4 hodiny na knihovnických kursech při filosofické fakultě.<sup>51)</sup> To již bylo v chodu řízení o jeho jmenování bezplatným řádným profesorem, k němuž iniciativní návrh podal dne 10. dubna 1932 Gustav Friedrich. Komise skládající se z profesorů Friedricha, Bidla a Šusty tento návrh podpořila a sbor schválil, nicméně však věc načas uvázla na ministerstvu školství, které zdůvodnilo odklad „zásadními úvahami o všeobecné úpravě otázky zřizování bezplatných profesur na čs. universitách“. Komise se ve věci vyjádřila

<sup>49)</sup> Karolinum, statek národní. 2. vyd. Praha 1935, str. 35—180

<sup>50)</sup> V. Vojtíšek, Výbor rozprav a studií. Str. 568.

<sup>51)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 1745 z r. 1932/33, Seznamy přednášek z let 1933—1936.

ještě 25. března 1935 naléhavým doporučením a 21. srpna 1935 byl Vojtíšek bezplatným řádným profesorem jmenován. Tento průtah pokládal za křivdu ze strany ministerstva, alespoň se tak vyjádřil ve svém podání z 15. května 1939.<sup>52)</sup> Vojtíšek vykonával na fakultě všechny profesorské povinnosti v rozsahu ne menším než ostatní jeho kolegové, ač vedle toho stál v čele pražského městského archivu. První disertace, kterou posuzoval na fakultě, byla disertace jeho pozdějšího nástupce v městském archivu Jiřího Čarka podaná ve školním roce 1931/32. Posudek této disertace, stejně jako ostatně všechny posudky doctorských disertací, které Vojtíšek vypracoval — a bylo jich sedm před válkou a třiatřicet po válce — je vypracován velice důkladně a pečlivě.<sup>53)</sup>

Těsná spolupráce s G. Friedrichem ve vedení semináře pomocných věd historických vedla ve chvíli Friedrichova odchodu do penze logicky k návrhu, aby Vojtíškově bylo svěřeno vedení semináře pomocných věd historických a zároveň i správa semináře a kabinetu s touto stolicí spojeného, což bylo sborem dne 26. ledna 1939 jednomyslně schváleno.<sup>54)</sup> 20. května 1939 převzal V. Vojtíšek seminář pomocných věd historických a jeho inventář jako zatímní správce.<sup>55)</sup> To však bylo již mezitím vydáno rozhodnutí ministerstva školství ze dne 11. května 1939, kterým byl správou kabinetu pro pomocné vědy historické od 1. října 1939 pověřen prof. dr. Vladimír Klecanda, který přešel na pražskou universitu, když musel opustit stolicí pomocných věd historických v Bratislavě. Požádal však o zproštění úvazku na letní semestr 1939 z důvodů studijních a na zimní semestr 1939/40 z důvodů zdravotních.<sup>56)</sup> Bylo mu v tom sborem vyhověno. Vojtíšek podal proti rozhodnutí ministerstva profesorskému sboru filosofické fakulty, jehož mínění ministerstvo v té věci přešlo, své ohrazení a žádal sbor, aby hájil svých práv a prosazoval své předchozí usnesení. Po necelém měsíci však vzal své ohrazení dne 9. června 1939 nazpět.<sup>57)</sup>

Jako inspektor universitního archivu zajistil přestěhování celého archivu z Karolina do přízemních místností v právnické fakultě ve dnech 18.—25. září 1934,<sup>58)</sup> pak zabezpečoval zařízení nových místností a navrhl, aby byla ustanovena v archivu pomocná vědecká síla na plný počet úředních hodin s platem 500 Kč měsíčně.<sup>59)</sup> Snažil se o to, aby byla uspořádána výstava vzácností universitního archivu v budově právnické fakulty, ale tato myšlenka byla akademickým sená-

<sup>52)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 2731 z r. 1931/32; čj. 2524 z r. 1934/35; čj. 24 z r. 1935/36; čj. 3300 z r. 1938/39.

<sup>53)</sup> Disertace pražské university. I. Str. 141.—258.

<sup>54)</sup> AUK, FF, protokol schůzí sboru FF z 26. I. 1939, čj. 1408 z r. 1938/39.

<sup>55)</sup> AUK, FF, seminář pom. věd historických, čj. 3377 z r. 1938/39.

<sup>56)</sup> AUK, FF, seminář pom. věd historických, čj. 3291 z r. 1938/39; protokoly schůzí sboru FF z 11. května 1939, z 15. června 1939 a z 26. října 1939 (čj. 3377 a 3592 z r. 1938/39; čj. 911 z r. 1939/40). VI. Klecanda se však od 23. března 1939 pravidelně účastnil schůzí sboru do konce šk. roku.

<sup>57)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 3300 z r. 1938/39.

<sup>58)</sup> AUK, fond AUK, čj. 1 insp. z r. 1934/35.

<sup>59)</sup> AUK, fond AUK, čj. 8 z r. 1934/35.

tem zamítnuta, což bylo zdůvodněno nedostatkem prostředků k bezpečné ochraně vystavených archiválií.<sup>60)</sup> Archivu věnoval v předválečných letech značnou pozornost, o čemž svědčí velké množství jeho vlastnoručně koncipovaných příspěvů o nejrůznějších administrativních i vědeckých otázkách. V červnu 1937 se v obsáhlém elaborátu vyjádřil k otázce, které předměty spadají do kategorie památek universitních z doby před rokem 1882 a jsou v držení německé university a mají podle znění lex Mareš být odevzdány Universitě Karlově.<sup>61)</sup> V této věci vyvinul v srpnu a v září 1937 značnou aktivitu jak vůči rektorátu, tak i vůči ministerstvu.<sup>62)</sup> Když se na podzim roku 1938 nevrátil z dovolené do archivu archivář Bergel, který zůstal ve Frýdlantě, ujal se Vojtíšek sám práce v archivu a 22. října 1938 oznámil rektorátu: „1. Budu sám úřadovati v archivu university třikrát týdně od 11 do 13 hod., a to v úterý, ve čtvrtek a v sobotu.“<sup>63)</sup> Myslím, že právě tento příspěvů řádného profesora university a ředitele městského archivu, který v těžké době bere sám dobrovolně na sebe závazek třikrát týdně úřadovat v universitním archivu, vyjadřuje snad nejlépe, jak skutečně hluboký vztah měl Václav Vojtíšek ke Karlově universitě vůbec a k jejímu archivu zvláště.

Po 15. březnu 1939 se německá universita zmocnila insignií a starobylého pečetiidla, které jí musely být odevzdány 31. srpna 1939. Rektor Bedřich Hrozný vyzval Václava Vojtíška, aby vypracoval memorandum shrnující argumenty, které by podpořily jeho stanovisko, že „jak z důvodů historických, tak i z důvodů právních nemůže vyslovit svůj souhlas s tím, aby universitě Karlově v Praze bylo odňato Karolinum a universitní archiv, a aby tyto objekty jakož i universitní insignie byly přiděleny k výlučnému vlastnictví universitě německé.“<sup>64)</sup> Vojtíškovy dobré zdání, které na 13 stránkách shrnulo argumenty obhajující práva české university, bylo odevzdáno 5. listopadu rektorovi a následujícího dne bylo přijato akademickým senátem a postoupeno nadřízeným úřadům.<sup>65)</sup> Po válce

60) AUK, fond AUK, čj. 34, 36, 41 z r. 1934/35.

61) AUK, fond AUK, čj. 14 z r. 1936/37.

62) AUK, fond AUK, čj. 35, 36 z r. 1936/37 a řada listů bez čj.

63) AUK, fond AUK, čj. 3 z r. 1938/39.

64) Václav Vojtíšek, *Universita Karlova, vždy ústav našeho státu a národa*. Praha 1948, str. 4.

65) V. Vojtíšek, *Universita Karlova, vždy ústav našeho státu a národa*, str. 3—4; k tomu rovněž AUK, fond AUK, čj. 60/39, kde uložen zběžně tužkou napsaný koncept Vojtíškovy průvodního dopisu:

Karlova universita — její práva dobré zdání 5/11 1939  
Jeho Magnificenci  
panu univ. prof. Dr. Bedřichu Hroznému  
rektoru Karlovy university  
v Praze

Na Vaše vyzvání z 27. října t. r. dovolil jsem si, Vaše Magnificence, vypracovat dobré zdání o právech Karlovy university po historické stránce. Elaborát pro Vás jsem poslal p. řediteli univ. kanceláře JUDr. Jos. Říhovi spolu s jedním opisem a druhý opis jsem dal p. univ. prof. Dr. Matějzkovi pro jeho potřeby. Sestavil jsem svou zprávu podle nejlepšího vědomí a svědomí, jsa si vědom závažnosti věci, ale i našeho dobrého práva. Vzal jsem v úvahu Vaši vzácnou radu a přihlédl jsem

bylo pak v plném znění vydáno tiskem.<sup>66)</sup> V červnu roku 1939 vypracoval Vojtíšek studii „Universita Karlova v dějinách českého národa“, která měla 48 stran. Obrátil se na pokrokové historiky Václava Husu a Jaroslava Charváta, kteří zprostředkovali odeslání této studie určené pro pařížský časopis *Le Monde Slave*.<sup>67)</sup>

17. listopad 1939 přerval práci celé university. Vojtíšek, kterého autor nacistické práce o dějinách pražské university a zároveň tiskový referent úřadu říšského protektora Wolfram von Wolmar označil ve své knize jako člověka, „který odedávna vystupoval veřejně jako zavilý nepřítel německé university“, byl od počátku října 1940 postižen zákazem cokoli uveřejňovat. Cenzura nepřipouštěla ani uvádění jeho jména a jeho spisů.<sup>68)</sup> 20. ledna 1941 byl penzionován v archivu hlavního města Prahy.<sup>69)</sup> I když byl penzionován předčasně ve věku 58 let, mohlo se zdát, že se prací bohatě naplněná životní dráha Václava Vojtíška pomalu končí.

Naštěstí tomu nebylo tak. Rok 1945 a osvobození Československa přineslo Vojtíškovy, který již překročil šedesátku, nové, prací až přeplněné období jeho života. Začalo se však těžkými ranami. Oba archivy, jimž stával po dlouhá léta v čele a jejichž správy se po osvobození opět ujal, byly právě v posledních dnech války těžce postiženy. Nejcennější listiny a značná část universitního archivu vůbec byly spolu s insigniemi koncem dubna odvezeny z Prahy směrem jihozápadním a od té doby jsou nezvěstné, ač právě Václav Vojtíšek zorganizoval ihned všemožnými cestami pátrání po jejich osudu. Městský archiv utrpěl vážné ztráty při požáru Staroměstské radnice ve dnech květnového povstání.<sup>70)</sup> Avšak nové úkoly čekaly na každém kroku. Posluchárny byly přeplněny, když dne 18. června 1945 začala na filosofické fakultě pravidelná výuka v mimořádném letním semestru. Vojtíšek ohlásil tříhodinovou přednášku: „Základy pomocných věd historických“, která se konala v jedné z největších poslucháren hlavní bu-

k ní, pokud mi jako historiku náleželo. Avšak soudím, že s naší strany nikdy, a ani dnes, nemohou být činěny ústupky. Nejde o dnešní doby, ale i o budoucnost.

Zpráva je obširnější, pokládal jsem to za nutné, aby důvody byly co nejúplnější a nejzřetelnější. To však neznámá, že by zpráva nemohla být zkrácena, zvláště kde by to jiní znalci uznali za vhodné. Dívám se na svůj elaborát především jako na podklad pro vlastní memorandum Karlovy university, které vyplyne i na základě dobrého zdání písemného se stanoviska právně-historického a právního.

Ještě bych si dovilil podotknouti: Jestli ministerstvo školství a národní osvěty připravilo obširný rozklad o otázkách práv Karlovy university, nemělo to činiti jen o své újmě a bez vědomí Karlovy university.

66) V. Vojtíšek, *Universita Karlova, vždy ústav našeho státu a národa*. Dobré zdání z 2. listopadu 1939. Praha 1948, str. 5—18.

67) V. Vojtíšek, *Výbor rozprav a studií*, str. 572.

68) V. Vojtíšek, *Výbor rozprav a studií*, str. 573; Wolfgang Wolfram von Wolmar, *Prag und das Reich*. Dresden 1943, str. 557.

69) AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 321 z 22. 10. 1952.

70) Pohroma Staroměstské radnice, napsal B. Hypšman s kapitolou V. Vojtíška, Praha 1946, str. 19—34; V. Vojtíšek, *O archivu university Karlovy a jeho ztrátách*. Archivní časopis, roč. 1951, str. 86—98. (Upřesněno pak ještě v: *Archiv University Karlovy*. Průvodce, str. 171—180.)

dovy filosofické fakulty, v posluchárně č. 162. Vedle toho ohlásil ještě jednu dvouhodinovou přednášku z paleografie a sfragistiky, dvouhodinový seminář a dvouhodinový proseminář. Ve stejném rozsahu pokračoval v pedagogické činnosti i v dalších semestrech. Vladimír Klecanda, který se vrátil z londýnské emigrace, kde byl členem Československé státní rady, měl v zimním semestru 1945/46 poloviční úvazek a na počátku letního semestru 1946 zemřel,<sup>71)</sup> takže Vojtíšek zůstal jediným profesorem svého oboru na fakultě.

Nával posluchačů byl takový, že již v červenci 1945 byl Vojtíšek nucen rozdělit proseminární cvičení z pomocných věd historických na dvě oddělení, přičemž v každém oddělení bylo „hodně přes sto účastníků“.<sup>72)</sup> Z toho plynuly i velké povinnosti examinační, práce administrativní, účast na schůzích sboru a jeho komisí.<sup>73)</sup> „Dobu po 9. květnu 1945 je možné označit jako dobu jeho největšího, až přímo neuvěřitelného pracovního vypětí: nově organizoval městský archiv v jeho novém sídle, přednášel stovkám nových studentů historie na filozofické fakultě a také je zkoušel, osobně pátral po částech universitního archívu nacisty odvečených a přitom dále pracoval na nových vědeckých studiích a rozpravách a vydával je.“<sup>74)</sup> Tak charakterizoval jeho činnost v této době Zdeněk Fiala. Ještě v létě 1946 vychází ze sboru filosofické fakulty iniciativa ke jmenování Václava Vojtíška placeným řádným profesorem. V lednu 1948 vychází z fakulty na ministerstvo urgency tohoto návrhu<sup>75)</sup> a dne 20. července 1948 jmenoval prezident Klement Gottwald Václava Vojtíška řádným placeným profesorem pro obor pomocných věd historických na filosofické fakultě Karlovy university v Praze.<sup>76)</sup> 1. února 1949 odešel do penze jako ústřední archivní rada a představený archívu hl. města Prahy. Nakrátko se tedy universita stala jeho jediným pracovištěm. Nebyla to však pouze stolice pomocných věd historických, kde tu pracoval. Byl zároveň též ředitelem státní archivní školy a předsedou komise pro knihovnické kursy při filosofické fakultě University Karlovy. Byl i nadále archi-

<sup>71)</sup> Vladimír Klecanda zemřel 3. dubna 1946 ve věku 58 let — AUK, FF, osobní spis VI. Klecandy.

<sup>72)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 495 z 16. 7. 1945.

<sup>73)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška čj. 3607 z r. 1945/46. Vlastnoručně psaný omluvný dopis, jímž Vojtíšek zdůvodňoval svou nepřítomnost na schůzi fakultního sboru dne 2. 5. 1946 tím, že téhož dne se koná schůze archivní rady při ministerstvu školství. Tato schůze však zřejmě skončila dříve a tak poznamenal děkan na Vojtíškův omluvný dopis: „Neplatné, dostavil se. R (Rypka)“.

<sup>74)</sup> Věstník ČSAV, roč. 84 (1975), str. 38.

<sup>75)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 5859, 6100 z r. 1945/46; urgency návrhu na jmenování z 16. ledna 1948 (čj. 2332 z r. 1947/48), stylizovaná V. Chaloupeckým a spolupodepsaná děkanem J. B. Kozákem zdůvodňuje návrh sboru znovu takto: „Poněvadž pak prof. Vojtíšek dovrší v nejbližší době šedesátý rok a měl by být v úřadě pensionován, je účelné, aby byl na naší fakultě jmenován placeným profesorem svého oboru. Neboť jinak sotva by prof. Vojtíšek jako pensista hlavního města Prahy byl ochoten dále na filosofické fakultě university Karlovy bezplatně přednášet o pomocných vědách historických.“ Charakteristické je, že navrhovatelé ponechali neopravené tvrzení, že Vojtíšek dovrší v roce 1948 šedesát let, ačkoliv ve skutečnosti dosáhl již šedesáti pěti let.

<sup>76)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 312 z r. 1948/49.

vářem University Karlovy a také, na místě nikoliv posledním, předsedou komise pro obnovu Karolina.

Jednu ze svých prvních vědeckých rozprav po roce 1945 uveřejnil ve Sborníku pro hospodářské a sociální dějiny, v časopise, který vydávala skupina marxistických historiků. Byla to stať „O prvopočátcích Prahy“.<sup>77)</sup> S pokrokovými historiky spolupracoval Václav Vojtíšek již v letech nacistické okupace, kdy např. přispíval na sbírky na pomoc rodinám politických vězňů.<sup>78)</sup>

I v poválečných letech je část jeho vědecké činnosti stále zaměřena k problematice městské vůbec a pražské zvláště, přibývají však i nové náměty. Jsou to jednak práce o dějinách Královské české společnosti nauk, jednak stati o dějinách česko-ruských styků. Tato bádání shrnul v obsírném pojednání: „Staré styky Královské české společnosti nauk s ruskou vědou“, které vyšlo roku 1955 ve sborníku věnovaném pražskou universitou universitě moskevské k jejímu dvoustému jubileu.<sup>79)</sup> Není náhodou že v téže době, v letech 1955—1957, zastával sedmdesátiletý akademik Václav Vojtíšek funkci předsedy odbočky Svazu československo-sovětského přátelství na filosofické fakultě University Karlovy.<sup>80)</sup>

Václav Vojtíšek stojí u kolébky archivního studia na filosofické fakultě. Systematicnost studia, jak byla prosazována studijní reformou od roku 1948, plně odpovídala jeho představám. Jako vedoucí oddělení pomocných věd historických a archivnictví při katedře československých dějin řídil přípravu dalších generací archivářů. Jeho pedagogické úvazky byly veliké. Tak ve školním roce 1950/51 měl v zimním semestru 7 hodin přednášek a 4 hodiny semináře a v letním semestru jen o hodinu méně. Ve školním roce 1957/58 naposledy konal svá pravidelná čtení o diplomatice a chronologii, o sfragistice a heraldice.<sup>81)</sup> Ke dni 30. září 1958 odešel do výslužby jako profesor filosofické fakulty po dosažení 75 let svého věku. Na fakultě přednášel, nehledě na nucenou přestávku v letech 1939—1945, třicet šest let.

Činnost Václava Vojtíška na universitě v poválečné době se však zdaleka nemezovala jen na činnost pedagogickou. Ujal se znovu řízení archívu, který převzal písemnou pozůstalost bývalé německé university a postupně se stával živým archívem universitním. Již v roce 1948 v něm pracovaly čtyři pomocné vědecké síly. V čele archívu zůstal i po roce 1958, jak je uvedeno na dekretu, jímž byl pensionován. Archiv vedl až do září roku 1959. Poslední větší záležitost, kterou jako archivář vyřizoval, bylo zakoupení portrétu Jaroslava Golla od malíře Hugo Boettingera pro universitu. Byl to portrét téhož profesora Golla,

<sup>77)</sup> Sborník pro hospodářské a sociální dějiny, II. roč., 1947, str. 60—68.

<sup>78)</sup> Osobní svědectví prof. dr. Jaroslava Charváta a zesnulého prof. dr. Václava Husy.

<sup>79)</sup> Pražská universita Moskevské universitě. Sborník k výročí 1755—1955. Praha 1955. Str. 98—119.

<sup>80)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. 311 z 19. 10. 1957. V rámci této své funkce zorganizoval v říjnu 1955 výstavku „Staré naše styky s ruskou vědou“, na které na toto téma pronesl při jejím zahájení přednášku.

<sup>81)</sup> Seznamy přednášek filosofické a filosoficko-historické fakulty z let 1950—1958.

jehož jménem začínal soupis přednášek, které si před 56 lety zapsal začínající student Vojtíšek do svého indexu.<sup>82)</sup>

Práce Vojtíškova v universitním archívu byla těsně spjata s jeho působením jako universitního historiografa. Pětisté jubileum přišlo necelé tři roky po konci války. Během těchto tří let vydal Vojtíšek řadu brožur a článků o historické cestě university. Nejrozsáhlejší z nich je kniha „Karlova universita vždy jen naše“, připravená již před válkou a vydaná v roce 1946, která vedle úvodní stati a edice pěti dokumentů k nejstarším dějinám universitním doprovázených fotokopiemi, obsahovala důkladné pojednání o Karolinu, insigniích a archívu.<sup>83)</sup> Čtyři nejdůležitější listiny universitní vydal v jubilejním roce s obsáhlým úvodem a českými překlady v dobrých reprodukcích velkého formátu.<sup>84)</sup> Spolu s Dobroslavem Líbalem sepsal knížku o Karolinu, která byla vydána rovněž v ruském, francouzském a anglickém překladu.<sup>85)</sup> Rovněž insignie nepřestaly poutat jeho pozornost, ještě jednou se k nim vrátil, tentokrát si povšiml zvláště jejich výtvarné stránky.<sup>86)</sup>

Karolinum však bylo a zůstalo ve středu Vojtíškovy pozornosti. Jako předseda řídil neúnavně práce komise pro obnovu Karolina, která se scházela v období nejvypjatějších prací každý týden a po řadu let alespoň dvakrát měsíčně.<sup>87)</sup> I když se staral o to, aby všechno vskutku staré a památné bylo zachováno, měl plné pochopení pro koncepci profesora Frágnera, pro to, že starobylý charakter budovy musí být uveden v soulad s její novodobou funkcí. Při obnově Karolina si postavil nemalý cíl:

„Po znovuzřízení Karolina stane se historický fakt nejstarší university ve střední Evropě znovu živou skutečností. Opravou Karolina budou svému účelu navraceny prostory, zasvěcené od počátku duchovní stránce našeho života. Karolinum, v němž dozrával duchovní převrat husitství, naváže na svou slavnou tradici a bude tak symbolem věčného duchovního růstu.“<sup>88)</sup>

Tak se také stalo. Velikou zásluhu na tom má vědec, který nad jiné miloval svoje město, Prahu, a Universitu Karlovu, s níž bylo spojeno šest desetiletí jeho neúnavnou prací naplněného života.

<sup>82)</sup> AUK, FF, osobní spis V. Vojtíška, čj. P-2-14 z r. 1958; AUK, fond AUK, čj. 236 z r. 1959.

<sup>83)</sup> V. Vojtíšek, *Karlova universita vždy jen naše*. Brno 1946, 128 a XII str.

<sup>84)</sup> *Universita Karlova v Praze 1348—1948*. Čtyři dokumenty z doby počátků. Praha 1948, 21 str. a 4 autotyp. reprodukce.

<sup>85)</sup> V. Vojtíšek — D. Líbal, *Karolinum, chlouba university Karlovy*. Praha 1948, 39 str.

<sup>86)</sup> O insigniích university Karlovy. Tvar, roč. 1953, str. 6—11

<sup>87)</sup> AUK, Komise pro obnovu Karolina, zápisy z jejich schůzí svázané v knihách z let 1947—49 i uložené v krabicích.

<sup>88)</sup> V. Vojtíšek — D. Líbal, *Karolinum, chlouba university Karlovy*. Str. 39

## Václav Vojtíšek und die Karls-Universität

JAN HAVRÁNEK

ZUSAMMENFASSUNG

Václav Vojtíšek (9. 8. 1883 — 22. 8. 1974) wirkte vierzig Jahre (1921—1961) an der Karls-Universität als Dozent und Professor der historischen Hilfswissenschaften und als Vorsteher ihres Archives (Archivdirektor). Der Artikel befasst sich mit drei Lebensabschnitten Vojtíšeks, die mit der Universität verbunden waren, mit seiner Studienzeit in den Jahren 1903 bis 1911, mit seiner Tätigkeit zwischen den zwei Weltkriegen (1921—1939) und mit dem Höhepunkt seiner Aktivität an der Universität in den Jahren 1945—1961.

Vojtíšek stammte aus einer wenig bemittelten Prager Familie und interessierte sich seit seiner Jugend leidenschaftlich für die Vergangenheit des tschechischen Volkes. Sein glühender Patriotismus führte ihn zum Studium der Historie, wo er in Professor Gustav Friedrich seinen Lehrer und in den historischen Hilfswissenschaften sein wissenschaftliches Fach fand. Früh wurde er zum Mitarbeiter des Prager Stadtarchives, er blieb aber auch weiterhin mit der Universität in engem Kontakt. Schon am 29. Oktober 1918 konnte er für die tschechische Universität den Besitz des Prager Universitätsarchives sichern, er habilitierte sich im Jahre 1921 und nach kurzer Tätigkeit am Lehrstuhl der historischen Hilfswissenschaften an der Brüner Universität wurde er im Jahre 1928 zum ausserordentlichen Honorarprofessor der Karls-Universität und im Jahre 1931 auch zum Inspektor des Universitätsarchives ernannt. In dieser Funktion entfaltete Vojtíšek eine grosse Aktivität, die in einem umfangreichen Werk über das Karolinum und die Universität, veröffentlicht im Buch: „Karolinum — statek národní“ (Karolinum — Nationalgut) ihren Höhenpunkt erreichte. Der Artikel bestimmt Vojtíšeks Anteil an der sg. Insigniade und bringt zu dieser Frage neues Material. Nach dem Zweiten Weltkrieg, besonders als Vojtíšek im Jahre 1948 als Direktor des Prager Stadtarchives seinen Abschied genommen hatte, konzentrierte er seine Arbeit auf die Universität, hauptsächlich auf die pädagogische Tätigkeit. Seine Vorlesungen und Seminare wurden im Lauf der Zeit von hunderten Studenten besucht, er bildete drei Generationen tschechischer Archivare und viele wissenschaftliche Arbeiter aus. Unermüdlich nahm er an der Erneuerung des Karolinums teil und betreute fast bis zu seinem achtzigsten Lebensjahr sein Universitätsarchiv.

## PROFESOR ZDENĚK FIALA ZEMŘEL

IVAN HLAVÁČEK

Dne 8. března 1975 po dlouhé a těžké chorobě zemřel, stár necelých 53 let, řádný profesor pomocných věd historických a archivnictví a vedoucí stejnojmenné katedry na filosofické fakultě University Karlovy, dr. Zdeněk Fiala DrSc., člen korespondent ČSAV.<sup>1)</sup> I když těžiško jeho vědecké práce se neslo jiným směrem, přesto ani dějiny University Karlovy v ní nevyšly zkrátka. Jsou to zejména jubilejní příležitosti, které daly vznik jeho dvěma důležitým příspěvkům k jejím starším dějinám a jednomu k novějším. Ze starších to je zejména přednáška na vědeckém sympoziu, věnovaném v r. 1959 výročí Dekretu kutnohorského, která hodnotila tento panovnický akt Václava IV. jako součást postupného a logického vývoje v české společnosti<sup>2)</sup> a pak široce založený úvod biografického i obecného rázu, jež předeslal modernímu českému překladu Mladoňovicovy relace o smrti Mistra Jana Husa, vydanému u příležitosti 550. výročí jeho smrti.<sup>3)</sup> V této souvislosti si zaslouží zmínky i jeho nejrozsáhlejší práce, populárněvědecký výklad českých dějin v době lucemburské,<sup>4)</sup> kde je v nutných širších souvislostech podán nástin dějin Karlovy university a jejich dopad na českou společnost té doby a obráceně jsou dějiny university chápány i jako odraz jejího vývoje. Nebylo proto ani trochu s podivem, když profesor Fiala byl u této příležitosti vyznamenán Universitou Karlovou Husovskou medailí; jiných universitních uznání se mu dostalo i později a význam jeho působení na filosofické fakultě University Karlovy byl podtržen ostatně i při posledním rozloučení se s ním dne 14. 3. 1975, kdy za universitu tak učinil sám rektor.

Do novějších dějin university zesnulý zabočil zejména ve své jubilejní rozpravě (a pak i přednášce), hodnotící u příležitosti 100. výročí jeho narození život

<sup>1)</sup> Podrobnější životopis zesnulého lze nalézt v Archivním časopisu 25, 1975, str. 1—6 a pak v připravovaném Sborníku prací in memoriam prof. dr. Z. Fialy v rámci Acta Univ. Carol.; Phil.-Hist. i s plnou bibliografií. Viz: J. Spěváček, člen korespondent ČSAV Zdeněk Fiala (1922—1975), ČSČH 23, 1975, str. 309—314.

<sup>2)</sup> O vzniku Dekretu kutnohorského, 1959, Acta Univ. Carolinae, Philosophica et historica 2, str. 21—39. Podstatná část tohoto výkladu vychází znovu v Čtení o Universitě Karlově. Praha 1976.

<sup>3)</sup> Petra z Mladoňovic Zpráva o mistru Janu Husovi v Kostnici, Praha 1965, str. 9—30 s překladem textové části do angličtiny a němčiny (str. 31—66).

<sup>4)</sup> Předhusitské Čechy, Praha 1968.

a dílo profesora českých dějin na její filosofické fakultě Václava Novotného (1869—1932),<sup>5)</sup> osoby, která nebyla odpovídajícím způsobem doceněna ve své době a ani v době současné se jí vždy nedostávalo patřičné pozornosti.

A konečně není možno tuto krátkou vzpomínku nezákončit upozorněním na Fialovu učitelskou činnost na filosofické fakultě, která ne nepodstatně přispěla i k formování řady pracovníků Archivu Karlovy university i osob, které s ním stojí v blízkém vztahu. Jeho svérázná postava, smysl pro humor a schopnost formulování jak otázek, tak odpovědí na ně, zůstanou těm, kteří ho znali, navždy v paměti a ani ti, kteří jej znali jen z doslechu nebudou moci na něj zapomenout.

*Ivan Hlaváček*

<sup>5)</sup> Sto let od narození Václava Novotného, Československý časopis historický 17, 1969, str. 377—392.

## STŘEDOVĚKÉ KOMENTÁŘE K ARISTOTELOVÝM DÍLŮM NA PRAŽSKÉ UNIVERSITĚ

Úvod do bádání

JERZY B. KOROLEC

Z rukopisu přeložil Vilém Herold

Nejuvědomělejší tvůrci epochy renesance i časů baroka nebo osvícenství, jakkoliv na jedné straně plnými hrstmi čerpali z dědictví minulosti, přesto — na straně druhé — hlasitě deklarovali svou nechuť ke středověku, v němž spatřovali oblast myšlenkové nesamostatnosti, oblast zvludarizovaných scholastických systémů, které dle jejich názoru prostupovaly celý intelektuální život. Neuvědomovali si, jak hluboko byli zakořeněni v epoše, jejíž význam se snažili negovat nebo přehlížet. Změna v situaci nastala v 19. století, v době, kdy romantici, kteří se ponořili v hlubiny dějin, našli v nich bohatou sféru citového života, pěknou poezii, krásnou architekturu — tehdy ožil rytířský epos a gotika dosáhla uznání. Tento zvrát přinesl s sebou i oživení zájmu o filozofické myšlení a v souvislosti s tím i o spisy, které středověk, ať již právem či neprávem, připisoval Aristotelovi.

Začátek bádání o dějinách středověkého aristotelismu je spojen se jménem A. Jourdaina,<sup>1)</sup> který se nepochybně jako první pokusil sestavit seznam traktátů, které středověcí myslitelé připisovali Aristotelovi,<sup>2)</sup> a rovněž jako první uskutečnil klasifikaci jeho děl, přičemž považoval za autentické jen ty z latinských překladů Stagiritových děl, které se zachovaly v řecké jazykové verzi, zatímco ostatní považoval jen za díla Aristotelovi připisovaná a využívající jeho jména, které se v průběhu věků stalo legendou.<sup>3)</sup>

Dílo A. Jourdaina vyvolalo hluboký ohlas jak ve Francii, tak i za jejími hranicemi. Pomalu se začal měnit vztah k zapomenutým desítkám tisíců rukopisů pokrytých prachem staletí, které se nacházely v klášterních i státních knihovnách řady evropských zemí. Z poloviny 19. století pocházejí první katalogy středově-

<sup>1)</sup> A. Jourdain, Recherches critiques sur l'âge et l'origine des traductions latines d'Aristote et sur des commentaires grecs ou arabes employés par les docteurs scholastiques, Paris 1819 (2. rozšířené vyd. Paris 1843). Dějiny výzkumu Aristotelových děl podávám na základě práce A. Birkenmajera, Classement des ouvrages attribués à Aristote par le moyen âge latin, Cracovie 1932 (2. vyd. in: A. Birkenmajer, Etudes d'histoire des sciences et de la philosophie du moyen âge, Wrocław 1970, s. 53—72).

<sup>2)</sup> Srv. zejm. oddíl nazvaný: Détermination des ouvrages d'Aristote connus des scolastiques.

<sup>3)</sup> Srv. oddíl IV: Examen des anciennes versions latines d'Aristote conservées à la Bibliothèque du Roi.

kých rukopisů sestavené již daleko kritičtěji, než tomu bylo dosud; kromě toho v té době vznikají rovněž kritičtější edice textů středověkých autorů.<sup>4)</sup>

Pokud jde o pokračování v Jourdainově díle o dějinách středověkého aristotelismu, je třeba připomenout pramenná bádání V. Roseho<sup>5)</sup> a M. Steinschneidera.<sup>6)</sup> Prvním z nich se díky hluboké znalosti epochy a vzhledem k velké erudici podařilo zdůvodnit řadu zjištění, učiněných jeho velkým předchůdcem, i nalézt fragmenty Aristotelových dialogů. Druhý shromáždil řadu informací o arabsko-latinských překladech Aristotelových děl i o traktátech, které mu byly připisovány. V. Rose a M. Steinschneider nebyli jediní, kteří se zabývali zkoumáním filosofických a vědeckých traktátů, které epocha středního věku připisovala Aristotelovi. Velké zásluhy v prozkoumání pseudo-aristotelovské Physiognomie si vydobyl R. Förster<sup>7)</sup> a k poznání středověkého aristotelismu mnoho přispěli i německý básník W. Hertz<sup>8)</sup> a italský vědec S. Talano.<sup>9)</sup>

Vážnou roli ve výzkumu latinských překladů Aristotela sehrál rovněž veliký znalec středověku M. Grabmann,<sup>10)</sup> který doplnil výzkumy Jourdainovy. Jeho práce však byly podrobeny přísné kritice z pera A. Birkenmajera.<sup>11)</sup>

Všechny tyto výzkumy předcházely dílu, známému ve vědeckém světě pod názvem Aristoteles latinus. Ale jejich výčet by nebyl úplný, kdybychom ještě nepřipomněli rozpravu L. Thorndikea, věnovanou problematice dějin magie

<sup>4)</sup> Soupis katalogů latinských rukopisů pořídil P. O. Kristeller. Vydal jej nejprve v *Traditio* 6, 1949, s. 227—317 a 9, 1952, s. 393—418 a potom v r. 1959: *Latin manuscript books before 1600. A list of printed catalogues and unpublished inventories of extant collections*, New York 1960. — Dále je tu třeba ocitovat 2 články A. Pelzera: *Osservazioni e riflessioni sui manoscritti e le biblioteche*, in: *Atti del primo congresso bibliologico francoscano internazionale*, 1, Roma 1950, s. 399—412 (francouzský překlad F. van Steenbergena vyšel ve sborníku A. Pelzer, *Etudes d'histoire littéraire sur la scolastique médiévale*, Louvain 1964, s. 21—34). Druhý článek má název: *Répertoires d'incipit pour la littérature latine philosophique et théologique du moyen âge*, *Revue d'histoire ecclésiastique* 43, 1948, s. 495—512 (znovu vyšel v A. Pelzer, *Etudes d'histoire l. c.*, s. 35—69). V těchto statích lze nalézt velice mnoho cenných bibliografických informací. — Pokud jde o edice textů, pochází z té doby parmské a pařížské vydání děl Tomáše Akvinského, vydání děl Rogera Bacona, pařížské vydání děl Bonaventurových a práce na rukopisech děl Aegidia Romana. Připomínám tu jen namátkou některá jména středověkých autorů, jejichž díla byla připravena k vydání nebo vydána v polovině 19. stol.

<sup>5)</sup> V. Rose, *De Aristotelis librorum ordine et auctoritate*, Berolini 1854; *týž*: *Aristoteles pseudepigraphus*, Lipsiae 1863; *týž*: *Aristoteles, De lapidibus und Arnoldus Saxo*, *Zeitschrift für deutsches Altertum* 18, 1875, s. 321—455; a zvl. *Aristotelis fragmenta*, collegit V. Rose, Lipsiae 1886.

<sup>6)</sup> M. Steinschneider, *Die hebräischen Übersetzungen des Mittelalters*, Berlin 1893, *týž*: *Die europäischen Übersetzungen aus dem Arabischen*, Bd. 1—2, Wien 1904—1905; *týž*: *Die arabischen Übersetzungen aus dem Griechischen*, Leipzig 1893.

<sup>7)</sup> R. Förster, *Scriptores Physiognomici*, Lipsiae 1893.

<sup>8)</sup> *Gesammelte Abhandlungen*, hrsg. von F. von der Leyen, Stuttgart 1905.

<sup>9)</sup> S. Talano, *L'Aristotelismo della Scolastica, nelle storia delle filosofie*, *Studi critici*, Siena 1881.

<sup>10)</sup> M. Grabmann, *Forschungen über die lateinischen Aristotelesübersetzungen des XIII. Jhdts.*, *Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters*, Bd. 17, Hf. 5—6, Münster 1916.

<sup>11)</sup> *Etudes d'histoire des sciences et de la philosophie du moyen-âge*, *Studia Copernicana* 1, s. 3—9.

a experimentálních věd, v níž je možno nalézt řadu úvah ve vztahu k dílům, připisovaným Aristotelovi.<sup>12)</sup> V této souvislosti je ještě třeba zmínit práci S. D. Wingateho<sup>13)</sup> a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, v němž se nacházejí informace o vydáních Aristotelových děl i děl, jež mu byla v 15. století připisována.<sup>14)</sup>

Když v roce 1928 přišel Michalski na zasedání *Union académique internationale* v Bruselu s návrhem projektu vydávání *Corpus philosophorum mediaevi* — a v jeho rámci i středověkých latinských překladů Aristotelových děl (*Aristoteles latinus*) — viděl nejen nezbytnost edice Stagiritových děl v takových verzích, které byly známy středověkým mistrům, ale byl si s největší pravděpodobností vědom i toho, že část přípravných prací byla již vykonána. Celý projekt, předložený K. Michalským, ale zpracovaný společně s A. Birkenmajerem, předvídal širší výzkumný i ediční program. Kromě podniku *Aristoteles latinus* bylo projektováno vydání středověkých arabsko-židovských komentářů k Aristotelovým dílům, nadto byly plánovány edice latinských komentářů, napsaných ve středověku k Stagiritovým dílům, a konečně i vydávání originálních spisů latinských autorů té doby.<sup>15)</sup>

Zvláštní komise, která se sešla v Paříži v roce 1929, se zabývala projektem, předloženým v roce 1928 Michalským a posouzeným tehdy G. Lacombe, a usnesla se začít s přípravnými pracemi. Kromě toho ustavila stálý komitét, který měl sledovat jejich průběh. Členy komitétu se stali J. H. Baxter ze St. Andrews University, L. Nicolau d'Oliver z Institut d'Etudes catalans, V. Usani z římské university a G. Lacombe z Catholic University of America. Komitét provedl první rozdělení prací: bylo rozhodnuto, že *Medieval Academy of America* se bude zabývat překladem *Organa*, M. Carpentier z Oxfordu nejstarším překladem *Metafyziky* (*Metaphysica vetustissima*), A. Mansion z Lovaně překladem *Fyziky*, A. Birkenmajer z Krakova traktátem *De generatione et corruptione*, G. Rudberg z Oslo *De animalibus*, Catholic University of America, reprezentovaná G. Lacombe, převzala odpovědnost za práci na vydání překladů spisů *De anima*, *Parva naturalia* a *Retoriky*. Edici *Etiky* *Nikomachovy* se měl zabývat C. Marchesi a E. Franceschini z Padovy a *Scuola Filosofica* měla uskutečnit edici *Velké etiky a Politiky*.<sup>16)</sup> Kromě výše zmíněných vědců šlo ještě o získání spolupráce vynikajících znalců středověkých rukopisů, jako byli švýcarský učenec E. Baur a Francouz H. Omont.<sup>17)</sup>

<sup>12)</sup> L. Thorndike, *A history of magic and experimental science*, New York 1923.

<sup>13)</sup> S. D. Wingate, *The medieval latin versions of the Aristotelian scientific corpus*, London 1931.

<sup>14)</sup> Bd. II, Leipzig 1926, Nr. 2334—2498.

<sup>15)</sup> K. Michalski, *Projet de l'Académie des Sciences pour la publication d'un Corpus Philosophorum Mediaevi*, s. 1. 1929. *Corpus Philosophorum Mediaevi*, *Kwartalnik Filozoficzny* 9, 1931, s. 76.

<sup>16)</sup> A. Usowicz — K. Kłószak, *Konstanty Michalski*, Kraków 1949, s. 181—182.

<sup>17)</sup> *Tamtéž*, s. 67.



Jak je patrné, vyvolal projekt K. Michalského ohlas ve vědeckém světě, ale kromě úvodního rozdělení úkolů neměl tehdy tento velký vědecký podnik ještě přesně stanovený plán postupu prací, nebyl ještě k dispozici úplný, všeobecně dohodnutý seznam Aristotelových děl, s jejichž vydáním se počítalo, a pokud jde o autentičnost mnoha spisů, připisovaných Aristotelovi, názory jednotlivých vědců se rozcházely. Tato situace vedla k tomu, že na zasedání speciální komise Aristoteles latinus dne 21. ledna 1932 předložil A. Birkenmajer velice podrobný plán celého podniku.<sup>18)</sup> Tento projekt, zpracovaný ve formě obšírného memoriálu, počítal s rozdělením Aristotelových děl, používaných ve středověku (ve 12.–15. století), na 13 tříd podle stupně jejich autentičnosti. Výjimkou byla díla, zahrnutá do vydání Bekkerova, která však nebyla ve středověku překládána do latiny. Rovněž výjimkou měla být Aristotelova Teologie, obecně považovaná za pseudo-epigrafické dílo. Zbývající díla Birkenmajer — jak již bylo řečeno — rozdělil do 13 tříd.

První třída zahrnuje díla známá v řecké verzi, jejichž autentičnost byla potvrzena obecným míněním v průběhu věků, ač byly nejednou u některých z nich — v diskusích o autentičnosti děl představujících Corpus Aristotelicum — učiněny pokusy toto popírat (např. bylo pochybováno o autentičnosti Etiky Eudemovy i Velké etiky). Do druhé třídy A. Birkenmajer zahrnul ta díla, která nelze připisovat Aristotelovi, ale která byla již ve starověku známá jako díla Aristotelovi připisovaná a jež jsou známá hlavně z překladů Bartoloměje z Messiny. Třetí třídu tvoří neautentické spisy, které už dnes nejsou známy v řecké jazykové verzi, ale které ve starověku pod Aristotelovým jménem obíhaly. Čtvrtou třídu tvoří díla, známá v řecké tradici, ale připisovaná buď Aristotelovi nebo Theophrastovi a přeložená Bartolomějem z Messiny pod Aristotelovým jménem. Pátá třída zahrnuje v třicátých letech ještě neprobádané Aristotelovi připisované sbírky Problemata, které byly buď dílem latinských autorů nebo byly známy z překladů Petra Abana ze začátku 14. století. Šestá třída obsahuje Pseudoaristotelica, známá v latinských překladech z hebrejštiny nebo arabštiny, jež měla původně své řecké předlohy. Do této skupiny patří hlavně díla z oblasti přírodních věd.

A. Birkenmajer projektoval v této monumentální edici hlavně vydání děl prvních šesti tříd; pokud jde o zbývající, jež rozdělil do sedmi skupin, jejich edice měla následovat za tímto vydáním. Do těchto skupin patří mj.: Physiognomiae spuriae, Secreta secretorum, De pomo, Liber De causis, De differentia spiritus et animae, Aenigmata Aristotelis, a konečně Liber de vita Aristotelis resp. Liber de intelligentia Aristotelis, zahrnovaný A. Birkenmajerem do tzv. Classe supplémentaire.

Projekt předložený Birkenmajerem byl komitétém přijat a bylo rozhodnuto předložit ho plenárnímu zasedání Union Académique Internationale. Union nejen že přijala Birkenmajerův projekt, ale nadto rozhodla, rozšířit ho o vydání Corpus

18) A. Birkenmajer, *Classement des ouvrages l. c.*

Commentariorum Averrois in Aristotelem Latinum, za což měla převzít odpovědnost Medieval Academy of America.

Dříve než byly dohodnuty poslední detaily, bylo již přistoupeno k registraci rukopisů, jež obsahují Aristotelova díla. Práce byla svěřena G. Lacombovi, A. Birkenmajerovi, M. Dulongovi a E. Franceschinimu. G. Lacombe se bohužel nedočkal vydání prvního svazku katalogu rukopisů Aristotelových děl. Práce, ve které po jeho smrti pokračovali dál J. H. Baxter, V. Usani, E. Franceschini,<sup>19)</sup> byla korunována v r. 1939 vydáním I. svazku katalogu v konečné redakci Ae. Franceschiniho.<sup>20)</sup> V tomto svazku se kromě popisu asi tisíce kodexů uchovávaných v různých knihovnách nalézají i bibliografie prací věnovaných středověkým latinským překladům Aristotela, soupis traktátů připisovaných ve středověku Aristotelovi (příspěvek A. Birkenmajera), seznam jednotlivých latinských překladů těchto traktátů a seznam komentářů řeckých a arabských autorů, přeložených do latiny, a na konci ukázky všech výše zmíněných překladů.

Vydání tohoto svazku předcházela edice sešitů série Prolegomena in Aristotelem Latinum, ve které byl vydán memoriál A. Birkenmajera z roku 1932 (pod názvem *Classement des ouvrages attribués à Aristote par le moyen âge latin*)<sup>21)</sup> a práce W. L. Lorimera, *The Text Tradition of the Interpretatio anonyma of Pseudo-Aristotle De mundo*.<sup>22)</sup> Přípravných prací se zúčastnil též F. Pelzer, zabývající se dosavadním stavem bádání o osudech Aristotelových traktátů ve středověku. Jeho práce byla využita v úvodu k prvnímu svazku katalogu rukopisů. Výsledky této práce měla zahrnout *Series auctorum qui a Jourdain usque ad hoc tempus de Aristotele Latino bene meriti sunt eorumque in latinis translationibus illustrandis opera*.<sup>23)</sup> Válka zdržela práce na vydání dalšího svazku katalogu aristotelovských rukopisů. Po válce se organizátorem a vydavatelem stal L. Minio Paluello z Oxfordu, který připravil edici 2. svazku katalogu rukopisů, který vyšel v r. 1955<sup>24)</sup> a vydal i o šest let později svazek, obsahující doplňky k oběma vydaným svazkům.<sup>25)</sup>

Práce zahájené před válkou začaly přinášet ovoce nejen pokud jde o postupně vydávané svazky katalogů rukopisů, ale také v edicích jednotlivých překladů děl Aristotelových, nebo děl, jež mu byla připisována. Tak byl již vydán pseudoaristotelický traktát *De mundo* (translationes Bartholomaei et Nicholai, versiones Rinuncii Argyropoli et Sadoleti, paraphrasis Apulei, specimina inter-

19) A. Usowicz — K. Klósa, *Konstanty Michalski l. c.*, s. 68 a 69–70.

20) *Aristoteles latinus, Codices*, t. I, Roma 1939 (ed. nova Bruges — Paris 1957).

21) *Srv. pozn. 1)*

22) *Cracoviae* 1934.

23) Informace o této práci byla vzata z úvodu k prvnímu katalogu rukopisů *Aristoteles latinus l. c.*, *srv. s. 53.*

24) *Aristoteles latinus, Codices, descripsit L. Minio-Paluello, Cantabrigiae* 1955.

25) *Aristoteles latinus, Codices, supplementa altera, ed. L. Minio-Paluello, Bruges-Paris* 1961.

pretationum recentiorum),<sup>25)</sup> vydán byl anonymní překlad *Analytica Posteriora*,<sup>27)</sup> *De arte poetica* v překladu W. Moerbecka<sup>28)</sup> a *Analytica Posteriora* v překladu Gerarda z Cremony.<sup>29)</sup> Dále vyšla *Fyzika* v tzv. překladu vatikánském,<sup>30)</sup> *Politika* v překladu W. Moerbecka<sup>31)</sup> a *Analytica Priora* v dvojím překladu Boethiově, v překladu Pseudo-Philoppona, v anonymním překladu a s ukázkami novějších překladů.<sup>32)</sup> Rovněž byla vydána *Praedicamenta* v Boethiově překladu a také v překladu W. Moerbecka. Ve stejném svazku byla uveřejněna i *Lemmata* excerpovaná z komentáře Simpliciova ke *Kategoriím* a rovněž pseudoaugustinská parafráze tohoto Aristotelova logického traktátu.<sup>33)</sup> Pokud jde o *Praedicamenta*, vydal ještě L. Minio-Paluello *Categoriarum Supplementa*, zahrnující mj. *Specimina translationum recentiorum Categoriarum*.<sup>34)</sup> Pokud jde o *Peri hermeneias*, byla vydána *Translatio Boethii*. *Specimina translationum recentiorum* a *Translatio W. Moerbecka*.<sup>35)</sup> *Topiky* byly vydány v překladu Boethiově a v anonymním překladu.<sup>36)</sup> *De generatione animalium* v překladu W. Moerbecka,<sup>37)</sup> dále *Translatio vetustissima* a *Translatio vetus Metafyziky*<sup>38)</sup> a konečně *Etika Nikomachova* — jak tzv. *Ethica nova*, tak i *Ethica vetus* a konečně překlad Roberta Grosseteste.<sup>39)</sup>

25) *De mundo*, *Translationes Bartholomaei et Nicholai*, ed. W. L. Lorimer, revist L. Minio-Paluello. *Accedunt versiones Rinuncii Argyropoli et Sadoleti, paraphrasis Apulei, necnon specimina interpretationum recentiorum*, ed. L. Minio-Paluello et G. F. Muscarella, Bruges-Paris 1965. První vydání připravil W. L. Lorimer, Roma 1951.

27) *Analytica posteriora*, *Translatio Jacobi, Anonymi sive Joannis, Gerardi et Recensio Guillelmi de Moerbecke*, ed. L. Minio-Paluello et B. G. Dod, Bruges-Paris 1958; tento svazek obsahuje *Analytica Posteriora* vydaná L. Minio-Paluellem, srv. *Analytica posteriora*, *translatio anonyma*, Bruges-Paris 1953.

28) *De arte poetica* *Translatio Guillelmi de Moerbecke*, ed. E. Malmigigli, rev. A. Franceschini et L. Minio-Paluello, Bruges-Paris 1954.

29) *Analytica posteriora* Gerardo Cremonensis interprete, ed. L. Minio-Paluello, Bruges-Paris 1954.

30) *Physica*, *Translatio Vaticana*, ed. A. Mansion, Bruges-Paris 1957.

31) *Politica*, *Translatio prior imperfecta* interprete Guillelmo de Moerbecke, ed. P. Michaud-Quantin, Bruges-Paris 1961.

32) *Analytica priora*, *Translatio Boethii (recensiones duae)*, *Translatio anonyma*, *Pseudo-Philopponi aliorumque scholia*, *Specimina translationum recentiorum*, ed. L. Minio-Paluello, Bruges-Paris 1962.

33) *Categoriae vel Praedicamenta*, *Translatio Boethii, Editio composita*, *Translatio Guillelmi de Moerbecke, Lemmata e Simplicii commentario decerpta*, *Pseudo-Augustini Themistiana*, ed. L. Minio-Paluello, Bruges-Paris 1961.

34) *Categoriarum Supplementa, Porphyrii Isagoge, Translatio Boethii et Anonymi Fragmentum vulgo vocatum „Liber sex principiorum“*. *Accedunt Isagoges Fragmenta M. Victorino interprete et Specimina Translationum recentiorum Categoriarum*, ed. L. Minio-Paluello adiuvante B. G. Dod, Bruges-Paris 1966.

35) *De interpretatione vel Peri hermeneias*, *Translatio Boethii, Specimina translationum recentiorum*, ed. L. Minio-Paluello, *Translatio Guillelmi de Moerbecke* ed. G. Verbecke, rev. L. Minio-Paluello, Bruges-Paris 1965.

36) *Topica*, *Translatio Boethii, Fragmentum recensionis alterius et Translatio anonymi*, ed. L. Minio-Paluello adiuvante B. G. Dod, Bruxelles-Paris 1969.

37) *De generatione animalium*, *Translatio Guillelmi de Moerbecke*, ed. H. Drossaert Luloofs, Bruges-Paris 1966.

38) *Metaphysica*, *Translatio Jacobi sive Vetustissima cum Scholiis et Translatio Composita sive Vetus*, ed. G. Vuillemin-Diem, Bruxelles-Paris 1970.

39) *Ethica Nicomachea*, *Translatio antiquissima Libr. II—III sive „Ethica Vetus“*, et *Translationis Antiquioris quae supersunt sive „Ethica Nova“, „Hoferiana“, „Borghesiana“*,

Pokud jde o vydání zbývajících textů, byly vykonány tyto práce: Edici *De Sophisticis Elenchis* připravuje B. Dod, značně pokročily, ale dosud nejsou skončené práce A. Mansiona na vydání *Fyziky*, práci na edici *De caelo et mundo* začal D. J. Allan, *De anima* připravuje k vydání A. J. Gondras a *De partibus animalium* E. Franceschini. Výčet je třeba uzavřít chystaným vydáním *Translatio anonyma Methaphysicae*, které připravuje G. Vuillemin-Diem, a připravovaným vydáním *Rétoriky* v překladu W. Moerbecka, na němž pracuje M. Schneider.<sup>40)</sup>

Kromě uvedených Aristotelových děl v rozličných překladech, vydávaných postupně v rámci série *Aristoteles Latinus*, má velký význam pro poznání recepce Aristotelových textů ve středověku vydání fragmentů děl Davida z Dinantu, pořízené M. Kudrziakem,<sup>41)</sup> rovněž je třeba připomenout práce o recepci aristotelismu a vydání traktátů, které uskutečnil M. Plezia.<sup>42)</sup>

Iniciativa polské akademie z roku 1928 ovlivnila zásadním způsobem vydávání pramenů k dějinám evropské filosofie ve středověku v širokém měřítku. *Medieval Academy of America* vydává latinské překlady Averroových komentářů Aristotelových děl. Kromě toho provádí práce na *Corpus Latinum Commentariorum in Aristotelem Graecorum* a na *Corpus Platonicum*, zahrnujícím jak sérii *Plato latinus*, tak sérii *Plato Arabus*.<sup>43)</sup> Tyto velké ediční podniky zahrnující základní texty k poznání dějin evropské filosofie nepokrývají ještě všechny vydavatelské práce: pokračuje vydávání děl Alberta Velkého, které zajišťuje *Albertus-Magnus-Institut*,<sup>44)</sup> děl Tomáše Akvinského<sup>45)</sup> a Jana Dunse Scota.<sup>46)</sup> *Probi-*

ed. R. A. Gauthier, Leiden-Bruxelles 1972; *Ethica Nicomachea*, *Translatio Roberti Grosseteste Lincolnensis sive „Liber Ethicorum“*, ed. R. A. Gauthier, Leiden-Bruxelles 1972.

40) Informace jsem převzal z podrobné zprávy Michela Renauda, *L'Aristote Latin, état et projects*, in: *Bulletin de philosophie médiévale* 14, 1972, s. 113—116.

41) Davidis de Dinanto, *Quaternulorum Fragmenta*, ed. M. Kudrziak, *Studia mediaevistica*, 3, 1963, 107 s.

42) M. Plezia, *De Andronici Rhodii studiis Aristotelicis*. Kraków 1946; *týž*, *De commentariis Isagogicis*, Kraków 1949; *Aristotelis qui ferebatur Liber de pomo*, ed. M. Plezia, Wrocław 1956; M. Plezia, rec. Ingemar Düring, *Aristotle in Ancient Biographical Tradition*, Göteborg 1957 in: *Deutsche Literaturzeitung für Kritik der internationalen Wissenschaften* 82, 1961, Hf. 6, s. 516—520; *Aristotelis epistolarum fragmenta cum testamento*, ed. M. Plezia, Warszawa 1961; M. Plezia. *List Arystotelesa do Aleksandra w wersji arabskiej*, *Meander* 16, 1961, zes. 9, s. 429—442; *Lettre d'Aristote à Alexandre sur la politique envers les cités*, *Com. M. Plezia*, Wrocław 1970; M. Plezia, *Od Arystotelesa do Złotej Legendy*, Warszawa 1958.

43) *Corpus Platonicum Mediae Aevi* je vydáván pod vedením R. Klibanského. V sérii *Plato Latinus* vyšel mj. překlad Timaeia v Chalcidiově překladu: *Timaeus a Calcidio translationum commentarioque instructus*, ed. J. H. Waszink, Londini et Leidae 1962 a *Glosses sur le Timée de Guillaume de Conches*, ed. E. Jeuneau, Paris 1965. V sérii *Plato Arabus* bylo mj. vydáno *Compendium legum Platoni Al-Farabiho* (ed. F. Gabriel, Londini 1952).

44) *Alberti Magni Opera Omnia*, t. V. p. 1, Münster 1971; t. XII, Münster 1955; t. XIV, p. 1, Münster 1968; t. XVI, p. 1, Münster 1960; p. 2, Münster 1964; t. XIX, Münster 1952; t. XXVI, Münster 1958; t. XXVIII, Münster 1951; t. XXXVII, p. 1, Münster 1972.

45) Informace o jubilejním vydání děl Tomáše Akvinského lze nalézt v *Bulletin de philosophie médiévale* 1, 1959, s. 53; 10—12, 1968—1970, s. 175—186; 13, 1971, s. 128—130; 14, 1972, s. 85—86.

46) *Joannis Duns Scoti Opera Omnia... studio et cura Commissionis Scotisticae praeside Carolo Balić, t. I, 1950; t. II, 1950; t. III 1954; t. IV, 1956; t. V, 1959; t. VI 1963; t. XVI, 1960, t. XVII, 1966.*

hají ediční práce na Corpus Philosophorum Danicorum,<sup>47)</sup> pokračuje vydávání děl Jana Husa<sup>48)</sup> atd. Tyto edice zajišťují jednotlivé státy ve snaze zpřístupnit nejdůležitější prameny své národní kultury.

V posledních letech rovněž značně vzrostla aktivita při vydávání výsledků výzkumů středověkých rukopisů. V řadě vědeckých institucí vznikly nové časopisy a sborníky, např. Manuscripta v USA,<sup>49)</sup> Vivarium v Holandsku,<sup>50)</sup> Mediaevalia Philosophica Polonorum v Polsku,<sup>51)</sup> a zejména vznikla společnost, sdružující vědce všech národností počínaje Jižní Amerikou a konče Japonskem. Vzniklo tak středisko, koordinující velké výzkumné práce, i forum pro konfrontaci a výměnu zkušeností badatelů, čemuž kromě pravidelně pořádaných kongresů slouží Bulletin de philosophie médiévale.<sup>52)</sup>

Značný pokrok v práci na vydáních jednotlivých Aristotelových děl v různých středověkých překladech umožnil začít práce na vydávání latinských středověkých komentářů k Aristotelovým spisům. Tato práce — ještě složitější než vydávání traktátů latinského Aristotela — byla ohlášena rovněž už v r. 1928 v Bruselu,<sup>53)</sup> ale teprve po téměř čtyřiceti letech se přistoupilo k plánovitě a systematické realizaci. Iniciativy k provádění těchto široko pojatých prací, majících na jedné straně za cíl vydání jednotlivých závažných komentářů Aristotelových děl a na druhé straně směřujících k plnému pochopení scholastické metody, se ujalo polské středisko: plán prací, vypracovaný oddělením, zpracovávajícím dějiny polské středověké filosofie, předložil na kongresu v La Mendola v r. 1964 J. Legowicz.<sup>54)</sup> Tato záležitost byla dále posuzována v r. 1965 na zasedání předsednictva Sociétés Internationale pour l'Étude de la philosophie médiévale v Paříži<sup>55)</sup> a potom v r. 1967 na zasedání zvl. komise, kterou řídil J. Legowicz.<sup>56)</sup>

V průběhu diskusí, které probíhaly řadu let, byly navrženy různé projekty registrace komentářů Aristotelových děl a byly výtýpovány určité komentáře, jejichž

47) Informace o Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi podává J. Pinborg, Bulletin de Philosophie médiévale 10—21, 1968—1970, s. 187—188.

48) Magistri Iohannis Hus Opera Omnia, t. VII, Sermones de tempore qui Collecta dicuntur, ed. A. Schmidtová, Praeae 1959; t. VIII, Passio Domini nostri Iesu Christi, ed. A. Vidmanová-Schmidtová, Praeae 1973; t. XXII, Polemica, ed. J. Eršil, Praeae 1966.

49) Manuscripta 1—17 (1957—1973), ed. Lowrie J. Daly, Saint Louis University.

50) Vivarium 1—11 (1963—1973), ed. L. M. de Rijk.

51) Tento sborník vychází od roku 1958, zatím vyšlo 19 čísel. V Polsku vycházejí kromě toho Studia Mediewistyczne (Nr 1—14) a Materialy i Studia do historii filozofii średniowiecznej w Polsce (Nr. 1—20).

52) Bulletin de philosophie médiévale vydávaný v Sociétés Internationale pour l'Étude de la philosophie médiévale (1959—1975).

53) Srv. pozn. 15)

54) Srv. Repertorium commentarium medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur, Wroclaw 1974, s. 5.

55) Informace o tom je podána v Résumé du rapport de la 15e réunion de Bureau de la SIEPM, Bulletin de philosophie médiévale 7, 1965, s. 179 a s. 190.

56) Zasedání komise se konalo 28. VIII. 1967. Materiály nebyly opublikovány v aktech kongresu. Srv. Actes du IV Congrès International de Philosophie médiévale 27. VIII.—2. IX. 1967, Paris-Montréal 1969, s. 381.

vydání — vzhledem k úloze, jakou sehrály v rozvoji evropské filosofie ve středověku — bylo postulováno v prvé řadě.

Projekt předložený J. Legowiczem předpokládal úplný soupis komentářů všech Aristotelových děl, ale i děl pseudoaristotelových (při respektování klasifikace, vypracované A. Birkenmajerem),<sup>57)</sup> nacházejících se v jednotlivých knihovnách. Vlastní popis má kromě základních bibliografických údajů a informace o komentátorech jednotlivých Aristotelových děl, jejich písařích, uživatelích, době vzniku a používání každého z komentářů obsahovat i incipity a explicity, informace o eventuálních edicích a příslušné bibliografické údaje. Taktó uskutečněné práce by daly plnou možnost identifikace každého jednotlivého komentáře a rovněž by se získalo velké množství informací k problematice jejich dějin v jednotlivých vědeckých střediscích. V další etapě by to umožňovalo shromáždit základní materiál pro eventuální budoucí edice.<sup>58)</sup>

Ještě dříve než se přistoupilo k takto pojaté registraci komentářů, byly v jednom případě prováděny registrační práce, resp. byla připravena repertoria komentářů k jednotlivým Aristotelovým spisům podle zásad lišících se od výše zmíněných principů. P. Czartoryski prováděl v evropských i amerických knihovnách registraci komentářů Aristotelovy Etiky, Politiky a Ekonomiky, přičemž pro připravovaný repertář zahrnul komentáře latinské, ale i řecké,<sup>59)</sup> A. Zimmermann sepsal komentáře k Metafyzice a k Fyzice<sup>60)</sup> a rovněž J. Quillet shromáždil podkladové materiály ke komentářům Metafyziky.<sup>61)</sup> Komentáře k De generatione a k Meteora registruje J. E. Bolzano a A. Fraboschi,<sup>62)</sup> komentáře k De anima zpracovává J. de Raedemaeker a A. Thirry,<sup>63)</sup> mnoho informací o komentářích

57) Srv. pozn. 1)

58) Projekt existuje ve formě strojopisu.

59) Velké množství informací o rukopisech komentářů Etiky Nikomachovy, Politiky a Ekonomiky podal P. Czartoryski ve své knížce Wczesna recepcja Polityki Arystotelesa na Uniwersytecie Krakowskim, Wroclaw 1963; zejm. přílohy I—III. Velká kartotéka komentářů tří výše zmíněných děl se nachází v Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN. Komentáře k Aristotelově Ekonomice zpracovává v současnosti A. Słomczyńska. Z ohlášených prací je třeba upozornit na studii J. Quilleta, Etude sur le Commentaire des Politiques de N. Oresme — informace o této práci se nachází v Bulletin de philosophie médiévale 14, 1972, s. 39.

60) Informace o tom lze nalézt v Bulletin de philosophie médiévale 8—9, 1966—1967, s. 23 a 10—12, 1968—1970, s. 15. Srv. též práci A. Zimmermanna, Verezeichniss ungedruckter Kommentare zur Metaphysik und Physik des Aristoteles aus der Zeit von etwa 1250—1350, Leiden—Köln 1971 (Studien und Texte zur Gesitesgeschichte des Mittelalters IX.).

61) Informace o tom viz Bulletin de philosophie médiévale 10—12, 1968—1970, s. 46.

62) Informace o tom viz Bulletin de philosophie médiévale 10—12, 1968—1970, s. 46.

63) J. Raedemaeker, Une ébauche de catalogue des commentaires sur le De anima, parus aux XIII, XIV et XV siècles, Bulletin de la Sociétés internationale de la philosophie médiévale 5, 1963, s. 149—183; *týž*, Informations concernant quelques commentaires du De anima, Bulletin de philosophie médiévale 8—9, 1966—1967, s. 87—110; 10—12, 1968—1970, s. 194—211; A. Thirry, A propos de certains commentaires médiévaux du De anima, Résultats de quelques recherches, Bulletin de philosophie médiévale 8—9, 1966—1967, s. 63—87.

k tomuto Aristotelovu dílu lze nalézt v pracích Z. Kuksewicz<sup>64)</sup> a J. Slima.<sup>65)</sup> Dále je třeba v této souvislosti zmínit práce J. Hamesse o středověkých florilegiích, zahrnujících výpisy z různých děl Stagiritových<sup>66)</sup> a rovněž je třeba připomenout velice obšírný inventář komentářů Aristotelových děl, vydaných Ch. H. Lohrem, jenž má poněkud odlišný charakter: shromážděný materiál je uspořádán abecedně podle jmen komentátorů a dále podle komentářů k jednotlivým Aristotelovým spisům. Tento inventář obsahuje veliké množství více či méně kritických informací o rukopisech, v nichž jsou tyto komentáře uchovány.<sup>67)</sup>

Diskuse, která se na mezinárodním kongresu dějin středověké filosofie v Madridu v r. 1972 rozvinula na zasedání komise „Repertorium Manuscriptorum Commentariorum Medii Aevi in Aristotelem Latinum“ (za předsednictví G. Verbecka), vycházela z výsledků prací a zkušeností, které byly při soupisech komentářů Aristotelových děl v průběhu řady let získány. Na zasedání byly konfrontovány dvě různé metody sestavování repertářů aristotelovských komentářů. Na jedné straně předložil Ch. H. Lohr částečně již vydaný repertář, uspořádaný, jak již bylo zmíněno, abecedně podle jmen komentátorů,<sup>68)</sup> na druhé straně M. Markow-

ski prezentoval svou práci, věnovanou dějinám krakovského buridanismu, v níž je zahrnut popis velkého počtu krakovských komentářů Aristotelových děl.<sup>69)</sup> Společně se Z. Włodek pak předložili Repertorium Commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinum quae in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur,<sup>70)</sup> zároveň s návrhem, že repertáře komentářů Aristotelových děl by měly být nejprve zpracovány pro jednotlivé knihovny podle signatur, přičemž je třeba věnovat zvl. pozornost identifikaci každého komentáře.

Otázka identifikace má nepochybně zásadní význam pro tyto práce: proto též při pořizování repertářů aristotelovských komentářů hrají velikou roli různé seznamy incipitů, katalogy děl jednotlivých autorů a repertoria středověké vědecké literatury. Velkou cenu mají tak pro práce na komentářích díla L. Thorndika,<sup>71)</sup> P. Kibra,<sup>72)</sup> D. W. Singera, A. Andersona, R. Addise,<sup>73)</sup> W. J. Wilsona,<sup>74)</sup> F. Corbetta,<sup>75)</sup> A. J. Smeta,<sup>76)</sup> P. Glorieux,<sup>77)</sup> P. B. M. Xiberta,<sup>78)</sup> A. Zumkellera,<sup>79)</sup> A. Kaepfela,<sup>80)</sup> P. Duhema.<sup>81)</sup> Pokud jde o jednotlivé autory a jejich díla mají velký význam repertáře a seznamy děl S. H. Thomsona pro díla Adama de Bockfeld,<sup>82)</sup> G. Sajó pro Boethia z Dacie,<sup>83)</sup> K. Michalského, E. Farala, M. Mar-

<sup>64)</sup> Z. Kuksewicz, *Glówne źródła do De anima*, *Studia mediewistyczne* 4, 1963, s. 5—203; *týž*, *Jana z Głogowa koncepcja duszy*, *Studia mediewistyczne* 5, 1964, s. 137—248; *týž*, *Le prolongement des polémiques entre les albertistes et les thomistes vus à travers le commentaire de De anima de Jean de Głogów*, *Archiv für Geschichte der Philosophie* 44, 1962, s. 151—171; *týž*, *Wpływ Jana z Janduno na komentarz do De anima Głogowczyka*, *Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytniej i Śrédniowiecznej* 2, 1961, s. 55—195; *týž*, *De Siger de Brabant à Jacques de Plaisance, La théorie de l'intellect chez les averroïstes latins des XIII<sup>e</sup> et XIV<sup>e</sup> siècles*, *Wrocław 1968*; *týž*, *Un commentaire averroïste anonyme sur le Traité de l'âme d'Aristote*, *Revue philosophique de Louvain* 62, 1964, s. 421—425; *týž*, *Averroïsme bolonais au XIV<sup>e</sup> siècle, Édition des textes*, Anselmus de Cumis, Jordanus de Tridentia, Cambiolus Bonaniensis, Matheus de Eugubio, Jacobus de Placentia, Petrus de Bonifaciis, *Wrocław 1965*; *týž*, *Les trois „Quaestiones de habitu“ dans le ms Vat. Ottob. 318, Édition des textes de Jean de Jandun, Guillaume Alnwick et Anselme de Come*, *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 9, 1961, s. 3—30; *týž*, *Remarque au catalogue des manuscrits des oeuvres de Jean Buridan, Un recueil de questions dans le ms. Paris Bibl. Nat. 15888, Mediaevalia Philosophica Polonorum* 9, 1961, s. 31—39; *týž*, *Les oeuvres manuscrites d'un averroïste de Bologne, Jacobus de Placentia, Rivista di filosofia neo-scolastica* 1, 1963, s. 1—20; *týž*, *Contribution au problème de l'influence de l'albertisme sur l'université de Cracovie au XV<sup>e</sup> siècle, Mediaevalia Philosophica Polonorum* 11, 1963, s. 49—68; *Une question d'un averroïste anonyme De habitu intellectus dans le ms. Bibl. Jagel. 742, ibidem* s. 115—127; *týž*, *De principio individuationis de Jean de Jandun, Édition du texte d'après le ms. Upsal. Bibl. Univ. C. 15; ibidem* s. 93—106; *týž*, *Zilfredi de Placentia quaestio disputata Utrum intellectus possibilis ad actum intellectionis eliciendum concurrat effective, ibidem* s. 107—114; *týž*, *Jacobi de Placentia Lectura cum quaestionibus super III De anima, Wrocław 1967*; *týž*, *Albertyzm i tomizm w XV wieku w Krakowie i Kolonii, Wrocław 1973*.

<sup>65)</sup> J. Slim, *Glosses d'Avicenne sur le De anima d'Aristote — práce je připravována* *srv.: Bulletin de philosophie médiévale* 10—12, 1968—1970, s. 47.

<sup>66)</sup> J. Hamesse, *Les Auctoritates Aristotelis, Histoire de la tradition imprimée, édition, identification des citations, concordance*, Louvain 1970; *týž*, *Auctoritates Aristotelis, Senecae, Boethii, Platonis, Apulei et quorundam aliorum, I. Concordance*, Louvain 1972.

<sup>67)</sup> C. H. Lohr, *Medieval Latin Aristotle Commentaries, Traditio* 23, 1967, s. 313—413; 24, 1968, s. 149—245; 26, 1970, s. 135—216; 27, 1971, s. 251—351, 28, 1972, s. 281—396; 29, 1973, s. 93—197; *týž*, *Medieval Latin Aristotle Commentaries, Addenda et Corrigenda. Bulletin de Philosophie Médiévale* 14, 1972, s. 116—126.

<sup>68)</sup> *Srv. pozn. 67)*

<sup>69)</sup> M. Markowski, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, *Wrocław 1971*, 640 s. (*Studia Copernicana* II.).

<sup>70)</sup> *Wrocław 1974*.

<sup>71)</sup> L. Thorndike, *A History of Magic and Experimental Science*, t. 1—8, New York 1923—1958; *L. Thorndike, Sciences and Thought in the fifteenth Century*, New York 1929.

<sup>72)</sup> *Catalogue of Incipits of Medieval Scientific Writings in Latin*, L. Thorndike, P. Kibre, Cambridge Mass. (ed. 2) 1963.

<sup>73)</sup> *Catalogue of Latin and Vernacular Alchemical Manuscripts in Great Britain and Ireland dating before the sixteenth Century*, Bruxelles 1928—1931; *D. W. Singer, A. Anderson, Catalogue of Latin and Vernacular Plague Texts in Great Britain and Eire written before the sixteenth Century*, Bruxelles 1950.

<sup>74)</sup> *Catalogue of Latin and Vernacular Alchemical Manuscripts in the United States of America and Canada*, Osiris 6, 1939, s. 728—836.

<sup>75)</sup> *Manuscrits des bibliothèques publiques de Paris antérieurs au XVIII<sup>e</sup> s.*, Bruxelles 1939; *Manuscrits des bibliothèques publiques des départements français antérieurs au XVI<sup>e</sup> s.*, Bruxelles 1951.

<sup>76)</sup> *Initia Commentariorum, quaestionum et tractatum latinorum in Aristotelis libros De anima saeculis XIII, XIV, XV editorum*, Louvain 1963.

<sup>77)</sup> P. Glorieux, *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIII<sup>e</sup> siècle* t. 1—3, Paris 1933—1934; *týž*, *La faculté des arts et ses maîtres au XIII<sup>e</sup> siècle*, Paris 1971.

<sup>78)</sup> B. M. Xiberta, *De scriptoribus scholasticis saeculi XIV ex ordine Carmelitarum*, Louvain 1931.

<sup>79)</sup> *Manuscripten von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mittel-europäischen Bibliotheken, Augustiniana* XI, 1961, s. 27—86, 261—319, 475—532; XII, 1962, s. 27—92, 299—357; XIII, 1963, s. 418—473; XIV, 1964, s. 105—162, 523—602; XV, 1965, s. 73—130.

<sup>80)</sup> *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. 1, Roma 1970.

<sup>81)</sup> P. Duhem, *Le système du monde*, 1—10, Paris 1913—1959.

<sup>82)</sup> *The Works of Magister Adam of Bockfeld (Bochermeft)*, *Mediaevalia et Humanistica* 1944, s. 84—87.

<sup>83)</sup> G. Sajó, *Un traité récemment découvert de Boèce de Dacie „De mundi aeternitate“*, Budapest 1954.

kowského a J. B. Korolce pro J. Buridana,<sup>84)</sup> A. Langa pro Heinricha z Oyty,<sup>85)</sup> S. H. Thomsona pro Roberta Grosseteste,<sup>86)</sup> A. G. Littlea, Stewarta C. Eastona a Th. Crowleyho pro Rogera Bacona,<sup>87)</sup> J. J. Duina pro Sigera Brabantského<sup>88)</sup> a P. Mandonneta, J. Destrez a M. Grabmanna pro Tomáše Akvinského,<sup>89)</sup> máme-li zmínit alespoň některé.

Zmíněná jména historiků filosofie nepostihují zdaleka všechny, kteří se autor-sky podíleli na různých typech repertářů: Je ještě třeba zmínit tato jména: W. Seňka,<sup>90)</sup> G. Bruni,<sup>91)</sup> B. Roth,<sup>92)</sup> F. van Steenberghen,<sup>93)</sup> Fr. Pelster,<sup>94)</sup> C. H. Scheeben,<sup>95)</sup> E. Schlind,<sup>96)</sup> A. G. Little,<sup>92)</sup> V. Doucet,<sup>96)</sup> Fr. Huet,<sup>99)</sup> St. Mac

<sup>84)</sup> K. Michalski, Jan Buridanus i jego wpływ na filozofię scholastyczną w Polsce, Sprawozdanie z Czynności i Posiedzeń AU w Krakowie, t. 31, 1916, nr. 10, s. 25—33; E. Faral, Jean Buridan, Notes sur les manuscrits, les éditions, le contenu de ses ouvrages, Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge. 21, 1942, s. 1—53; *týž*, Jean Buridan, maître ès arts de l'université de Paris, Histoire littéraire de la France, t. XXVIII, Paris 1950; M. Markowski, Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim I. c., s. 277—595; J. B. Korolec, Rękopisy Quaestiones super decem libros Ethicorum Jana Burydana, Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce 6, 1973, s. 3—52; *týž*, Filozofia moralna Jana Burydana, Wrocław 1973.

<sup>85)</sup> A. Lang, Heinrich Totting von Oyta, Münster 1937 (Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters XXXIII, Hf. 4—5).

<sup>86)</sup> S. H. Thomson, The writings of Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln 1235—1253, Cambridge 1940.

<sup>87)</sup> A. G. Little, Roger Bacon's Works, in: Roger Bacon Essays, Oxford 1914, s. 420—425; S. C. Easton, Roger Bacon and His Search for a Universal Sciences, Oxford 1952; T. Crowley, Roger Bacon, The Problem of the Soul in His Philosophical Commentaries, Louvain-Dublin 1950 (zvl. s. 17—78).

<sup>88)</sup> J. J. Duin, La doctrine de la Providence dans les écrits de Siger Brabant, Louvain 1954. — Kromě toho je třeba zmínit tyto práce: P. Mandonnet, Siger de Brabant et l'averroïsme latin, t. II, Louvain 1908; M. Grabmann, Neuaufgefundene „Quaestiones Sigers von Brabant zu den Werken des Aristoteles [Cim 9559], in: Miscellanea Ehrle, t. 1, Roma 1924; F. van Steenberghen, Siger de Brabant d'après ses oeuvres inédites, t. 1—2, Louvain 1931—1942; Ph. Delhaye, Siger de Brabant, Quaestiones sur la Physique d'Aristote, Louvain 1941; C. A. Graiff, Siger de Brabant, Métaphysique, Louvain 1948.

<sup>89)</sup> P. Mandonnet, Les écrits authentiques de S. Thomas d'Aquin, Revue Thomiste 1909—1910, s. 98—101; J. Destrez, Etudes critiques sur les oeuvres de S. Thomas d'Aquin d'après la tradition manuscrite, Bibliothèque Thomiste 18, 1933, s. 219—224; M. Grabmann, Die Werke des hl. Thomas von Aquin, Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters, XXII, 1—2, 1949, s. 453—460.

<sup>90)</sup> W. Seňko, Trzy studia nad spuścizną i poglądami Tomasza Suttona dotyczącymi problemu istoty i istnienia, Studia Mediewistyczne 11, 1970, s. 111—283; *týž*, Le commentaire de Thomas Sutton sur les Catégories d'Aristote dans le manuscrit IV Q 3 de la Bibliothèque de l'Université de Wrocław, Mediaevalia Philosophica Polonorum 4, 1959, s. 35—38.

<sup>91)</sup> G. Bruni, Le opere di Egidio Romano, Firenze 1936.

<sup>92)</sup> B. Roth, Franz von Mayronis OFM, Sein Leben, seine Werke, seine Lehre vom Formalunterschied in Gott, Berlin 1936.

<sup>93)</sup> Srv. pozn. <sup>88)</sup>

<sup>94)</sup> F. Pe'ster, Kritische Studien zum Leben und zu den Schriften Alberts des Grossen, Freiburg 1920.

<sup>95)</sup> C. H. Scheeben, Albert der Grosse, zur Chronologie seines Lebens, Vehta 1931.

<sup>96)</sup> E. Schlund, Peter Peregrinus von Maricourt, sein Leben und seine Schriften, Archivum Franciscanum Historicum 4, 1911, s. 436—455, 633—643; 5, 1912, s. 22—40.

<sup>97)</sup> A. G. Little, The Franciscan School at Oxford in the XIII<sup>th</sup> Century, Archivum Franciscanum Historicum 19, 1926, s. 803—874.

Clintock,<sup>100)</sup> K. Prantl,<sup>101)</sup> M. Grabmann,<sup>102)</sup> A. Pelzer,<sup>103)</sup> A. Birkenmajer,<sup>104)</sup> B. Hauréau,<sup>105)</sup> F. Tuszyńska,<sup>106)</sup> R. A. Gauthier,<sup>107)</sup> M. Th. d'Alverny.<sup>108)</sup>

Tento bohatý pomocný aparát, který pomáhá identifikovat různé komentáře Aristotelových děl, nebo umožňuje stanovit různé skupiny a příbuznosti, je ještě značně obširnější, ale i tak práce vyše zmíněných autorů umožňují započít ony dlouhodobé a velice složité registrační a identifikační práce, které zase dávají klíč k poznání nejen dějin filosofického myšlení, ale rovněž k poznání vlivu jednotlivých velkých filosofických systémů na široké kruhy universitních učitelů a jejich prostřednictvím na ještě širší kruhy společenské.

Jak již bylo zmíněno na začátku tohoto článku, získal si M. Grabmann velké

<sup>98)</sup> V. Doucet, Notulae bibliographicae de quibusdam operibus fr Joannis Peckham, Antonianum 8, 1933, s. 307—328, 425—459. Pokud jde o J. Peckhama, je třeba připomenout práce H. Spettmanna, Quellenkritisches zur Bibliographie des Johannes Peckham, Franziskanische Studien 2, 1915, s. 170—207, 266—288; a *týž*, Ethikkomentar des Johannes Peckham, Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters, Supplementband II, 1923, s. 221—345.

<sup>99)</sup> F. Huet, Recherches historiques et critiques sur la vie, les ouvrages et la doctrine de Henri de Gand, Gand 1838.

<sup>100)</sup> S. Mac. Clintock, Perseverity and Error — Studies on the „Averroist“ John of Jandun, Bloomington 1956; F. van Steenberghen, Siger de Brabant I. c., [srv. pozn. <sup>88)</sup>]; R. A. Gauthier, L'état des recherches sur l'averroïsme latin, Bulletin Thomiste 1954; Ch. Ermantiger, Averroïsme in Early XIV<sup>th</sup> Century Bologna, Medieval Studies 8, 1946.

<sup>101)</sup> K. Prantl, Geschichte der Logik im Abendlande, Bd. 1—4, Berlin 1855—1870 {2. vyd. Berlin 1955}.

<sup>102)</sup> Řada rozprav M. Grabmanna vydaná ve sborníku Mittelalterliches Geistesleben, t. 1—2, München 1926—1936, t. 3 1956 {2. vyd. München 1956}.

<sup>103)</sup> A. Pelzer, Les versions latines des ouvrages de morale conservés sous le nom d'Aristote en usage au XIII<sup>e</sup> siècle, Revue Néo-Scholastique de Philosophie 23, 1921, s. 316—431, 378—412 {2. vyd. in: Etudes d'histoire littéraire sur la scolastique médiévale, Louvain-Paris 1964, s. 120—187}. K recepci Etiky Nikomachovy je třeba připomenout tyto práce: V. Rose, Über die griechischen Kommentare zur Ethik des Aristoteles, Hermes V, 1871, s. 61—113; A. Vacant, Les versions latines de la Morale à Nicomaque antérieures au XV<sup>e</sup> siècle, Revue des sciences ecclésiastiques, ser. 6, t. I, Amiens-Paris 1885, s. 381—406, 461—495; M. Luquet, Hermann l'Allemand, Revue de l'histoire des religions 44, 1901, s. 407—422; P. Mingès, Robert Grosseteste, Übersetzer der Ethica Nicomachea, Philosophisches Jahrbuch 32, 1919, s. 230—243; A. Pelzer, Le cours inédit d'Albert le Grand sur la Morale à Nicomaque recueilli et rédigé par S. Thomas d'Aquin, Revue Néo-Scholastique de Philosophie 24, 1922, s. 333—361, 479—520 {2. vyd. Etudes d'histoire sur la scolastique médiévale I. c., s. 272—335}.

<sup>104)</sup> A. Birkenmajer, Études d'histoire des sciences et de la philosophie du moyen-âge, Wrocław 1970. zvl. s. 3—88.

<sup>105)</sup> Initia operum scriptorum latinorum medii potissimum aevi ex codicibus manuscriptis et libris impressis alphabetice digessit B. Hauréau, srv. H. Omont, Bibliothèque de l'Ecole des Chartes 56, 1905, s. 24.

<sup>106)</sup> F. Tuszyńska, Materiały do stanu badań nad filozofią scholastyczną XV wieku, Studia mediewistyczne 2, 1961, s. 5—99.

<sup>107)</sup> R. A. Gauthier, L'Ethique à Nicomaque dans le moyen âge latin, in: L'Ethique à Nicomaque Introduction, traduction et commentaire, t. 1, Louvain-Paris 1958, s. 74—85; *týž*, Trois Commentaires „Averroistes“ sur l'Ethique à Nicomaque, Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge 22—23, 1947—1948, s. 187—344.

<sup>108)</sup> K práci na sérii Avicenna Latinus srv.: Bulletin de philosophie médiévale 10—12, 1968—1970, s. 89.

zásluhy o systemizaci Aristotelových děl.<sup>109)</sup> Kromě toho je autorem práce, ve které se pokusil utřídit komentáře k Aristotelovým dílům vzhledem k různosti metod a cílů, které si kladli jednotliví komentátoři.<sup>110)</sup> S výjimkou případů, kdy komentář byl dílem vědce, který Aristotelův text parafrázoval, byly komentáře buď výsledkem výkladu — čtení, a přejímaly podobu glosy nebo expozice textu, nebo byly výsledkem disputací, a potom měly formu kvestií. Tak lze velice zjednodušeně rozdělit komentáře na dvě základní skupiny, samozřejmě s tím, že výsledky výkladu resp. čtení textu mohly být zapsány v různé formě: jako přerušovaná glosa, jako glosa souvislá, nebo i jako obšírná expozice textu; a rovněž disputace, přejímající formu quaestiones má různé druhy, velice odlišný charakter a rovněž její účel mohl být různý. Disputace měla za cíl buď dobrat se pravdy pomocí exaktních vědeckých metod (disputatio doctrinalis), nebo — aniž se dobrala absolutní jistoty — snažila se postihnout chybu a zdůraznit pravděpodobnost vytyčené téze (disputatio dialectica), nebo měla cíle didaktické — prokázat schopnost studenta v užívání této metody (disputatio tentativa) a konečně mohla být pouhým logickým cvičením, v němž nešlo o prokázání pravdivosti daných tezí (disputatio sophistica).<sup>111)</sup>

Jak již bylo zmíněno, účelem prováděných prací není jen sebrání, uspořádání a registrace jednotlivých komentářů, ale cílem je též poznání podstaty a obsahu výkladů i cvičení, které probíhaly na jednotlivých universitách a školách. Přitom není jen zajímavá otázka, jaké nové ideje hlásali profesori v rámci universitních výkladů, nebo jak byly intepretovány Stagiritovy — k pochopení nezdůvodněné — texty, ale zajímavé je rovněž, které ideje byly po dlouhá časová období mnohokrát opakovány v jednom středisku, neboť vlastně utvářely vědomí současníků. Často totiž právě tyto možná velmi schematické výklady a cvičení byly neodmyslitelným faktorem myšlenkové kultury našeho civilizačního okruhu. Scholastika tak odsuzovaná mysliteli renesanční epochy vstúpila nicméně ustavičným a systematickým opakováním stejných idejí tradice myšlenkové kultury starověku své době. Suma pojmů starověké řecké filosofie, obsažená v Aristotelových dílech, pronikla scholastickými výklady a disputacemi do vědomí evropských společenstev a zůstala v něm zakořeněna.

Pokud jde o Karlovu universitu v Praze, je obecně známo, že sehrála v myšlenkovém životě střední Evropy jedinečnou roli. Založena císařem Karlem IV. měla sloužit realizaci idejí universálního imperia a stala se místem, do kterého pronikl myšlenkový kvas rozvíjející se v té době tak živě jak v italských střediscích, tak v Oxfordu nebo v Paříži. V Praze dochází ke konečné konfrontaci idejí, které vyrostly jak na půdě italské, tak v Anglii či ve Francii. V druhé polovině 14. a na počátku 15. století byla Praha arénou nejživějších intelektuálních sporů své

<sup>109)</sup> Srv. pozn. 10)

<sup>110)</sup> M. Grabmann, Methoden und Hilfsmittel des Aristotelesstudium im Mittelalter, München 1939.

<sup>111)</sup> Buridanus, Expositio in De sophisticis elenchis, rkp. Bibl. Jagiellońska 736, f. 54vb.

doby, Praha se stala nejživějším střediskem intelektuálního života této epochy, stala se novou Paříží.<sup>112)</sup>

Idea univerzálního císařství byla však často v rozporu s českými zájmy, nominalismus byl v rozporu s krajním realismem a to vše vedlo k tomu, že postupně představitelé nominalismu, kteří ve své většině nebyli Čechy, museli opustit zdi pražské university a odebírali se buď do Heidelbergu, nebo do Erfurtu, Krakova či Lipska. Živé byly rovněž kontakty vídeňské university s universitou Karlovou a velký vliv měla tato universita i na řádové školy wroclavské. Praha byla centrem, z něhož vycházely ideje, určující intelektuální rozvoj jihozápadních krajů, ale i Polska, Slezska a Pomoří. Proto se hledání pražských komentářů, nebo komentářů v Praze používaných nemůže omezit jen na Prahu, neboť dnes se nacházejí, pokud nepodlehly záhubě, ve všech výše zmíněných střediscích, ale i v řadě dalších knihoven, kam se dostaly buď koupí nebo jako kořist v průběhu posledních pěti století.<sup>113)</sup> Než obrátíme svou pozornost k současnému stavu aristotelovských komentářů v pražských knihovnách, věnujme ještě na základě dosavadních znalostí pozornost úloze, jakou Stagiritovy traktáty a jejich komentáře sehrály v myšlenkovém vývoji pražské university v 14. a 15. stol.

Pokud jde o knihy, které měli k dispozici mistři a studenti pražské university nejstarších pokolení, přináší informace soupis knih, jež ve 14. stol. patřily koleji Karlově. Z Aristotelových děl nebo z komentářů těchto děl lze v soupisu nalézt tyto tituly: Textus de animalibus, Compilatio de libris naturalibus Aristotelis et aliorum philosophorum, Radulphus super Anticlaudio et Metheorum cum aliis, Antiqua translatio Metaphysicae et alii textus Aristotelis, Super sex libris Physicorum Aristotelis, Burley super Politicorum in papiro, Glossa super Rethoricam Aristotelis, Thomas super Politicorum, Textus Politicorum, Thomas super Ethicorum cum aliis, Ethicorum, Quaestiones Ethicorum quinque librorum in papiro, Pars de textu Ethicorum in papiro, Serecta Secretorum Aristotelis cum aliis, Nova loyca Aristotelis, Quaestiones et problemata librorum de animalibus, Expositiones quocumque Parvorum naturalium cum aliis.<sup>114)</sup>

Jak je patrné z podaného výčtu, nejpobulárnějšími traktáty byla Etika a Politika, tedy dvě základní díla, v nichž byla vyložena morální filosofie. Druhou oblastí, která budila živý zájem, byla filosofie přírody, a to spíše jednotlivé problémy podané v drobných spisech přírodovědeckých, než otázky obecné, obsažené v knihách Fyzik. Menší zájem byl o logiku a nejmenší o Aristotelovu Metafyziku. Tyto závěry se týkají široce chápaného aristotelismu 14. století a je třeba ještě naznačit, že ve sbírce knih koleje Karlovy představují Aristotelova díla a komentáře k nim

<sup>112)</sup> W. W. Tomek, Děje university pražské, t. 1, Praha 1849.

<sup>113)</sup> V Krakově se např. nacházejí mj. tyto rukopisy pražské provenience, obsahující komentáře k Aristotelovým dílům: BJ 621, 622 (?), 635 (?), 654, 658, 659, 660, 664, 709, 710, 712, 736, 749, 751, 753, 2095, 2132. Srv. k tomu M. Markowski, Burydanizm w Polsce I. c., s. 277—491.

<sup>114)</sup> Katalogy knihoven kolejí Karlovy university, vyd. J. Bečka a E. Urbánková, Praha 1948, s. 2—5.

jen malou část z knih, které tam byly tehdy chovány. Collegium shromažďovalo ve svých zdech ve větší míře tituly theologické než filosofické, což je zřejmé i ze zběžného čtení tohoto katalogu ze 14. stol. Tato velice zajímavá knihovna — resp. její katalog — by si zasloužila detailního zpracování, které by nepochybně osvětlilo řadu ještě neznámých aspektů intelektuálního života tohoto centrálního vědeckého střediska Evropy čtrnáctého století.<sup>115)</sup>

Na otázku popularity Aristotelových děl na pražské universitě je ještě možno se podívat z hlediska předpisů, které byly na artistické fakultě platné. Tyto předpisy uspořádal a dal jim formu jednotlivých statut Matyáš z Lehnice; statuta pocházejí z pozdější doby než katalog Karlovy koleje — byla sepsána kol. r. 1390 — ale zahrnovala, jak již bylo řečeno, i předpisy dříve platné.<sup>116)</sup> V seznamu povinných čtení a cvičení přináší statuta celý soubor Aristotelových traktátů. Podrobnější analýza těchto předpisů dává podobný obraz o zájmech pražského střediska ve vztahu k Aristotelovým dílům, jaký už ukázal katalog knihovny Karlovy koleje. Aristotelova Metafyzika se těšila daleko menšímu zájmu než bohatý soubor jeho děl, v němž byla podána široce chápaná filosofie přírody (Physica, De caelo, De generatione et corruptione, Meteora, De sensu et sensato, De memoria et reminiscencia, De somno et vigilia, De longitudine et brevitate vitae), nebo skupina děl, pojednávajících o morálce člověka (Ethica, Politica, Oeconomica, Rhetorica), či konečně díla logická (Vetus ars, Analytica priora, Analytica posteriora, De sophisticis elenchis, Topica). Na výklad Metafyziky bylo vyhrazeno 5—9 měsíců, zatímco na výklad problematiky filosofie přírody bylo určeno ve statutech značně více času: jen výklad Fyziky trval 6—9 měsíců, nehledě k 3—4měsíčnímu výkladu problémů, obsažených v De caelo a podobně dlouhého výkladu k problematice Meteora. K tomu je ještě třeba připojit výklady jiných drobnějších výše zmíněných Aristotelových děl. Rovněž výklady morálních spisů trvaly dlouho. Výklad Etiky Nikomachovy trval 1/2—3/4 roku, podobně jako výklad Rétoriky, zatímco Politika byla čtena 4—9 měsíců. Nadto: zatímco lze v programu artistické fakulty nalézt celou řadu dalších traktátů jiných autorů z oblasti matematiky, astronomie, morální filosofie nebo z disciplín, které tvořily trivium, pokud jde o díla zabývající se metafyzickou problematikou, figuruje v programu jen Aristotelova Metafyzika.<sup>117)</sup> Jak je zřejmé, poskytovala artistická fakulta pražské university velice vyhraněné vzdělání, vychovávala učence v oblasti přírodních věd, logiky a morálky — ostatně podobně jako tomu bylo na artistické fakultě krakovské university v 1. polovině 15. stol. Pokud jde o 15. stol., ukazuje důkladná probírka katalogů knihoven universitních kolejí vydaných J. Bečkou.

<sup>115)</sup> Zpracovány by měly být též další katalogy pražských knihoven 14. stol. Jejich soupis podává I. Hlaváček, Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích, Praha 1965.

<sup>116)</sup> Liber decanorum facultatis philosophicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585, in: Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis, t. 1, p. 1, Pragae 1830.

<sup>117)</sup> Ibidem s. 82—83.

a E. Urbánkovou, rovněž na větší zájem o filosofii přírody a morální filosofii než o metafyziku.<sup>118)</sup> Zdá se, že metafyzická problematika vyvolávala větší zájem theologů, které přiváděla k živým diskusím problematika universálií, hraničící s logikou.<sup>119)</sup>

Všechny tyto závěry mají charakter pracovní hypotézy, kterou bude třeba prověřit. To bude možné až po registraci a zpracování stovek rukopisů, nacházejících se nyní nejen v Praze nebo v Čechách, ale ve sbírkách řady dalších zemí, které dnes schraňují díla vzniklá nebo užívaná ve 14. a 15. stol. na pražské universitě. Na základě prací, které řadu let prováděl v Krakově M. Markowski,<sup>120)</sup> díky Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur,<sup>121)</sup> díky pracím J. Tříšky<sup>122)</sup> a do tisku připraveným pracím F. Šmahela<sup>123)</sup> a P. Spunara<sup>124)</sup> je leccos známo o tom, jaký zájem jednotlivá Aristotelova díla u jednotlivých profesorů vyvolávala. Výzkum se týkal nejen některých pražských rukopisů, zahrnujících Aristotelova díla nebo komentáře k nim, ale byla objevena i řada komentářů pražské proveniencie, uložených dnes v různých evropských knihovnách, zejména v Krakově, Lipsku či Vídní. Výše zmíněné práce upozornily výběrovým způsobem na komentáře k Aristotelovým dílům. Aby bylo možno poznat tuto problematiku důkladněji, aby bylo možno stanovit základní směry rozvoje, v nichž probíhala recepce Aristotelových spisů v Praze, aby se ozřejmilo, jak bylo na Karlově universitě interpretováno Stagiritovo učení, je zapotřebí systematicky registrovat Aristotelovy spisy a komentáře k nim, v prvé řadě ty, které se dnes nacházejí v pražských knihovnách, postupně pak i ty, které se nacházejí v dalších evropských knihovních sbírkách.

Podle zatím známých informací a na základě vydaných katalogů<sup>125)</sup> nachází se ve dvou největších sbírkách, uchovávaných v pražských knihovnách (ve Státní

<sup>118)</sup> Katalogy knihoven I. c., s. 8—97.

<sup>119)</sup> F. Šmahel, Universalia realia sunt heresis seminaria, Československý časopis historický 16, 1968, s. 814 an.; *týž*, Circa universalia sunt dubitationes non paucae I—III, Studie a texty k pražskému sporu o universalia realia, Filosofický časopis 18, 1970, s. 987—998.

<sup>120)</sup> Srv. pozn. 69.

<sup>121)</sup> Wrocław 1974.

<sup>122)</sup> J. Tříška, Literární činnost předhusitské university, Praha 1967; *týž*, Příspěvky k středověké literární universitě, De auctoribus et operibus Universitatis Pragensis medii aevi capitula, I—III, in: Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis, t. IX, f. 1. s. 7—28; t. IX, f. 2., s. 5—43; t. X, f. 1, s. 7—48; *týž*, Studie a prameny k rétorice a universitní literatuře, Praha 1972.

<sup>123)</sup> Soupis pramenů k dějinám starší české filosofie, sv. 1, Problematika universálií.

<sup>124)</sup> Jde o části k připravenému Soupisu pramenů k dějinám staršího českého písemnictví, zpracované P. Spunarem. Publikována byla zatím jen část; F. M. Bartoš — P. Spunar, Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského, Praha 1965.

<sup>125)</sup> A. Patera — A. Podlaha, Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské, vol. I—II, Praha 1910—1922; J. Truhlář, Catalogus codicum manuseriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur, t. I—II, Pragae 1905—1906.

knihovně ČSR-Universitní knihovně a v Archivu pražského hradu-kapitulní knihovně) dlouhá řada komentářů Aristotelových děl nebo děl Aristotelovi připisovaných. Jejich seznam uvádíme v příloze.

## PŘÍLOHA

### Soupis rukopisů rukopisného oddělení Státní knihovny ČSSR — Universitní knihovny v Praze (UK) a kapitulní knihovny Archivu pražského hradu (KK), obsahujících komentáře k Aristotelovým dílům

1. Praedicamenta — UK: IV F 8, V B 11, V E 4a, V G 22, V H 5, V H 14, VIII F 15, X H 11, X H 21, XIV E 7, KK: B XXVII, L XXXVIII, L LXXVI, L LXXVIII, L LXXIX, M XXIII, M XXXI, M XXXII, M XXXV, M XXXVIII, M XL 12.
2. Peri hermeneias — UK: IV F 8, V E 4a, V G 22, V H 5, X E 20, X H 11, X H 21, XIV E 7, KK: L LIV, M XXIII, M XXXI, M XXXV, M XXXVIII, M XL 12.
3. Analytica priora — UK: III G 27, IV F 8, IV F 19, IV F 21, V E 4a, V G 22, V H 22, V H 30, IX E 11, X H 21, XIV E 7, KK: L XXXIV, L XXXIX, L LXII, L LXVI, L LXXVI, M XXIII, M XXXII, M XXXV, M XXXIX, M XL 12, O XV.
4. Analytica posteriora — UK: IV F 8, IV F 10, IV F 21, V E 4a, V H 12, V G 22, V H 22, V H 30, VIII E 4, X H 21, XIV E 7, XIV E 35, adlig. 42 D 22, KK: L LXII, L LXXVIII, L LXXXI, M XXIII, M XXXII, M XXXV, M XL 12, M LVI, O XV.
5. De sophisticis elenchis — UK: IV F 8, V G 22, V H 22, X H 21, XIV E 7, KK: L LXII, L LXVI, L LXXVI, M XXIII, M XXXV, M XL 12.
6. Topica — UK: IV F 8, V E 13, V G 22, I E 14, XIV E 7, KK: L LXVI, M XXIII, M XXXII, M XXXV, M XL 12, M LIII.
7. Metaphysica — UK: I F 12, I F 25, III C 15, III H 8, IV E 19, IV E 25, IV F 21, V A 20, VIII E 10, VIII F 15, IX F 5, X F 18, KK: B XLIX, L XXXVI, L XXXVIII, L XL, L LI, M XXIII, M LV, M LXXV, M LXXX, M LXXXI, M LXXXII, M LXXXV, M CLX.
8. Physica — UK: I E 38, III D 9, III H 8, IV F 18, IV G 18, V E 8, V E 9, V E 12, V F 5, VIII F 15, X F 11, X F 16, X G 16, X G 21, KK: A LX 2, F LXXVI, L XXXVII, L XXXIX, L XLI, L XLII, M XXIII, M LVI, M LVII, M LXIV, M LXXV, N XII, O XV.
9. De caelo — UK: I E 38, III H 8, IV G 18, V E 8, V E 9, V E 11, VIII G 30, VIII H 73, X G 16, XIV F 21, KK: L XLIII, L XLIV, L LXX, L LXXIV, M XXIII, M LVI, M LXIX, M LXXV, M CLVII.
10. De generatione et corruptione — UK: I E 38, III H 8, IV G 18, V E 8, V E 9, VIII G 30, X G 16, XIV F 21, KK: L VI, L XLIII, L XLIX, L LXXIV, M XXIII, M LVI, M LXXV, M LXXX, M CXIX, M CLX.
11. Meteorologia — UK: I E 38, III H 8, IV G 18, V E 8, V E 9, VII E 9, VIII E 6, X G 16, KK: L VI, L XXXVI, L LIV, L LXXIV, M VIII, M XXIII, M LXXIV, M LXXV.
12. Historia animalium — KK: M LXIII.
13. De partibus animalium
14. De generatione animalium
15. De motu animalium — UK: IV D 6, III G 2, KK: F LXXVI, L LIV, L LXII, M XXIII, M CXLI.
16. De progressu animalium — UK: IV D 6.

17. De anima — UK: I E 38, III H 8, IV D 6, IV G 18, V E 7, V E 8, V E 9, V H 20, VIII G 30, X G 13, X G 16, X G 17, KK: F LXXVI, L XXXVI, L XXXIX, L XLIII, L LI, L LXII, M XXIII, M LXXIV, M LXXV, M LXXX, M XCIII, M CLX.
  18. Parva naturalia
    - a) De sensu et sensato — UK: I E 38, III G 2, IV D 6, IV G 18, V E 8, V E 9, V E 12, X G 16, KK: L LXII, M XXIII, M LXIII, M LXXIV, M LXXV, M CXLI.
    - b) De memoria et reminiscencia — UK: I E 38, III G 2, III H 8, IV D 6, IV G 18, V E 8, V E 9, V E 12, X G 16, KK: F LXXVI, L LXII, M XXIII, M LXIII, M LXXX, M CXLI, M LXXV.
    - c) De somno et vigilia — UK: I E 38, III G 2, III H 8, IV D 6, IV G 18, V E 8, V E 9, V E 12, X G 16, KK: F LXXVI, L LXII, M XXIII, M LXIII, M LXXV, M LXXX, M CXLI, O I.
    - d) De longitudine et brevitate vitae — UK: I E 38, III G 2, III H 8, IV D 6, IV G 18, IV H 6, V E 8, V E 9, V E 12, X G 16, KK: A CI, L LXII, M XXIII, M LXIII, M LXXV, M CXLI.
    - e) De iuventute et senectute — UK: III G 2, IV D 6, KK: A CI, M XXIII, M LXIII, M CXLI.
    - f) De respiratione — UK: III G 2, IV D 6, KK: A CI, M XXIII, M LXIII, M CXLI.
    - g) De vita et morte — UK: III G 2, IV D 6, KK: A LXXIX, 4, L LXII, M XXIII, M CXLI.
  19. Ethica Nicomachea — UK: III C 20, III F 10, III H 8, V A 20, V A 25, V B 24, V H 18, VIII G 13, X F 15, X F 18, X F 27, XIII F 24, adlig. 41 G 19, KK: C XVII, C LII, F XIV, F LXb, F LXXVI, L XXXII, L XLVI/I, L XLIV/2, M XXIII, M LV, M LXXXI, M LXXXII, M CLVII, N XXIV, O I.
  20. Ethica Eudemea — UK: IV D 6, KK: L LIV, L LXXVII.
  21. Magna moralia — KK: L XLVI/I, L LXXVII.
  22. De virtutibus et vitiis.
  23. Politica — UK: III E 19, III H 8, VIII G 30, X F 18, KK: G XXIX, L XLVI/I, M XXIII.
  24. Oeconomica vulgata — UK: III H 8, V H 18, X E 1, KK: M XXIII.
  25. Rethorica vulgata — KK: L XLVI/I, M XIV.
  26. Poetica — KK: M XXIII.
- II.
1. Problemata vulgata — UK: I C 25, IV D 6,
  2. Physiognomia vulgata — UK: IV D 6, IV H 6, X A 11,
  3. De mundo — UK: III G 2, IV D 6.
  4. De coloribus — UK: IV D 6.
  5. De mineralibus auditionibus,
  6. De lineis indivisibilibus — UK: IV D 6,
  7. Rethorica ad Alexandrum — UK: IV D 6, VIII C 8, KK: M XXIII, O XV.
- III.
1. Yconomicorum liber secundus.
  2. De inundatione Nili — UK: IV D 6.
- IV.
1. De principiis
  2. De signis
- V.
1. Problemata Bambergensia
  2. Problemata Iatrica kai physica
- VI.
1. De plantis — UK: IV D 6
  2. De lapidibus
  3. De causis proprietatum elementorum — UK: IV D 6, VIII F 23.
  4. De congelatis
- VII.
1. Physiognomia ex tribus auctoribus
  2. Physiognomia ad Alexandrum — KK: M LXXIV.



3. Physiognomia (incipit „Elegans est naturae cognitio...“)

VIII.

1. Secreta secretorum — UK: V H 9, IX C 3, KK: L LX, L LXXVII.

2. De regimine sanitatis.

IX.

1. De pomo sive de morte Aristotelis — UK: IV D 6, XIV F 21,

KK: B XXVI, L LXXVII, M XXIII, O VI.

2. Různé alchymistické traktáty.

3. Různé astrologické, mantické a magic-ké traktáty.

X.

1. De causis — UK: I F 25, IV D 6, V E 4b,

KK: L LXXIV, M XXIII, M LV, M LXXXII.

2. De differentia spiritus et animae — UK: IV D 6

3. De conductibus aquarum

4. Secunda pars Physiognomiae Aristotelis

XI.

1. Aenigmata Aristotelis — UK: III D 17, XII B 20,

KK: E LXIX, N XI, O VI.

2. De sex principiis

3. Ars notaria

XII.

1. Tractatus grammaticae editus ab Aristotele

2. Liber anatomiae

3. Physiognomia Aristotelis (incipit: „Natura occulta operatur in hiis etc...“)

XIII.

1. Liber de vita Aristotelis — UK: IV D 6.

2. Liber de intelligentia Aristotelis — UK: IV D 6.

### Komentarze średniowieczne do dzieł Arystotelesa na Uniwersytecie praskim

Wstęp do badań

Jerzy B. KOROLEC

RÉSUMÉ

W artykule przedstawione zostały dzieje szeroko zakrojonych prac, jakie od roku 1928 prowadzone nad dziejami średniowiecznego arystotelizmu. Inicjatorami i projektodawcami ich byli K. Michalski i A. Birkenmajer. W pierwszym etapie zmierzały one do zarejestrowania rękopisów dzieł Arystotelesa lub w średniowieczu Arystotelesowi przypisywanych, a w następnym etapie miały one na celu wydanie krytycznej większości z nich. Do dnia dzisiejszego dokonano rejestracji rękopisów, wydano repertorium dzieł Arystotelesa lub Arystotelesowi przypisywanych, a także ukazało się drukiem około dwudziestu tomów edycji krytycznych rozmaitych translacji tych dzieł. Prace prowadzono pod auspicjami Union Académique Internationale, a kierowali niemi, przed wojną G. Lacombe zaś w okresie powojennym L. Minio-Paulello.

W roku 1964 Société Internationale pour l'étude de la Philosophie Médiévale powzięła nową inicjatywę zmierzającą do wydania tych z nich, które w sposób istotny wpłynęły na kształtowanie się myśli europejskiej. Prace nad szeregiem komentarzy podejmowane były od dawna, ale nie były one prowadzone według jednego zaakceptowanego powszechnie planu. Do dziś setki komentarzy nieznanych jest historykom filozofii, a tysiące rękopisów zawierających nieraz anonimowe komentarze, zalega zbiory wielu bibliotek.

Uniwersytet imienia Karola, jako pierwszy uniwersytet środkowej Europy, oddział na kształtowanie się atmosfery i sposób uprawiania filozofii w takich ośrodkach wiedzy jak: Heidelberg, Erfurt, Wiedeń, Lipsk czy Kraków. Istnieje pilna potrzeba zarejestrowania jeśli nie wszystkich, to przynajmniej tych praskich komentarzy do dzieł Arysto-

telesa, które przechowywane dziś w bibliotekach Pragi. W artykule znajduje się zestawienie komentarzy do poszczególnych dzieł Arystotelesa przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej i w Bibliotece Kapitulnej, co stanowić może plan wykonania takiego zamierzenia.

### Die Mittelalterlichen Kommentare zu den Werken des Aristoteles an der Prager Universität

Einführung in die Forschung

JERZY B. KOROLEC

ZUSAMMENFASSUNG

Die Abhandlung ist dem Problem des Einflusses des Aristotelismus auf die Entfaltung der rationalistischen Tendenzen in der Philosophie die im Mittelalter an der Prager Universität gepflegt wurde gewidmet. Sie enthält in der Einführung eine Übersicht der Forschungsgeschichte des mittelalterlichen Aristotelismus seit A. Jourdain, befasst sich mit der Entstehung und der Geschichte des internationalen wissenschaftlichen Projektes Aristoteles latinus, an dessen Beginn die bedeutenden polnischen Wissenschaftler K. Michalski und A. Birkenmajer standen und bietet eine Übersicht der bisher erreichten Ergebnisse und des gegenwärtigen Forschungsstandes im internationalen Massstabe. (Die Forschung wird jetzt besonders in Rahmen der Union académique internationale und der Société internationale pour l'étude de la philosophie médiévale unter aktiver Teilnahme der Polnischen Akademie der Wissenschaften organisiert.) Die einzelnen Tatsachen werden in den Anmerkungen durch bibliographische Angaben dokumentiert. Die so zusammengefassten Angaben bieten eine Grundlage und einen Ausgangspunkt für weitere Forschung auf diesem Gebiete.

Die Prager Universität spielte, wie bekannt, in der Entwicklung des europäischen Denkens eine bedeutende Rolle. In der Abhandlung wird deshalb dem Studium der Werke des Aristoteles an der Prager Universität Aufmerksamkeit gewidmet, so wie sie durch erhaltene Bücherkataloge der Prager Universitätskollegien und die Universitätsstatuten dokumentiert werden. Am Schluss der Abhandlung befasst sich der Autor mit der Problematik der erhaltenen handschriftlichen Kommentare zu den Werken des Aristoteles, die an der Prager Universität im 14. und 15. Jahrhundert entstanden sind oder benützt wurden. Es wird die Notwendigkeit einer systematischen Registrierung, Inventarisierung und des Studiums dieser Kommentare erörtert, um die an der Prager Universität verlaufende Ideenentwicklung, die auch eine Reihe weiterer europäischer Universitätsmittelpunkte unter anderen Kraków, Leipzig, Wien u. s. w. beeinflusste besser verfolgen zu können.

Ein Anhang zur Arbeit enthält eine systematisch geordnete Zusammenfassung der bisher festgestellten mittelalterlichen Handschriften die in der Handschriftenabteilung der Staatsbibliothek — Universitätsbibliothek in Prag und in der Kapitelbibliothek im Archiv der Prager Burg aufbewahrt werden und die Kommentare zu den Werken des Aristoteles enthalten.

**PEDAGOGICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY  
VE VÝVOJI UČITELSKÉHO VZDĚLÁNÍ V ČESKOSLOVENSKU**

CHRUDOŠ VORLÍČEK

1. *Založení pedagogické fakulty University Karlovy v Praze a její vývoj v letech 1946—1953. Zákonné podklady pedagogických fakult. Vývoj pedagogické fakulty University Karlovy v prvních letech po založení. Vývoj pedagogické fakulty UK v letech 1950—1953.*
2. *Vysoká škola pedagogická a Vyšší pedagogická škola v Praze v letech 1953—1959. Koncepce vysokých škol pedagogických a vyšších pedagogických škol. Vývoj Vysoké školy pedagogické a Vyšší pedagogické školy v Praze.*
3. *Období Pedagogického institutu v Praze, Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem a Ústavu pro dálkové studium učitelů na Universitě Karlově. Vývoj koncepce pedagogických institutů v letech 1959—1962. Vývoj koncepce pedagogických institutů po roce 1962. Zřízení Pedagogického institutu v Praze a Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem a jejich vývoj v letech 1959—1964.*
4. *Vývoj pedagogické fakulty University Karlovy po roce 1964.*
5. *Závěry.*

Pedagogická fakulta University Karlovy byla slavnostně otevřena v Domě umělců (Rudolfinu) v Praze 15. listopadu 1946 za přítomnosti prezidenta republiky, členů vlády, zástupců Ústavodárného národního shromáždění, akademického senátu University Karlovy, akademických funkcionářů ostatních vysokých škol a zástupců kulturního a hospodářského života.

Bližící se třicáté výročí této události je podnětem k tomu, aby si pracovníci i studenti pedagogické fakulty i celá Universita Karlova připomněli okolnosti vzniku fakulty, fakta o jejím dosavadním vývoji a zamysleli se i nad jejími budoucími úkoly.

Vývoj pedagogické fakulty University Karlovy byl předmětem úvah a hodnocení již při desátém, dvacátém a pětadvacátém výročí založení pedagogických fakult. K pokusu o nástin historie fakulty se přistupuje poprvé. Je to úkol z mno-

ha příčin složitý a nesnadný. V tomto příspěvku je naším cílem připomenout základní údaje, z kterých jsou patrné problémy, o jejichž řešení fakulta dosud usilovala. Budou z nich zřejmé i podmínky, v nichž se činnost fakulty rozvíjela. Na základě poznání a analýzy těchto skutečností bude možno usuzovat, jak se osvědčovaly dosavadní koncepce, jak dosavadní činnost této instituce přispěla k výchově učitelů, k rozvoji školství a celé výchovy a bude možno vytyčit cíle její další práce.

Pedagogická fakulta University Karlovy v Praze, zřízená v roce 1946, byla v roce 1953 zrušena. Její činnost byla opět obnovena v roce 1964. V letech 1953—1964 se učitelské vzdělání z velké části uskutečňovalo mimo universitu. Vysoká škola pedagogická a Vyšší pedagogická škola v Praze však personálním obsazením i systémem práce navazovaly na pedagogickou fakultu UK a její pracovníci se výslovně považovali za její pokračovatele.<sup>1)</sup>

Rovněž instituce zřízené při reorganizaci učitelského vzdělání v roce 1959, tj. Pedagogický institut v Praze, Pedagogický institut v Brandýse nad Labem a Ústav pro dálkové studium učitelů na Universitě Karlově jsou z hlediska dalšího vývoje základem, z něhož vznikla v roce 1964 nynější pedagogická fakulta University Karlovy a od počátku roku 1965 Ústav pro učitelské vzdělání na Universitě Karlově, který byl organizačně přičleněn k pedagogické fakultě UK. V těchto institucích působila značná část pracovníků, kteří měli zkušenosti z pedagogické fakulty University Karlovy a z Vysoké školy pedagogické a Vyšší pedagogické školy v Praze. Všechny uvedené instituce v letech 1953—1964 řešily úkoly, jež byly obdobné úkolům pedagogické fakulty UK, tj. připravovaly učitele všeobecně vzdělávacích škol, škol pro mládež vyžadující zvláštní péče a do určité míry i škol dalších. Z těchto důvodů je možno i období let 1953—1964 považovat za součást vývoje pedagogické fakulty University Karlovy.

V dosavadní činnosti pedagogické fakulty UK, popřípadě institucí, které plnily obdobné funkce, lze stanovit čtyři etapy:

1. Založení pedagogické fakulty University Karlovy a její vývoj v letech 1946—1953.
2. Období Vysoké školy pedagogické (VŠP) a Vyšší pedagogické školy (VPS) v Praze.
3. Období Pedagogického institutu (PI) v Praze, Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem a Ústavu pro dálkové studium učitelů (ÚDSU) na Universitě Karlově v Praze.
4. Vývoj od zřízení pedagogické fakulty University Karlovy v Praze v roce 1964.

<sup>1)</sup> Např. prof. RNDr. Zdeněk Černohorský označuje Vysokou školu pedagogickou jako „dědičku“ bývalé pedagogické fakulty UK. Viz: Sborník Vysoké školy pedagogické v Praze. Přírodní vědy I. Praha, SPN 1957, s. 5.

## 1. Založení pedagogické fakulty University Karlovy v Praze a její vývoj v letech 1946 — 1953

### Zákonné podklady pedagogických fakult

Zákonný podklad pro rozvoj vysokoškolského vzdělání učitelů byl vytvořen dekretem prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 o *vzdělání učitelstva*. V § 1 tohoto dekretu se stanoví, že „učitelé škol všech stupňů a druhů nabývají vzdělání na pedagogických a jiných fakultách (odděleních) vysokých škol.“<sup>2)</sup>

V *zákoně ze dne 9. dubna 1946, kterým se zřizují pedagogické fakulty*, se v § 1 stanoví, že „při všech universitách v zemích českých i na Slovensku se zřizují pedagogické fakulty“. V § 2 se vláda zmocňuje, aby nařízením zřizovala pobočky pedagogických fakult mimo sídla universit.<sup>3)</sup>

*Vládní nařízení ze dne 27. srpna 1946, kterým se vydává statut pedagogických fakult a určuje studijní doba učitelů*, formuluje především úkoly pedagogických fakult. Podle § 1 tohoto nařízení úkolem pedagogických fakult je:

- a) svobodně bádati a pěstovati vědy pedagogické a jejich pomocné obory;
- b) vzdělávati v pedagogických vědách a jejich pomocných oborech kandidáty učitelství škol všech stupňů a druhů kromě škol vysokých, poskytovat jim vzdělání i v jiných oborech, potřebných pro výkon učitelského povolání a prakticky je připravovati pro toto povolání;
- c) připravovati vedoucí školské a lidovýchovné pracovníky a podle rozhodnutí ministra školství a osvěty doplňovati vzdělání učitelstva.

V § 3 se stanoví:

1. Kandidáti učitelství škol mateřských, obecných a měšťanských, jakož i škol pro mládež vyžadující zvláštní péče, nabývají teoretického i praktického vzdělání ve vědách pedagogických, jakož i v jiných oborech, na pedagogických fakultách.
2. Kandidáti učitelství škol středních a odborných, jakož i škol postavených těmto školám na roveň, nabývají na pedagogických fakultách vzdělání teoretického i praktického ve vědách pedagogických a jejich pomocných oborech; v jiných oborech jen tehdy, pokud nejsou předmětem studia již na jiné fakultě téže university a pokud neplatí pro jejich studium zvláštní předpisy.
4. Ministr školství a osvěty (na Slovensku pověřenec školství a osvěty) určí, kterých škol se použije pro praktické vzdělání učitelstva.

Ve statutu se dále praví:

<sup>2)</sup> Sbírnka zákonů a nařízení, č. 132/1945, s. 334.

<sup>3)</sup> Sbírnka zákonů a nařízení, č. 100/1946, s. 888.

§ 4. 1. Povinná studijní doba na pedagogických fakultách a po případě na jiných universitních fakultách a vysokých školách se určuje pro kandidáty učitelství škol obecných a měšťanských na šest semestrů a pro kandidáty učitelství škol středních a odborných na osm až deset semestrů.

2. Pro přechodnou dobu ode dne vyhlášení tohoto zákona do dne, který určí vláda nařízením, se zkracuje studijní doba pro kandidáty učitelství škol mateřských na dva semestry a škol obecných na čtyři semestry.

3. Pro kandidáty učitelství škol pro mládež vyžadující zvláštní péče stanoví se doba zvláštního odborného studia dvou semestrů vedle normální studijní doby podle odstavců 1 a 2.

§ 5. Posluchač pedagogické fakulty, který hodlá dosáhnouti hodnosti doktora pedagogických věd (dr. ped.) (později se začalo psát PaedDr. — pozn. Ch. V.), musí vykonati studium osm semestrů a státní zkoušku učitelské způsobilosti, předložit vědeckou rozpravu (disertaci) a vykonati přísné zkoušky, to vše podle ustanovení studijního, zkušebního a rigorózního řádu.

§ 6. Pobočka pedagogické fakulty, zřízená vládou podle § 2, zák. č. 100/1946 Sb., je administrativní částí pedagogické fakulty.

§ 8. Není-li stanoveno jinak, platí pro pedagogické fakulty předpisy obecné povahy pro ostatní universitní fakulty.<sup>4)</sup>

Výnosem ministra školství a osvěty byl vydán *Prozatímní studijní řád pedagogických fakult, Prozatímní zkušební řád pedagogických fakult a Rigorózní řád pedagogických fakult*.<sup>5)</sup>

Výnosem ministerstva školství a osvěty z 1. 10. 1947 se umožňuje, aby si učitelé v činné službě doplnili vzdělání na pedagogických fakultách.<sup>6)</sup>

Jak je patrné z citovaného materiálu, pedagogická fakulta poskytovala celkové vzdělání učitelkám mateřských škol, učitelům škol obecných, měšťanských a škol pro mládež vyžadující zvláštní péče. Kandidátům učitelství škol třetího stupně poskytovala pedagogické vzdělání. Pedagogická fakulta měla tedy v rámci university zvláštní postavení v tom, že *zajišťovala pedagogickou přípravu všech posluchačů učitelství*.

Ve statutu pedagogické fakulty se předpokládá, že fakulta má vzdělávat nejen posluchače interního studia, nýbrž připravovat i vedoucí školské a lidovýchovné pracovníky (jde o studium, které se v současnosti označuje jako postgraduální) a doplňovat vzdělání učitelů, kteří již působí ve školách (nynější dálkové studium).

K tomu, aby bylo možno zajistit studium učitelů v činné službě, byla zřízena *konzultační střediska* v Praze, v Hradci Králové, v Táboře a v Karlových Varech.

<sup>4)</sup> Sběrka zákonů a nařízení, č. 170/1946, s. 1135—1136.

<sup>5)</sup> Věstník MŠO, 2, 1946, sešit 19, s. 403—409.

<sup>6)</sup> Přechodné předpisy o doplnění vzdělání učitelů v činné službě na pedagogických fakultách. Věstník MŠO, 3, 1947, sešit 19, s. 470—472.

Podle § 2 zákona č. 100/1946 Sb. byly vládním nařízením ze dne 14. září 1948, č. 225/1948 Sb. otevřeny *pobočky pedagogické fakulty UK v Plzni a v Českých Budějovicích*.<sup>7)</sup> Koncem čtyřicátých let a na počátku let padesátých organizovala pedagogická fakulta University Karlovy učitelské vzdělání pro celé Čechy.

Tento poměrně rychlý rozvoj byl umožněn mj. tím, že *tato instituce navázala na činnost učitelských organizací, které se snažily svépomocí poskytnout zejména učitelům obecných a měšťanských škol alespoň částečné vysokoškolské vzdělání*. Oprávněně proto píše Jiřina Otáhalová-Popelová, že „pedagogické fakulty se liší od jiných fakult již svým vznikem. Vznikaly-li zpravidla university zásahem sešora vůli svých zakladatelů či z potřeby vědecké specializace, pedagogické fakulty u nás vznikly ze žhavé touhy českého učitelstva doplniti své vzdělání“.<sup>8)</sup>

#### *Ideová koncepce pedagogických fakult*

Zřízení pedagogických fakult bylo připravováno ideově již v diskusích o vyšším, popřípadě vysokoškolském vzdělání učitelů zejména v letech dvacátých a třicátých a po roce 1945. V této diskusi byla formulována zvláště dvě stanoviska, jejichž autory byl O. Chlup a V. Příhoda.

O. Chlup charakterizoval učitelské vzdělání na konci 19. a na počátku 20. století takto: „Vzdělání věcné v předmětech vyučování bylo jako odborné vyšší vzdělání na filozofických a přírodovědeckých fakultách i jako nižší všeobecné vzdělání na učitelských ústavech odděleno od pedagogických nauk, netvořilo s nimi organickou jednotu a vzájemnou závislost. Toto nedialektické odtržení věcného obsahu vzdělání a pedagogicko-didaktických forem vyučování vyvolalo dva nezdravé protikladné směry novodobé soustavy vychovatelské na školách všech stupňů: směr, který těžiště výchovy a vyučování spatřoval v učebně látce, v pedagogické intuici učitelově, v jeho didaktickém umění, a na druhé straně směr pedagogického formalismu, který vyučování, obsah věcný, učebnou látku považoval za pouhý prostředek, jímž metody učebné, technika vyučování dospěje k svému cíli, vzdělání duševních schopností. Kdežto intelektualisté zastávali názor, že nejlépe dosahuje úspěchů učitel odborně vzdělaný v předměte, pedagogičtí formalisté dávali učitelé pouhé techniky, způsoby učení bez zřetele na význam výchovy, vyučování a vzdělání, na společenské a kulturní poslání vědního učení“.<sup>9)</sup> O. Chlup se staví kriticky k oběma uvedeným krajnostem a zastává

<sup>7)</sup> Viz o tom Vančata, O.: K úsilí jihočeského učitelstva o vysokoškolské vzdělání. K 20. výročí založení pobočky pedagogické fakulty v Českých Budějovicích, České Budějovice 1969, s. 53 an. Okolnosti vzniku a vývoje pedagogické fakulty v Plzni jsou charakterizovány v publikaci Deset let pedagogické fakulty a Vyšší pedagogické školy v Plzni 1948—1958. Plzeň 1958. — Seznam přednášek na pedagogické fakultě University Karlovy ve studijním roce 1949—1950 obsahuje i seznam přednášejících a seznamy přednášek na těchto pobočkách.

<sup>8)</sup> Otáhalová-Popelová, J.: Význam pedagogických fakult. Komenium, Brno 1948, s. 3.

<sup>9)</sup> Chlup, O.: Třicet let bojů o českou pokrokovou pedagogiku. In: Chlup, O.: Pedagogické stati. Praha, SPN 1955, s. 142.

názor, že budoucí učitel má být ke svému povolání připraven „všestranným vzděláním věcným a pedagogickým“.<sup>10)</sup>

Vztah mezi póly, mezi nimiž se pohybují snahy o vyšší vzdělání, tj. *mezi specializací a širokou orientací*, formuluje O. Chlup takto: „Dnešní život je specializován v obou větvích duševní i hmotné práce. Specializace je nezbytnou podmínkou úspěšné práce teoretické. Ale povaha školy, zvláště národní a střední, jest nespécializovaná, nepřipouští jednostrannosti, odvádí od odbornictví a encyklopedism býval, jak víme z dějin pedagogiky, ideálem reformátorů. Nějaká základní všeobecnost je nutná. Je-li nutná i na školách vysokých, je tím nutnější na stupních nižších“.<sup>11)</sup> Podle názoru O. Chlupa je třeba řešit otázku specializace a otázku povrchního polyhistorismu.

O. Chlup upozorňuje současně na *rozdíl mezi věcí a formou učení*. „Učíme vždy něčemu, předmětu, a pak volíme k tomu určitou formu, metodu, ať již jednu nebo více takových cest, jimiž docházíme k cíli. . . Škodlivý formalismus pedagogický vzniká tam, kde zdůrazňujeme metodu učení na úkor věci samé.“<sup>12)</sup>

Podle O. Chlupa je hlavním a podstatným účelem vysokoškolského vzdělání osvojit si vědeckou metodu myšlení, „A metoda myšlení není něco absolutně formálního, je třeba konkrétního předmětu, oboru, jeho jednotlivých problémů a na něm tříbiti svůj um a zkoumání a zdokonalovat vědecké myšlení. Abychom dosáhli tohoto cíle, musíme se vzdát výlučného pedagogického formalismu, jímž se ocitáme ve vzduchoprázdném prostoru a který nás svádí k přesvědčení, že předmětem našeho odborného vzdělání jest jen forma, technika učení a technika výchovná a že naše myšlení má být soustředěno výlučně na tuto otázku. Opo- mímíme obsah a chceme být odborníky formálními, odborníky v abstraktní metodě, metodice a ne v práci obsahové.“<sup>13)</sup>

O. Chlup si ovšem uvědomuje, že nelze být odborníkem ve všem, že osvojit si vědomosti a vědeckou metodu je možno v jednom nebo v málo blízkých oborech. Píše: „Budeme odborníky v jednom souboru nauk, buď ve filologicko-historickém, nebo přírodovědeckém, nebo technickém. Toto odbornictví umožní nám, abychom alespoň v jednom úseku, buď duchovědném, nebo přírodovědném, nebo technickém dali žactvu solidní základy.“ Podle Chlupovy koncepce „vysoká škola pro vzdělání učitelů měla by tedy oddělení duchovědné, přírodovědné, technické a souběžně s nimi oddělení pedagogické s orientací v oborech filozoficko-sociálních, povinné pro všechna tři oddělení. Jaký by pak byl rozdíl mezi učiteli škol středních a národních? V nižším oddělení střední školy nebylo by rozdílu. Ve vyšším oddělení střední školy měli by učitelé středoškolské podrobnější specializaci oborů s pedagogickou orientací se zřetelem ke škole střední.“

<sup>10)</sup> Tamtéž, s. 143.

<sup>11)</sup> Chlup, O.: Vysokoškolské vzdělání učitelů. In: Chlup, O.: Cesta k socialistické škole. Výbor z díla. Praha, SPN 1965, s. 272.

<sup>12)</sup> Tamtéž, s. 272, 273.

<sup>13)</sup> Tamtéž, s. 278.

O. Chlup reaguje na pokusy o vyšší vzdělání učitelů v letech dvacátých a třicátých a zjišťuje, že „zúžení odborného vzdělání učitelů na stránku pouze formální, na školu úzce pedagogickou, na pouhou orientaci ve vědách filozoficko-sociálních, pouhé soustředění na techniku učení způsobilo desorientaci učitelů“.<sup>14)</sup>

Zvláštní pozornost věnoval O. Chlup *problematice vysokoškolského vzdělání učitelů škol prvního stupně*. Klade si otázku, co je vlastním oborem učitelství na škole obecné, k němuž mají být uchazeči vzdělávání vědeckými metodami. Vždy bylo uznáváno, že učitel je třeba vědecké přípravy pedagogické a psychologické. Chlup však dodává, že „kromě pedagogické přípravy bude mu třeba prohloubiti náležitě vědecké poznatky, které si přináší ze střední školy, a to jak duchovědné, tak přírodovědné.“ Připomíná, že funkce učitele obecné školy národní není jenom úzce odborná, ale i sociálně osvětová a že nedostatky jeho předmětného vzdělání by mu neumožnily tuto úlohu úspěšně vykonávat.<sup>15)</sup>

K názorům O. Chlupa zaujal stanovisko V. Příhoda. Připomíná Chlupův názor o významu všeobecného vzdělání na stupni vysokoškolském pro učitele obecné školy. Podle V. Příhody Chlup „nevidí úkol učitelů v znalosti pochodu učení, v znalosti dětských reakcí a ve vědeckém odůvodnění pedagogických zákroků, nýbrž především v předmětu, v obsahu učení“.<sup>16)</sup> . . . „Nestará se příliš o to, jak předávat kulturní statky, nýbrž o to, co předávat.“<sup>17)</sup>

V. Příhoda souhlasí s O. Chlupem v tom, že je nutno se tázat, k čemu hodláme učitele vychovat. Na tuto otázku odpovídá: „Ve vědeckého pracovníka odborného.“<sup>18)</sup> Odbornost učitelovy práce je podle jeho názoru v činnosti pedagogické. Obsahem učitelova vzdělání má být pedagogické vědění, založené na původních pramenech, a znalost metod, které vedou k získání jistého, pravdivého pedagogického vědění, jež by mohlo být teoretickým základem pedagogické činnosti. Vlastní základ učitelovy vědecké přípravy tvoří pedagogika nebo vědy pedagogické. Vědeckého výcviku v pedagogických vědách je možno nabýt na vysokých školách pedagogických stejně úroveň s ostatními vysokými školami. Vědeckou úroveň učitelského vzdělání lze zaručit pouze tehdy, budou-li tyto ústavy v nerozlučném svazku s universitami jako pedagogické fakulty, nebo bude-li se pedagogické vzdělání učitelů všech národních škol konati na fakultě filozofické nebo přírodovědecké.<sup>19)</sup>

V publikaci „Vědecká příprava učitelů“ rozvádí Příhoda podrobně své pojetí pedagogiky a pedagogické přípravy učitelů a naznačuje organizaci pedagogické fakulty. Vzdělání všeobecné, jež právem žádá O. Chlup, musí podle

<sup>14)</sup> Tamtéž, s. 278—279.

<sup>15)</sup> Chlup, O.: K otázce vysokoškolského vzdělání učitelů, tamtéž, s. 282—286.

<sup>16)</sup> Příhoda, V.: Vědecká příprava učitelů. Praha, Dědictví Komenského 1937, s. 65.

<sup>17)</sup> Tamtéž, s. 67.

<sup>18)</sup> Tamtéž, s. 86.

<sup>19)</sup> Tamtéž, s. 86.

V. Příhody získat učitel v době, která jest k tomu určena pro všechnu vysokoškolskou inteligenci, na škole střední,<sup>20)</sup> Chlupovu myšlenku, aby budoucí učitel prošel jedním oborem vědním mimo pedagogiku, V. Příhoda přijímá. Připomíná, že byla realizována na pražské pedagogické fakultě, jejíž každý posluchač musí být zapsán na některé jiné fakultě nebo na některém oddělení na technice.<sup>21)</sup>

Ze stručného připomenutí názorů V. Příhody je patrné, že pedagogická fakulta se má věnovat pouze pedagogické přípravě učitelů. Ostatní složky své kvalifikace získávají uchazeči na dalších institucích.

Nemůže být v této souvislosti naším cílem podrobněji analyzovat obě připomenuté koncepce. Jejich charakteristiku, vzájemné srovnání a zhodnocení provedl Vladimír Krejčí.<sup>22)</sup> Konstatujme pouze, že po roce 1945 byla tehdejšími ministry školství a osvěty Z. Nejedlým přijata k realizaci koncepce Chlupova.

V přípravách na otevření pedagogických fakult objasňoval O. Chlup pojetí fakulty, formuloval její vztahy k dalším fakultám university.<sup>23)</sup> I v době po vydání zákona, kterým se zřizují pedagogické fakulty, bylo třeba hájit jejich existenci. S námitkami vystoupil rektor Palackého university v Olomouci a akademický senát Masarykovy university v Brně. Byla vyslovována starostlivost o opravdu vysokoškolský charakter studia na pedagogických fakultách, bylo požadováno, aby se vzdělání učitelů („alespoň měšťanských škol“) dalo na fakultách přírodovědeckých a filozofických. O. Chlup spolu s O. V. Hykešem ukázali, že těmito námitkami se zdržuje včasné uvedení fakult v řádný chod. Píší: „Uváděné námitky nevyplývají z opravdového zájmu o vysokoškolské vzdělání učitelů a nepřinášejí jeho vhodnější řešení, ale zastřeně hájí zájmy filozofických a přírodovědeckých fakult, jako by zřízením pedagogických fakult bylo jejich trvání ohroženo.“<sup>24)</sup> O. Chlup a O. V. Hykeš připomínají, že učitelé volali padesát let po vysokoškolském vzdělání, ale senát Masarykovy university se za ně nepostavil. Žádají, aby i Masarykova universita podporovala budování pedagogické fakulty, podobně jako to činí Universita Karlova v Praze.

Obdobně zdůraznil osobitou funkci pedagogických fakult v našem národním a státním společenství děkan pedagogické fakulty Masarykovy university F. Trávníček a připomněl, že v existenci pedagogických fakult nelze vidět újmu fakult filozofických a přírodovědeckých.<sup>25)</sup>

Svou koncepci pedagogických fakult i nadále zastával V. Příhoda, kterého

<sup>20)</sup> Tamtéž, s. 147.

<sup>21)</sup> Tamtéž, s. 84–85.

<sup>22)</sup> Krejčí, V.: Dvě koncepce vysokoškolského vzdělání učitelstva na sklonku buržoazně demokratické Československé republiky. Učitelské vzdělání, 1968, č. 12, s. 1–19.

<sup>23)</sup> Chlup, O.: Ovzduší nové vysoké školy. Nová škola, 1, 1946, č. 8, s. 132–134; č. 9–10, s. 152–154. — Chlup, O.: Jaký má být poměr fakulty pedagogické k fakultě filozofické a přírodovědecké. Tamtéž, č. 7, s. 111–112.

<sup>24)</sup> Chlup, O. — Hykeš, O. V.: K otázce pedagogických fakult. Školství a osvěta, 2, č. 3, 14. února 1947, s. 33.

<sup>25)</sup> Trávníček, F.: Pedagogické fakulty. Školství a osvěta, 2, č. 5, 14. března 1947, s. 57–58.

se O. Chlup bezvysledně snažil získat ke spolupráci na pedagogické fakultě University Karlovy.<sup>26)</sup>

Na vysoké škole pro přípravu učitelů, vycházející z myšlenek O. Chlupa, tj. na pedagogické fakultě university, byly zastoupeny jak obory pedagogické, tak i obory, kterým se vyučuje ve škole (předměty naukové). Při koncipování pedagogické přípravy vycházel O. Chlup z názoru, že „vlastním úkolem učitelstva není badatelství pedagogické a didaktické, nýbrž praktická výchova a praktické vyučování, prosvěcené pedagogickou teorií.“<sup>27)</sup>

Sepětí pedagogické a naukové (věcné) složky učitelského vzdělání je podrobněji rozvedeno v publikaci *Pedagogická fakulta University Karlovy. Informace pro posluchače i veřejnost*, vydané v roce 1947, kde jsou mj. uveřejněny tyto programové stati: Filozofie, psychologie, sociologie a pedagogika na pedagogických fakultách. Psychologie dítěte a žáků v programu studia pedagogiky. Jazyk vyučovací a filologie na pedagogické fakultě. Význam a pojem školské organizace. Literatura pro mládež. Biologie a přírodní vědy na pedagogických fakultách. Přírodověda na pedagogických fakultách (Vůdčí myšlenky a příklady). Studium zeměpisu na pedagogických fakultách. Výtvarná výchova na pedagogické fakultě. Hudební výchova na pedagogické fakultě. Zaměření a organizace tělesné výchovy na pedagogické fakultě. Předškolní výchova. Obor domácích nauk.

V dalším vývoji fakulty, zejména po roce 1950, byly myšlenky formulované v uvedených statích rozpracovány do studijních plánů a osnov.

#### *Vývoj pedagogické fakulty University Karlovy v prvních letech po založení*

Pro rozvoj pedagogické fakulty University Karlovy v Praze se vytvořily příznivé podmínky tím, že jedním z jejích prvních profesorů a prvním voleným děkanem v roce 1947–1948 se stal Zdeněk Nejedlý, ministr školství a osvěty v osvobozené Československé republice v letech 1945–1946, kterého O. Chlup označuje jako zakladatele pedagogických fakult.<sup>28)</sup> Zdeněk Nejedlý, jak píše O. Chlup, musil překonávat značné předsudky, zvláště stavovské, které tkvěly hluboko v myslích tradičních akademických hodnostářů a členů profesorských sborů vysokých škol. Překonával tyto předsudky nejen autoritou svého vysokého úřadu, ale i svým všestranným vhledem do všech otázek našeho kulturního ži-

<sup>26)</sup> Sr. výměnu názorů v deníku Národní osvobození: Příhoda, V.: Jednotné učitelské vzdělání. Národní osvobození, 19, 1948, č. 3, 4. ledna 1948, s. 4. — Chlup, O.: Práce konstruktivní a rozkladná. Tamtéž, č. 9, 11. ledna 1948, s. 4. — Příhoda, V.: Struktura pedagogických fakult. Tamtéž, č. 15, 18. ledna 1948, s. 11. — Svě stanovisko ke struktuře pedagogických fakult připomíná V. Příhoda i ve stati Vědecké základy socialistické pedagogiky. Nová škola, 4, 1948–1949, č. 5, s. 140.

<sup>27)</sup> Pedagogická fakulta University Karlovy. Informace pro posluchače i veřejnost. Nákladem pedagogické fakulty University Karlovy v Praze 1947, s. 14.

<sup>28)</sup> Chlup, O.: Zdeněk Nejedlý a naše školství. In: Chlup, O.: K základním otázkám pedagogiky. Výbor z díla, Praha, SPN 1957, s. 288.

vota, stálým přesvědčováním a nevšedním kouzlem osobním. Z. Nejedlý, vědom si velkého poslání, jaké bylo určeno pedagogickým fakultám na výchově celého národa, sám vstoupil do učitelského sboru pedagogické fakulty.<sup>29)</sup>

Prvním děkanem pedagogické fakulty UK v Praze byl jmenován v roce 1946 Otokar Chlup, od 31. prosince 1927 řádný profesor pedagogiky Masarykovy university v Brně, s účinností od 1. dubna 1948 řádný profesor University Karlovy v Praze. Období před vydáním zákona o pedagogických fakultách a první léta budování pedagogické fakulty UK nebyla snadná. Přípravy pedagogických fakult byly znesnadněny i tím, že v roce 1946 došlo ke změně na místě ministra školství.

Pedagogická fakulta University Karlovy v Praze neměla v prvních letech ani dostatečné prostory pro svou činnost a byly jí přičítány i nedostatky, které nezpůsobila. „Veliké překážky s umístěním jí činili zvláště bývalí reformisté“, píše O. Chlup. „Fakulta byla umístěna v druhém poschodí školy na Letné proti vodárně.<sup>30)</sup> Přesto však rozvíjela bohatou činnost přednáškovou nejen pro posluchače vlastní, ale i pro učitele v činné službě, kteří si jako před válkou doplňovali své vzdělání a dojížděli na přednášky v sobotu a v neděli. Řádných posluchačů bylo zapsáno kolem pěti set, počet to v poměru k jiným fakultám malý, uvážíme-li, že byl po válce značný nedostatek učitelstva škol národních a mateřských. Příčiny malého počtu posluchačů byly zjevné. Mnoho učitelů opouštělo své povolání a přecházelo do veřejných služeb, služeb národních výborů, do školských úřadů nebo do různých podniků, kde byli lépe placeni. Byly také zřízeny lidovýchovné úřady a dvě stě učitelů bylo jmenováno lidovýchovnými inspektory. Kromě toho školské úřady, vedené často odpůrci vysokoškolského vzdělání učitelstva, přeháněly nedostatek učitelstva a vina se svalovala na pedagogické fakulty.“<sup>31)</sup> Na nepříznivé podmínky, v nichž fakulta pracovala, poukazoval v tisku profesor pedagogické fakulty UK J. Keprta a žádal nápravu.<sup>32)</sup>

Přes složitý poválečný vývoj, který politicky vyvrcholil v únoru 1948 a měl důsledky i na pedagogické fakultě University Karlovy, se podařilo rozvinout činnost fakulty a pro práci na fakultě získat řadu představitelů oborů, které se zde přednášely.

Jako řádní profesori v roce 1948 na pedagogické fakultě UK působili: PhDr. Zdeněk Nejedlý, ř. prof. všeobecných dějin, PhDr. Otokar Chlup, ř. prof. pedagogiky, PhDr. Oldřich Vilém Hykeš, ř. prof. biologie, PhDr. Quido Hodura, ř. prof. jazyka českého, PhDr. Josef Keprta, ř. prof. pedagogické a didaktické organizace školství, PhDr. Ludvík Svoboda, ř. prof. filozofie a sociologie.

<sup>29)</sup> Tamtéž, s. 286.

<sup>30)</sup> Jde o budovu v Korunovačnické ulici v Praze 7 - Bubenčiči čp. 164 — pozn. Ch. V.

<sup>31)</sup> Chlup, O.: Třicet let bojů o českou pokrokovou pedagogiku. In: Chlup, O.: Pedagogické stati. Praha, SPN 1955, s. 145.

<sup>32)</sup> Keprta, J.: Odstrkovaná fakulta. Národní osvobození, 18, 1947, č. 294, 18. prosince 1947, s. 1.

Členy učitelského sboru pedagogické fakulty UK byli dále mimořádní profesori, soukromí docenti, lektori, smluvní vědecké síly a další pracovníci pověřeni přednáškami.<sup>33)</sup> Značná část učitelského sboru pedagogické fakulty UK byla politicky orientována levicově.

Na pedagogické fakultě University Karlovy byly v roce 1948 tyto semináře a ústavy: Filozofický seminář, psychologický seminář, seminář pedagogické psychologie, pedagogický seminář, ústav malby, ústav kresby a grafiky, ústav věcného a ornamentálního kreslení, ústav modelování, ústav výtvarné výchovy, ústav malířské technologie, ústav barevné harmonie, ústav dějin umění, ústav výtvarné estetiky, seminář metodiky výtvarné výchovy, ústav hudební výchovy, seminář předškolní výchovy, ústav pedopatologický, seminář organizace a správy školství, seminář českého jazyka a literatury, seminář ruského jazyka, geografický ústav, historický seminář, ústav pro matematiku a deskriptivní geometrii, ústav domácích nauk, geologický ústav, zoologický ústav, mineralogicko-petrografický ústav, botanický ústav, seminář pro občanskou nauku, lidovýchovný ústav, seminář dětské literatury, fyzikální ústav, chemický ústav, ústav tělesné výchovy.<sup>34)</sup>

Od roku 1949 zahájil vedle uvedených ústavů a seminářů na pedagogické fakultě UK činnost ústav školní hygieny a ústav školní praxe.<sup>35)</sup>

Významným předpokladem dalšího rozvoje pedagogické fakulty UK byla skutečnost, že v roce 1948 byla fakultě přidělena budova dosavadního dívčího reálného gymnázia E. Krásnohorské v ulici M. D. Rettigové v tehdejší Praze II. Tato budova, k níž byla připojena i budova školy ve Vladislavově ulici, byla za aktivní účasti studentů i učitelů fakulty adaptována pro potřeby fakulty. Umístění fakulty v centru města, v blízkosti knihoven, galerií, divadel, v blízkosti dalších vysokých škol, vědeckých ústavů a uměleckých institucí vytvořilo velmi dobré předpoklady k pedagogické, vědecké a umělecké činnosti učitelů i ke studiu posluchačů. V této budově je fakulta zčásti umístěna dosud. Některá pracoviště byla i na dalších místech Prahy.

Pedagogická fakulta University Karlovy měla již od prvních let po svém zřízení styky s mnoha školami v Praze i v dalších místech, kde studenti hospitovali a konali vyučovací pokusy. Nejbližší spojení měla fakulta se školami v blízkosti svého sídla a škola ve Vojtěšské ulici v tehdejší Praze II, se stala od roku 1952 fakultní školou. Aby studenti měli možnost poznat i podmínky na školách v severočeském pohraničí, kam byli absolventi pedagogické fakulty UK rovněž rozmisťováni, pořádal ústav školní praxe zájezdy do těchto míst a zval na fakultu představitele školské správy těchto okresů k besedám.

<sup>33)</sup> Seznam osob a ústavů University Karlovy v Praze, jakož i státních zkušebních komisí 1948. Nákladem akademického senátu University Karlovy v Praze, s. 89—96.

<sup>34)</sup> Tamtéž, s. 148—155.

<sup>35)</sup> Seznam přednášek na pedagogické fakultě University Karlovy ve studijním roce 1949—50. Státní nakladatelství v Praze, s. 16.

Mnozí učitelé, u nichž studenti pedagogické fakulty UK konali hospitace a vyučovací pokusy, tzv. fakultní učitelé, byli opravdovými mistry svého povolání. Někteří z nich byli autory nebo spoluautory učebnic, publikovali své zkušenosti v časopisech, později i v pedagogických čteních. Někteří dosáhli doktorátu pedagogických věd, popřípadě dalších akademických titulů. Několik fakultních učitelů se stalo i pracovníky kateder pedagogické fakulty UK, dalších vysokých škol a vědeckých ústavů.

Na pedagogické fakultě UK studovali v interním studiu kandidátky učitelství na školách mateřských, kandidáti učitelství na školách obecných (školách prvního stupně) a kandidáti učitelství na školách měšťanských (školách druhého stupně). Ve studijním roce 1946—1947 byly pro učitelství na školách druhého stupně tyto přípustné skupiny (kombinace) odborných předmětů: Jazyk český a slovenský — jazyk ruský, jazyk český a slovenský — dějepis, jazyk český a slovenský — zeměpis, jazyk český a slovenský — hudební výchova, dějepis — zeměpis — občanská výchova, přírodověda — chemie — tělesná výchova, přírodověda — chemie — domácí nauky, přírodověda — zeměpis — občanská výchova, matematika — fyzika, matematika — výtvarná výchova, matematika — deskriptivní geometrie, matematika — hudební výchova, výtvarná výchova — deskriptivní geometrie, výtvarná výchova — hudební výchova, výtvarná výchova — domácí nauky, výtvarná výchova — tělesná výchova, tělesná výchova — domácí nauky, tělesná výchova — jazyk ruský, jazyk ruský — domácí nauky. Skupiny byly sestaveny podle učebních osnov na měšťanských školách a přihlíželo se k potřebám škol s malým počtem tříd.

Proto nebylo možno, jak se uvádí v seznamu přednášek, dát posluchačům při kombinování skupin větší volnost.<sup>36)</sup>

Řádnými interními posluchači pedagogické fakulty University Karlovy byli v této době i posluchači výtvarné, hudební a tělesné výchovy, kteří studovali učitelství na školách třetího stupně a získávali veškeré vzdělání na této fakultě. Posluchači dalších oborů učitelství na školách třetího stupně zde získávali pedagogickou přípravu, byli však řádnými posluchači fakulty filozofické nebo přírodovědecké. Na pedagogické fakultě UK se v prvních letech její existence studovala i lidová výchova.

Mimopražští posluchači pedagogické fakulty University Karlovy bydleli v kolejích spolu s posluchači dalších fakult university. Počátkem padesátých let měla pedagogická fakulta UK kolej „Budeč“ ve Wenzigově ulici v Praze XII aj.

Jako posluchači interního studia se na pedagogické fakultě UK zapisovali absolventi středních škol včetně učitelství ústavů. Do roku 1948 se mohl stát posluchačem fakulty podobně jako na ostatních vysokých školách každý absolvent střední školy, který vyhovoval podmínkám. Od roku 1948, kdy se začalo přechá-

<sup>36)</sup> Seznam přednášek pedagogické fakulty University Karlovy. Letní běh 1947. Nákladem děkanství pedagogické fakulty University Karlovy, s. 15—16.

zet k řízenému vysokoškolskému studiu, byl na jednotlivé obory přijímán pouze stanovený počet studentů. V roce 1949 a v dalších letech se stali řádnými studenty fakulty i *absolventi státních kursů pro přípravu pracujících na vysoké školy*, kteří ke studiu přistupovali již s určitými životními a politickými zkušenostmi. Jejich vztah ke studiu i k veřejné práci byl pozitivním přínosem k činnosti fakulty v tomto období. Někteří z nich působí v současné době jako učitelé pedagogické fakulty University Karlovy.

Řádnými posluchači pedagogické fakulty UK byli i *učitelé v činné službě*, kteří navštěvovali přednášky a semináře v sobotu a v neděli. Jejich počet převyšoval v některých letech počet posluchačů interního studia.

V zimním semestru studijního roku 1947—1948 bylo na Universitě Karlově zapsáno celkem 23 992 posluchačů. Na pedagogické fakultě UK bylo zapsáno celkem 4 896 posluchačů, z toho řádných posluchačů 2 411 mužů a 1 760 žen, mimořádných posluchačů 38 mužů, 687 žen.<sup>37)</sup> V letním semestru 1947—1948 bylo na pedagogické fakultě UK zapsáno celkem 1697 mužů a 1 585 žen.<sup>38)</sup>

Zájmovou organizací studentů od založení fakulty do počátku padesátých let byl *Spolek posluchačů pedagogické fakulty*, který organizoval kulturní činnost studentů, spolupracoval při edici studijních textů aj. Od svého vzniku až do doby, kdy jeho funkci převzala organizace Československého svazu mládeže, stáli v čele spolku posluchačů pedagogické fakulty UK levicově orientovaní studenti, zvolení v řádných volbách. Tím se pedagogická fakulta UK odlišovala od některých dalších fakult University Karlovy i jiných vysokých škol.

Průběh a zakončení studia posluchačů pedagogických fakult bylo normováno *Prozatímním zkušebním řádem pedagogických fakult*. Podle § 1 tohoto výnosu „učitelské způsobilosti pro školy mateřské, obecné, měšťanské, pro mládež vyžadující zvláštní péče, pedagogickodidaktické způsobilosti pro učitelství na středních a odborných školách a způsobilosti ke službě ve školské správě nabývají posluchači státními kolokvii a státními zkouškami na pedagogické fakultě“.<sup>39)</sup>

V § 2 citovaného výnosu se uvádí:

1. Kandidáti učitelství škol mateřských a škol obecných konají státní kolokvia a jednu státní zkoušku.
2. Kandidáti učitelství škol měšťanských konají státní kolokvia a dvě státní zkoušky.
3. Kandidáti učitelství škol pro mládež vyžadující zvláštní péče konají po nabytí učitelské způsobilosti ještě zvláštní státní zkoušku.

<sup>37)</sup> Seznam přednášek na pedagogické fakultě University Karlovy v letním semestru 1947/48. Praha 1948, s. 28.

<sup>38)</sup> Seznam přednášek na pedagogické fakultě University Karlovy v zimním semestru 1948—49. Praha, 1948, s. 24.

<sup>39)</sup> Věstník MŠO, 2, 1946, sešit 19, s. 404.



4. Kandidáti učitelství škol středních a odborných konají na pedagogické fakultě státní kolokvia z oborů pedagogických. O státních zkouškách těchto kandidátů platí zvláštní zkušební řády.

5. Kandidáti hodlající nabýti způsobilosti ke službě ve školské správě konají po nabytí učitelské způsobilosti zvláštní státní zkoušku.<sup>40)</sup>

V Prozatímním zkušebním řádu jsou stanoveny podrobnosti o organizaci a obsahu zkoušek. Stanoví se zde mj., která státní kolokvia a další kolokvia musí kandidát vykonat, aby mohl být připuštěn ke státní zkoušce.

Podle Chlupova pojetí měla pedagogická fakulta současně s přípravou učitelů *pěstovat i pedagogiku a její pomocné obory*. O. Chlup o tom píše: „To bude právě vlastní obor vědecký, pro který bude zřízen při pedagogické fakultě ústav zcela nového pojetí. Tento ústav obsáhne teoretické obory pedagogické a jejich organickou složkou budou badatelská oddělení nejen formálně pedagogická a didaktická, nýbrž i oddělení, týkající se metodik všech naukových oborů a zaměstnání jako tělovýchovy, výchovy hudební, výtvarné, domácích nauk, takže ústav obsáhne celou techniku školské práce. Každý kandidát bude mít přístup do vědeckého ústavu, bude si moci zvoliti speciální předmět svého zájmu. To bude semenišť budoucích pedagogů, historické výchovy, teoretiků didaktiky, metodiků jednotlivých naukových oborů. To bude příprava pro vědecké pracovníky pedagogické, pro budoucí akademii pedagogických nauk, jež má býti ideálním pracovním společenstvím pedagogickým“.<sup>41)</sup>

Tyto myšlenky se ve skromných poměrech realizovaly na pedagogické fakultě UK ve formě *vědeckého studia pedagogiky*. V seminářích, které vedl O. Chlup a další pracovníci v oboru pedagogiky a jichž se účastnil poměrně široký okruh interních studentů fakulty a zejména učitelé v činné službě, byly posuzovány nejrůznější otázky výchovné teorie a praxe. Mnohé z referátů zde přednesených byly po doplnění předloženy jako disertace. Podle rigorózního řádu pedagogických fakult byla na pedagogické fakultě University Karlovy v Praze v letech 1946—1953 schváleno 209 disertačních prací, věnovaných převážně pedagogické problematice.<sup>42)</sup>

V období po roce 1948, kdy se postupně začala uskutečňovat přestavba vysokých škol, byla uvedena v platnost některá opatření pro zkvalitnění studia. Ve *výnosu ministerstva školství, věd a umění z 18. 8. 1949* se stanoví, že „studijní práce studentů v jednotlivých předmětech, do kterých se zapsali, má být plánovitá a pravidelná. Proto jsou studenti povinni účastnit se pravidelně předepsaných přednášek, cvičení, seminářů, laboratoří apod. a podrobit se kontrole studia.

<sup>40)</sup> Tamtéž, s. 404, 405.

<sup>41)</sup> Chlup, O.: Filozofie, psychologie, sociologie a pedagogika na pedagogických fakultách. In: Pedagogická fakulta University Karlovy. Informace pro posluchače i veřejnost. Nákladem pedagogické fakulty University Karlovy v Praze 1947, s. 15.

<sup>42)</sup> Disertace pražské university 1882—1953, I. Universita Karlova, Praha 1965, s. 413—423.

Účast při vyučování má být vhodným způsobem kontrolována“.<sup>43)</sup> Pro usnadnění plánovitého a pravidelného studia měli se studenti téhož studijního oboru v ročníku rozdělit do studijních kroužků nejvýše o dvaceti členech. Pro každý kroužek ustanovil děkan z jeho členů studijního vedoucího a osvětového vedoucího kroužku. Podle citovaného výnosu „pro studijní porady stanoví se každému kroužku zpravidla pět povinných hodin v týdnu, které se zařadí do pravidelného rozvrhu. Z těchto hodin jsou dvě hodiny určeny pro společenské nauky“.<sup>44)</sup> Učitelé fakulty měli práci studijních kroužků sledovat a podporovat. Účast studentů na studijních poradách kroužků byla povinná jako v ostatním vyučování.

Kontrola postupu a výsledky vyučování v povinných vyučovacích předmětech se podle uvedeného výnosu prováděla zpravidla těmito způsoby: 1. Stálou kontrolou prováděnou během vyučovacího období, 2. kontrolními zkouškami, 3. zápočty, 4. postupovými zkouškami, 5. dílčími zkouškami, 6. soubornými zkouškami. Dosud používaných názvů zkoušek a jejich rozlišování, jako zkoušky rigorózní, státní, kolokvia apod. se dále neužívalo.

Výnosem ministerstva školství, věd a umění z 27. 7. 1949 byl vydán *Studijní a zkušební plán pedagogických fakult*,<sup>45)</sup> kterým se stanovil studijní plán povinných předmětů a zkoušky, jež měl student v určitém období absolvovat.

Tyto zásady, oproštěné od některých krajností (např. poradám studijních kroužků mělo být věnováno příliš mnoho času), se staly v dalším vývoji základem organizace studia na vysokých školách, a tedy i na pedagogické fakultě UK.

#### *Vývoj pedagogické fakulty*

*University Karlovy v letech 1950—1953*

Významným mezníkem pro vývoj všech pedagogických fakult, a tedy i pro pedagogickou fakultu UK, byl rok 1950. Podle vládního usnesení ze dne 30. května 1950 byla zřízena počínajíc školním rokem 1950—1951 *pedagogická gymnázia pro vzdělání učitelů národních škol a pedagogická gymnázia pro vzdělání učitelek mateřských škol*.<sup>46)</sup>

Toto opatření bylo zdůvodňováno rychlým rozvojem našeho školství, zakládáním nových škol a přibýváním nových tříd následkem vstupu silných populačních ročníků do mateřských a národních škol. V. Pavlásek o tom napsal: „Ve školním roce 1950/51 nastoupí do učitelského povolání na 1500 absolventů gymnázií a odborných škol na národní a mateřské školy, neboť pedagogické fakulty nemožou v příštích letech zajistit krytí zvýšené potřeby učitelstva.

<sup>43)</sup> Všeobecné studijní a zkušební předpisy pro I. a II. ročníky vysokých škol univerzitního a technického směru ve studijním roce 1949/50. In: Universitas Carolina Pragensis. Reformované studium na pedagogických fakultách. Státní nakladatelství v Praze, b. r., s. 3.

<sup>44)</sup> Tamtéž, s. 4.

<sup>45)</sup> Tamtéž, s. 11 an.

<sup>46)</sup> Učební plán a učební osnovy pro pedagogická gymnázia. Věstník MŠVU, 6, 1950, sešit 22, s. 210.

Z tohoto a ještě jiných důvodů přistoupí školská správa k nové úpravě učitel-  
ského vzdělání, které bude znamenat organičtější a správnější cestu k vysoko-  
školskému vzdělání, než tomu bylo doposud. . . . Z pedagogických gymnázií,  
která se osvědčí, vyrostou přirozeně pedagogická učiliště vyššího typu pro hlubší  
vzdělání učitelstva.

Zřízením pedagogických gymnázií se neruší vysokoškolské vzdělání učitel-  
ské. Učitelé ve svém celku si budou doplňovat své vzdělání na pedagogických fakul-  
tách učením na dálku a budou na nich skládat příslušné zkoušky. Absolventům  
pedagogických gymnázií se také nevezme možnost přechodu na vysokou školu.<sup>47)</sup>

Přes nesouhlas některých pracovníků včetně O. Chlupa bylo vzdělání učitel-  
ských mateřských a učitelů škol národních znovu sníženo na úroveň středoškolskou:  
Praktickým důsledkem tohoto opatření bylo zúžení činnosti pedagogické fakulty  
UK v interním studiu na přípravu učitelů škol druhého stupně.

Se zrušením vysokoškolské přípravy učitelů mateřských škol a učitelů národ-  
ních škol v interním studiu na pedagogických fakultách časově koresponduje  
výnos ministerstva školství, věd a umění z 2. 11. 1950 „*Dálkové studium pro  
učitele v činné službě.*“ Podle § 1 tohoto výnosu se na pedagogických fakultách  
v Praze, Brně, Olomouci a Bratislavě zřizuje dálkové studium pro učitele v činné  
službě na školách mateřských, národních, středních a na školách pro mládež  
vyžadující zvláštní péči. Těžiště práce v dálkovém studiu je podle citovaného  
výnosu v individuálním studiu podle vysokoškolských učebnic a skript za po-  
moci konzultačních středisek. Tato střediska měla být zřízena ve vybraných  
městech, kde jsou školy III. stupně, a měly je spravovat pedagogické fakulty.  
Kromě vysokoškolských profesorů (učitelů) mohli na nich působit učitelé škol  
III. stupně a jiní odborníci. Pro organizaci a správu dálkového studia měly  
pedagogické fakulty zřídit podle pokynů ministerstva školství, věd a umění  
oddělení pro dálkové studium.

Dálkovým studiem na pedagogických fakultách měli si učitelé v činné službě  
doplnit své vzdělání na vzdělání vysokoškolské zpravidla pro ten stupeň, na němž  
vyučují. V § 6 citovaného výnosu se uvádí: „(1) Povinně si dálkovým studiem  
na pedagogických fakultách doplní své vzdělání učitelé v činné službě, kteří jsou  
oprávněni se zapsat na pedagogické fakulty a nemají způsobilost pro učitel-  
skou službu podle dosavadních předpisů . . . (2) Dobrovolně si mohou dálkovým  
studiem doplnit své vzdělání učitelé v činné službě, kteří nabyli učitel-  
ské způsobilosti podle dosavadních předpisů.“<sup>48)</sup>

Učitelé — absolventi pedagogických gymnázií, kteří měli vysvědčení o závě-  
rečné zkoušce na pedagogickém gymnáziu, ale neměli učitel-  
skou způsobilost,

<sup>47)</sup> Pavlásek, V.: Nová úprava učitel-  
ského vzdělání. Nová škola, 5, 1949—1950, č. 8,  
s. 248.

<sup>48)</sup> Dálkové studium pro učitele v činné službě. Věstník MŠVU, 6, 1950, sešit 31,  
s. 325.

si v souhlase s platnými předpisy o zkoušce učitel-  
ské způsobilosti<sup>49)</sup> podle tohoto  
výnosu doplňovali své vzdělání dálkovým studiem na pedagogických fakultách.  
Oběžníkem ministerstva školství z 28. 9. 1953 byla však závěrečná zkouška na  
pedagogickém gymnáziu, popřípadě na pedagogické škole pro vzdělání učitelů  
národních škol uznána za odbornou způsobilost k vyučování v 1. až 5. postup-  
ném ročníku.<sup>50)</sup> Obdobné řešení bylo přijato i pro učitelství na mateřských  
školách.

Dálkové studium podle výnosu z 2. 11. 1950 trvalo a) pro školy mateřské  
jeden rok, b) pro školy národní dva roky, c) pro školy střední tři roky, d) pro  
školy pro mládež vyžadující zvláštní péči jeden rok. Studium sub d) bylo nástav-  
bové, předpokládalo absolvování studia učitelství pro školy národní nebo střední.  
Délka studia byla tedy stejná jako v původním interním studiu na pedagogické  
fakultě.

Tímto opatřením byl od počátku studijního roku 1950—1951 nahrazen výnos  
ministerstva školství a osvěty ze dne 1. října 1947 o doplnění vzdělání učitelů  
v činné službě na pedagogických fakultách.

Podle § 4, odst. 1 výnosu ze dne 2. listopadu 1950 zřídilo ministerstvo školství,  
věd a umění pro studijní rok 1950—1951 celoroční konzultační střediska. Peda-  
gogická fakulta UK v Praze spravovala střediska v Praze, v Mladé Boleslavi,  
v Hradci Králové, v Pardubicích, v Liberci, v Teplicích, v Karlových Varech,  
v Plzni, v Českých Budějovicích a v Táboře.<sup>51)</sup>

Výnosem ministerstva školství, věd a umění z 21. srpna 1951 byl vydán  
*Zkušební řád pro dálkové studium učitelů v činné službě na pedagogických  
fakultách*,<sup>52)</sup> kterým měl být kontrolován postup a výsledky studia.

V důsledku výnosu ministerstva školství, věd a umění z 2. 11. 1950 začala  
i pedagogická fakulta UK věnovat soustavnou pozornost dálkovému studiu a vy-  
tvořila pro to i institucionální předpoklady. V roce 1950 byl zřízen Ústav  
školní praxe a dálkového studia. Krátce poté došlo k rozdělení těchto dvou oblastí  
a byl vytvořen jednak samostatný ústav školní praxe, jednak ústav dálkového  
studia.

Na základě zkušeností s dálkovým studiem učitelů v činné službě zpřesnilo  
ministerstvo školství, věd a umění výnosem z 2. srpna 1952<sup>53)</sup> některé dosavadní  
předpisy o této formě studia. Zdůraznilo především, že dálkové studium není

<sup>49)</sup> Zkoušky učitel-  
ské způsobilosti pro národní a střední školy. Věstník MŠVU, 7, 1951,  
sešit 27, s. 356—357.

<sup>50)</sup> Odborná způsobilost učitelů všeobecně vzdělávacích škol. Věstník MŠO, 9, 1953,  
sešit 28, s. 322.

<sup>51)</sup> Dálkové studium pro učitele v činné službě — zřízení konzultačních středisek.  
Věstník MŠVU, 7, 1951, sešit 6, s. 62—63.

<sup>52)</sup> Zkušební řád pro dálkové studium učitelů v činné službě na pedagogických fa-  
kultách. Věstník MŠVU, 7, 1951, sešit 24, s. 319—330.

<sup>53)</sup> Dálkové studium na pedagogických fakultách pro učitele v činné službě. Věstník  
MŠVU, 8, 1952, s. 299—302.

jen osobní věci učitelů a uložilo pracovníkům školské správy, aby pomáhali dálkově studujícím učitelům dosáhnout dobrých výsledků.

Proti dosavadnímu stavu bylo dálkové studium prodlouženo o rok, takže trvalo pro školy mateřské dva roky, pro školy národní tři roky, pro školy střední čtyři roky, pro školy pro mládež vyžadující zvláštní péče dva roky (nástavbové studium). Nově zřízené dálkové studium oboru pedagogika — psychologie pro učitele v činné službě na školách III. stupně trvalo pět let.

Podle § 3 citovaného výnosu měla být pro řízení výchovné a vědecké činnosti pracovníků v dálkovém studiu na pedagogických fakultách, popřípadě pobočkách, postupně vybudována oddělení dálkového studia s katedrami dálkového studia. Nově byla upravena i síť konzultačních středisek.

Podle tohoto výnosu upravilo svou činnost i oddělení dálkového studia na pedagogické fakultě University Karlovy. Jako první z kateder dálkového studia byla zřízena katedra pedagogiky dálkového studia. Od myšlenky budovat zvláštní katedry dálkového studia se však brzo upustilo.

Pedagogické fakulty byly prvními vysokými školami v Československu, které začaly organizovat dálkové studium. V důsledku těchto okolností se tato forma studia stala počátkem padesátých let předmětem pozornosti ministerstva školství, věd a umění a pedagogických fakult. Ve vládním usnesení ze dne 11. listopadu 1952 o mimořádných způsobech studia na vysokých školách, kterým se zřizovaly mimořádné způsoby studia pro pracující, se v čl. III. konstatuje: „Dále se pokračuje v dálkovém studiu učitelů v činné službě na pedagogických fakultách v Praze, Brně, Olomouci a v Bratislavě a jejich pobočkách.“<sup>54)</sup>

Významné změny pro všechny vysoké školy přinesl zákon ze dne 18. května 1950 o vysokých školách.<sup>55)</sup> Jsou v něm formulovány především úkoly vysokých škol a stanoveny předpisy pro jejich organizaci a správu. Zákonem byl zřízen Státní výbor pro vysoké školy. Podle § 15 „učitelé téhož vědeckého nebo uměleckého oboru nebo několika oborů úzce příbuzných tvoří na fakultě katedru“. Podle § 21 označení absolventů jednotlivých studijních oborů vysokých škol stanoví vláda nařízením. V § 36 se ruší všechny předpisy o věcech, které tento zákon upravuje. Bodem 35. se jmenovitě ruší vládní nařízení č. 170/1946 Sb., kterým se vydává statut pedagogických fakult a určuje studijní doba učitelů.

Vládním nařízením ze dne 23. června 1953 o vědeckých hodnostech a označení absolventů vysokých škol se v § 15 stanoví, že „akademické hodnosti a stavovská označení se napříště neudělují“. V § 17 jsou uvedeny předpisy pro označení absolventů vysokých škol.<sup>56)</sup> V důsledku toho na pedagogické fakultě University Karlovy nebylo již možno dosáhnout hodnosti doktora pedagogických věd.

<sup>54)</sup> Vládní usnesení ze dne 11. listopadu 1952 o mimořádných způsobech studia na vysokých školách. Věstník MŠVU, 8, 1952, sešit 33, s. 423.

<sup>55)</sup> Sbírka zákonů republiky Československé, č. 58/1950, s. 114—120.

<sup>56)</sup> Sbírka zákonů republiky Československé, č. 60/1953, s. 27.

Ve studijním roce 1951—1952, kdy již pedagogická fakulta UK byla reorganizována podle zákona č. 58/1950 Sb., byla zde tato pracoviště: Ústav dálkového studia, kabinet marxismu-leninismu, katedra pedagogiky, katedra českého jazyka a literatury, katedra občanské nauky, katedra dějin, katedra přírodopisu, katedra výtvarné výchovy, katedra tělesné výchovy.

Ke katedrám na jiných fakultách byly přičleněny tyto obory: Obor hudební výchovy, obor ruského jazyka, obor matematiky, obor fyziky, obor chemie, obor zeměpisu.<sup>57)</sup>

Některé katedry měly velký počet členů. Například katedra pedagogiky měla kolem padesáti pracovníků z oboru pedagogika, psychologie, speciální pedagogika, pedagogická praxe. Některé z těchto oborů se postupně ustavily jako samostatné katedry.

V úsilí o reformu studia na pedagogických fakultách, které se rozvinulo již před rokem 1950, pokračovala komise Státního výboru pro vysoké školy pod vedením děkana pedagogické fakulty UK J. Váni, která zpracovala v roce 1951 učební plány studia na pedagogických fakultách.<sup>58)</sup> Touto úpravou byl proti dřívějšímu stavu redukován počet studijních oborů na pedagogických fakultách.

Při sestavování učebních plánů byly uplatňovány zvláště tyto zásady:

- a) aby se prohloubila ideově politická výchova posluchačů,
- b) aby bylo zajištěno užší spojení teorie a praxe při přípravě učitelů,
- c) aby posluchači všech oborů byli vedeni k rozvíjení kultury mateřské řeči u žactva,
- d) aby posluchači byli vedeni k soustavnému studiu sovětské vědy,
- e) aby byl poskytnut posluchačům čas k individuálnímu studiu.

Novou úpravou byly stanoveny tyto studijní obory:

- a) Pro vzdělání učitelů škol II. stupně (kromě učitelů tělesné výchovy):
  1. Jazyk český — jazyk ruský.
  2. Jazyk český — dějepis — občanská nauka.
  3. Jazyk ruský — hudební výchova.
  4. Dějepis — občanská nauka — výtvarná výchova.
  5. Matematika — fyzika.
  6. Přírodopis — chemie — zeměpis.

V citovaném materiálu se stanoví, na kterých pedagogických fakultách se určitý obor studuje. Na pedagogické fakultě University Karlovy se studovaly všechny uvedené obory.

- b) Pro vzdělání učitelů tělesné výchovy na školách II. a III. stupně:

<sup>57)</sup> Seznam přednášek na pedagogické fakultě University Karlovy ve studijním roce 1951—52, s. 3—4.

<sup>58)</sup> Učební plány studia na pedagogických fakultách. Podle návrhu Státního výboru pro vysoké školy schválilo ministerstvo školství, věd a umění dne 12. července 1951, č. j. 98209/51-IV/3.

7. Tělesná výchova. Studium kandidátů učitelství tělesné výchovy na školách II. stupně mělo trvat dva roky. Vybraní absolventi tohoto studia mohli pokračovat ve třetím roce studia, po němž měli získávat způsobilost vyučovat tělesné výchově na školách III. stupně. Třetí rok tělovýchovného studia měl být realizován jen v Praze a v Bratislavě. Tato představa autorů citovaného materiálu se však nerealizovala, neboť již ve studijním roce 1952—1953 se na pedagogické fakultě UK v Praze při studiu učitelství na školách II. stupně setkáváme v prvním ročníku se studijní kombinací jazyk český — tělesná výchova a jazyk ruský — tělesná výchova. Učitelství tělesné výchovy na školách III. stupně se studovalo na pedagogické fakultě UK jednooborově a trvalo tři roky.
- c) Pro vzdělání učitelů hudební výchovy na školách III. stupně:
8. Hudební výchova. Studovala se na pedagogické fakultě v Praze a v Bratislavě. Studium trvalo tři roky.
- d) Pro vzdělání učitelů výtvarné výchovy na školách III. stupně:
9. Výtvarná výchova. Studovala se na pedagogické fakultě v Praze a v Bratislavě. Studium trvalo tři roky.
- e) Pro vzdělání učitelů pedagogiky a psychologie na školách III. stupně a pracovníků v oboru pedagogika a psychologie:
10. Pedagogika — psychologie. Studovala se na pedagogické fakultě v Praze a v Bratislavě. Studium trvalo čtyři roky.

Ve všech uvedených studijních oborech se zavedla *souvislá školní praxe posluchačů*. V tříletém studiu jí byl věnován jeden týden ve 4. semestru, dva týdny v 5. a dva týdny v 6. semestru. Při studiu čtyřletém se praxe konala jeden týden v 6. semestru, dva týdny v 7. a dva týdny v 8. semestru.

Studium ve všech oborech se ukončovalo *závěrečnou zkouškou*, která se skládala ze zkoušky písemné (práce klauzurní) a ze zkoušky ústní. Studium oboru pedagogika — psychologie se zakončovalo závěrečnou zkouškou, která sestávala z části písemné (domácí práce, jejíž téma se zadávalo posluchači v 5. semestru) a ze zkoušky ústní.

Podle nově vydaných učebních plánů začali studovat ve studijním roce 1951—1952 všichni posluchači zapsaní do prvního ročníku a posluchači, kteří postupovali do druhého ročníku.

Podle učebních plánů vydaných výnosem ministerstva školství, věd a umění ze dne 2. srpna 1952,<sup>59)</sup> byly zpracovány *učební osnovy* platné v celém rozsahu od počátku studijního roku 1952—1953.<sup>60)</sup> Podle těchto osnov měli vyučující na pedagogických fakultách zpracovat podrobné sylaby, které měly být předloženy k diskusi a schválení na katedře. V připomenutém elaborátu, který obsa-

huje učební osnovy pedagogických fakult pro studium kandidátů učitelství na školách II. stupně, jsou tyto předměty: 1. Psychologie. Pedagogika. 2. Jazyk český. 3. Jazyk ruský. 4. Dějepis. 5. Občanská nauka. 6. Matematika. 7. Fyzika. 8. Přírodopis, 9. Chemie. 10. Zeměpis. 11. Hudební výchova. 12. Výtvarná výchova. 13. Tělesná výchova. Nejsou zde učební osnovy pedagogické praxe.

Cílem těchto snah, které byly obdobou snah na jiných typech vysokých škol, bylo zřejmě překonat liberalismus, jenž byl charakteristický zejména pro dosavadní humanitní fakulty universit. Na pedagogické fakultě University Karlovy a patrně i na jiných pedagogických fakultách byla situace odlišná, neboť již od jejího zřízení studijní plány a systém zkoušek zajišťoval plánovitý průběh studia. Zpracování učebních osnov bylo nesporně rovněž činem pozitivním. Je ovšem otázka, zdali zdůrazňování platnosti těchto učebních osnov „v celém rozsahu“ nebylo druhou krajností.

Zavedení souvislé školní praxe posluchačů bylo odpovědí na kritické hlasy naznačující, že studenti na fakultě nezískávají dostatečné dovednosti k praktické výchovné práci s dětmi.

K prohloubení styku pedagogických fakult s praxí škol vytvořil podmínky *výnos ministerstva školství, věd a umění z července 1952 o zřizování fakultních škol při pedagogických fakultách*.<sup>61)</sup>

Vedení pedagogické fakulty University Karlovy usilovalo zejména od počátku studijního roku 1952—1953 o užší sepětí teoretické a praktické přípravy studentů a našlo v tom plnou podporu u učitelů škol, kde studenti absolvovali svou praktickou pedagogickou přípravu. Zvláště aktivně projevil své názory učitelský sbor tehdejší fakultní školy ve Vojtěšské ulici v Praze 2 a formoval je ve stati *První pololetí práce fakultní školy*.<sup>62)</sup> Pracovníci této školy se zamýšleli nad připraveností studentů pedagogické fakulty UK na pedagogickou praxi, pozitivně oceňovali jejich vztah k přípravě výstupů i k účasti v mimotřídní a mimoškolní práci a vyslovili i některé požadavky a náměty zejména k činnosti katedry pedagogiky. Aktivita učitelského sboru fakultní školy i dalších učitelů, s nimiž fakulta spolupracovala, vytvářela pozitivní předpoklady pro zkvalitnění pedagogické přípravy studentů i pro prohloubení spolupráce kateder pedagogické fakulty UK s výchovnou praxí.

K rozpracování řady problémů vnitřní práce pedagogické fakulty University Karlovy a zvláště jejího sepětí s praxí dal mnohé podněty sovětský pedagog S. I. Turčenko, zástupce ředitele Pedagogického institutu v Kalininu a vedoucí katedry pedagogiky na této škole, který působil na pedagogické fakultě UK od října 1952 do března 1953. V době svého pobytu navštívil několik zasedání vědecké rady fakulty, měl besedy s akademickými funkcionáři školy i s dalšími

<sup>59)</sup> Věstník MŠVU, 8, 1952, sešit 22, s. 288.

<sup>60)</sup> Učební osnovy pro studium kandidátů učitelství na školách II. stupně, Oddělení dálkového studia. Edice. Praha, 1952, 97 s.

<sup>61)</sup> Zřizování fakultních škol při pedagogických fakultách. Věstník MŠVU, 1952, sešit 21, s. 279.

<sup>62)</sup> Učitelský sbor fakultní školy, Praha 2: První pololetí práce fakultní školy. Pedagogika, 3, 1953, č. 3, s. 163—168.

učiteli fakulty, přednášel pro studenty všech oborů a zvláště pro studenty oboru pedagogika-psychologie, navštívil fakultní školu atd. Na zkušenostech Pedagogického institutu M. I. Kalinina v Kalininu ukázal, jak je celá práce tohoto institutu a všech jeho kateder zaměřena k přípravě budoucích učitelů, jak jednotlivé katedry spolupracují se školami, jak je organizována pedagogická praxe studentů aj. Zvláště zdůrazňoval význam katedry pedagogiky, která má vedoucí úlohu při vytváření pedagogické atmosféry v celém institutu. Přednášky a besedy S. I. Turčenka měly velký ohlas i na Palackého universitě v Olomouci a na pedagogických fakultách v Brně a Bratislavě, kam při svém pobytu v Československu byl rovněž pozván.

Jedním z opatření, které mělo přispět k prohloubení práce fakulty, bylo i svolání *sjezdu absolventů pedagogické fakulty University Karlovy*. Sjezd se konal ve dnech 29. a 30. května 1953 v budově fakulty v Praze a zúčastnilo se ho téměř 200 absolventů, učitelů na školách II. stupně a učitelů výtvarné, hudební a tělesné výchovy na školách III. stupně. V úvodním společném zasedání promluvil zástupce ministerstva školství o vlastnostech socialistického učitele a seznámil přítomné s připravovanými reformami v oblasti školství. V sekcích, rozdělených podle vyučovacích předmětů, byly hlavními náměty nové učební plány a osnovy, výchova socialistického vlastenectví, polytechnické vzdělání a branná výchova v jednotlivých předmětech. Jednání se účastnili i krajští inspektoři z krajů, kam z fakulty přicházelo nejvíce absolventů. Na závěr promluvil akademik O. Chlup, vedoucí katedry pedagogiky, o problémech rozvoje pedagogické vědy.<sup>63)</sup> Bylo to jedno z jeho posledních vystoupení na pedagogické fakultě University Karlovy. Začátkem roku 1954 odešel na filozofickou fakultu UK.

V referátu o sjezdu se v časopise *Učitel'ské noviny* mj. uvádí: „Absolventi se vyslovili kladně o odborné přípravě, kterou jim pedagogická fakulta poskytla, žádali však, aby vysoká škola více poučovala budoucí učitele po stránce metodické a poskytla již posluchačům lepší praxi ve škole“. Vyslovuje se zde rovněž naděje, „že v příštím roce bude již odstraněna řada nesnází, na něž si učitelé — absolventi stěžovali. Jde zejména o to, aby každý učil svému předmětu, aby učitel, který nastupuje, měl zajištěn byt, aby se školní úřady více věnovaly novým učitelům, aby přestalo rušení ve vyučovacích hodině a rušení školní práce vůbec.“<sup>64)</sup>

Z připomenutých faktů lze vyvodit, že během krátké doby sedmi let se podařilo na pedagogické fakultě UK v letech 1946—1953 vytvořit kolektiv kvalifikovaných pracovníků, který začal soustavně propracovávat problematiku přípravy učitelů. V důsledku uvedených změn byla tato činnost zúžena po roce

<sup>63)</sup> Chlup, O.: O vědě a vědách pedagogických. *Pedagogika*, 3, 1953, č. 5, s. 257—263. Rovněž ve výboru Chlup, O.: *K základním otázkám pedagogiky*. Praha, SPN 1957, s. 71—81.

<sup>64)</sup> Viz referát *Ze sjezdu absolventů pedagogické fakulty*. *Učitel'ské noviny*, 3, 1953, č. 23.

1950 v interním studiu jen na přípravu učitelů škol II. stupně. O vytváření příznivých pracovních podmínek usilovala spolu s vedením fakulty i stranická organizace, organizace Československého svazu mládeže, odbory a další organizace na fakultě. O tehdejší atmosféře svědčí okolnost, že na přelomu let čtyřicátých a padesátých se objevil pokus vytvořit hymnu pedagogické fakulty UK. Vedle práce pedagogické se rozvíjela i práce vědecká a umělecká.

Pro veškerou činnost pedagogické fakulty University Karlovy v tomto období bylo charakteristické její úzké sepětí s ostatními fakultami university i s dalšími vědeckými institucemi. Učitelé fakulty, zejména pracovníci v přírodovědných oborech, měli k dispozici vybavení universitních laboratoří, sbírek atd. Posluchači fakulty měli možnost navštěvovat přednášky a cvičení přístupné studentům všech fakult, přicházeli do častého styku s posluchači jiných fakult a vysokých škol. Mnozí studenti byli např. členy Vysokoškolského uměleckého souboru atd.

Činnost pedagogické fakulty UK v těchto letech však nebyla bez nesnází. V důsledku tehdejší sítě vysokých škol byli absolventi pedagogické fakulty University Karlovy umísťováni i do severočeského pohraničí. Někteří představitelé školské správy pohraničních okresů vystupovali s kritickými poznámkami, v nichž vytýkali absolventům pedagogické fakulty UK i dalších fakult, že považují své působení v pohraničí za přechodné.<sup>65)</sup>

V době, která byla velmi příznivá pro další prohlubování vnitřní práce fakulty, došlo v roce 1953 k reorganizaci učitel'ského vzdělání. Pedagogické fakulty nebyly zrušeny proto, že pracovaly špatně. Jejich koncepce byla naopak pozitivně hodnocena i v další etapě vývoje. O tom, že tato koncepce byla vcelku správná, svědčí i reorganizace učitel'ského vzdělání v roce 1964.

## 2. Vysoká škola pedagogická a Vyšší pedagogická škola v Praze v letech 1953 — 1959

Podle § 9 zákona č. 31 ze dne 24. dubna 1953 „pro vzdělání učitelů šestého až osmého postupného ročníku střední školy se zřizují dvouleté vyšší pedagogické školy, do kterých jsou přijímáni absolventi jedenáctiletých středních škol, popřípadě pedagogických škol a výběrových odborných škol“. Podle § 10 téhož zákona „pro vzdělání učitelů devátého až jedenáctého postupného ročníku jedenáctileté střední školy a učitelů pedagogických škol a odborných škol zřizují se vysoké školy pedagogické, do kterých jsou přijímáni absolventi jedenáctiletých středních škol, popřípadě pedagogických škol a výběrových odborných škol.“ Učitelky mateřských škol a učitelé národních škol se podle téhož zákona vzdělávali na pedagogických školách. Paragrafem 18 téhož zákona byl zrušen zákon č. 100/1946 Sb., kterým se zřizují pedagogické fakulty.<sup>66)</sup>

<sup>65)</sup> Viz např. Petráň, A.: *Zkušenosti s mladými učiteli na Mostecku*. *Učitel'ské noviny*, 2, 1952, č. 39.

<sup>66)</sup> *Sbírka zákonů republiky Československé*, č. 31/1953, s. 194—195.

Podle § 1 vládního nařízení ze dne 21. července 1953 pedagogická fakulta Karlovy university v Praze, její pobočky v Plzni a v Českých Budějovicích, pedagogická fakulta Masarykovy university v Brně, pedagogická fakulta Slovenské university v Bratislavě a její pobočky v Banské Bystrici a v Prešově se přeměňují dnem 1. září 1953 na vyšší pedagogické školy.

Podle § 2 téhož vládního nařízení se dnem 1. září 1953 zřizuje vysoká škola pedagogická v Praze. Tato škola se dělí na fakultu společenských věd a fakultu přírodních věd. Dále byla zřízena vysoká škola pedagogická v Bratislavě a v Olomouci.<sup>67)</sup>

V důvodové zprávě k zákonu č. 31 ze dne 24. dubna 1953 se v souvislosti se zřízením dvouletých vyšších pedagogických škol připomíná, že „také v SSSR se vzdělávají tito učitelé ve dvouletých učitelských institutech“. Rovněž v souvislosti s vysokými školami pedagogickými se uvádí analogie čtyřletých pedagogických institutů SSSR.<sup>68)</sup>

Oběžníkem ministerstva školství a osvěty z 8. září 1953 bylo při vysoké škole pedagogické v Praze, Olomouci a Bratislavě zřízeno *dálkové večerní studium*, které mělo umožnit účastníkům, aby získali, případně si doplnili nebo zvýšili pedagogické a odborné vzdělání, potřebné pro vyučování v 6.—8. nebo v 9.—10. postupném ročníku střední školy, na školách pro mládež vyžadující zvláštní péče, na školách pedagogických a pro vyučování všeobecně vzdělávacím předmětům na výběrových školách odborných.<sup>69)</sup>

Při vyšších pedagogických školách v Brně, Plzni, Českých Budějovicích a v Prešově bylo organizováno obdobné studium poskytující kvalifikaci pro vyučování v 6.—8. postupném ročníku střední školy a na školách pro mládež vyžadující zvláštní péče. Studium k získání kvalifikace k vyučování v 6.—8. postupném ročníku střední školy trvalo tři roky, studium umožňující získat kvalifikaci k vyučování v 9.—11. postupném ročníku středních škol, na školách pedagogických nebo na výběrových školách odborných trvalo pět let. Uchazeči, kteří už měli kvalifikaci k vyučování na mateřských nebo národních školách nebo v 6.—8. postupném ročníku středních škol, mohli dvouletým studiem na vysoké škole pedagogické nebo na vyšší pedagogické škole získat kvalifikaci k vyučování na školách pro mládež vyžadující zvláštní péče.

V důsledku reorganizace učitelského vzdělání v roce 1953 nebylo možno ani dálkovým nebo večerním studiem získat vysokoškolskou kvalifikaci pro vyučování na mateřských nebo národních školách.

<sup>67)</sup> Vládní nařízení ze dne 21. července 1953 o vyšších pedagogických školách a vysokých školách pedagogických. Sbírka zákonů republiky Československé, č. 66/1953, s. 279.

<sup>68)</sup> Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). Praha, SPN 1953, s. 31.

<sup>69)</sup> Dálkové a večerní studium na vysokých školách pedagogických a vyšších pedagogických školách. Věstník MŠ, 9, 1953, sešit 26, s. 278 an.

### Koncepce vysokých škol pedagogických a vyšších pedagogických škol

Chlupova koncepce, jak byla realizována po roce 1946 na pedagogických fakultách, se v podstatě netýkala tradičních fakult university. Koncepce vysoké školy pedagogické však vzniká mj. z kritiky nedostatků v přípravě učitelů gymnázií. J. Popelová-Otáhalová o tom napsala: „Učitelé gymnázií byli špatně připravováni pro své budoucí povolání, neboť filozofické a přírodovědecké fakulty byly do značné míry neustále orientovány více na odborné studium, jež bylo pokládáno za něco vyššího, a na studium učitelské se hledělo jako na podřadné“.<sup>70)</sup>

Stejný názor vyjádřil Quido Hodura: „Vysoká škola pedagogická nahrazuje učitelské větve fakulty filozofické a přírodovědecké, takže tyto fakulty se mohou od nynějška plněji věnovat výchově vědeckého dorostu ve všech disciplínách na těchto fakultách zastoupených... Vysoká škola pedagogická může se pak účinněji oddat výchově dorostu učitelského pro nejvyšší tři třídy jedenáctiletky. Tímto činem se šťastně řeší bolestný problém, který trápil naše školské odborníky více než padesát let“.<sup>71)</sup>

Reforma učitelského vzdělání v roce 1953 tedy na rozdíl od roku 1946 podstatně ovlivnila rozsah činnosti filozofických a přírodovědeckých fakult university.

Vysoké školy pedagogické a obdobně i vyšší pedagogické školy byly od počátku budovány jako školy vzdělávající učitele. „Nové školy, vysoká škola pedagogická a vyšší pedagogická škola, nemohou a nesmějí být... ani nepodařenými napodobeninami filozofických a přírodovědeckých fakult, ani jen časově prodlouženými nebo zkrácenými pedagogickými fakultami. Musí být školami speciálně organizujícími přípravu budoucího učitele po stránce ideové, vědecké a pedagogické“, napsal pověřený rektor Vysoké školy pedagogické v Praze prof. PhDr. Jaroslav Charvát.<sup>72)</sup>

Je proto pochopitelné, že zřízení vysokých škol pedagogických přijali pozitivně i dosavadní stoupenci Chlupovy koncepce pedagogických fakult, i když na druhé straně nehodnotili jako pozitivní jev zřízení vyšších pedagogických škol, kterým byla ve srovnání s pedagogickou fakultou zkrácena vysokoškolská příprava učitelů škol II. stupně o rok. Vyšší pedagogické školy byly od počátku chápány jako přechodný typ. Patrně z tohoto důvodu se značná část pozornosti pracovníků v oblasti učitelského vzdělání soustředila na budování vysokých škol pedagogických a problematika vyšších pedagogických škol ustoupila přes svou naléhavost do pozadí.

Vysoká škola pedagogická byla považována za nejvýznamnější a perspektivní

<sup>70)</sup> Popelová-Otáhalová, J.: Význam vysoké školy pedagogické. Učitelské noviny, 3, 1953, č. 35.

<sup>71)</sup> Hodura, Quido: Vysoká škola pedagogická zahajuje. Učitelské noviny, 3, 1953, č. 38.

<sup>72)</sup> Charvát, J.: Cíle a úkoly vysokých pedagogických škol. Učitelské noviny, 3, 1953, č. 41.

formu přípravy učitelů. Toto stanovisko formuluje J. Popelová-Otáhalová: „Vyrcholením nové soustavy vzdělání učitelstva je vysoká škola pedagogická, která připravuje učitele nejvyšších tříd jedenáctiletky. Protože máme i my před sebou jasnou perspektivu, vytyčenou XIX. sjezdem KSSS, jedenáctiletku pro všechny, a protože můžeme neustále sledovat, jak rychlým tempem v Sovětském svazu přibývá desetiletka a jak se dvouleté učitelství přebudovávají na čtyřleté pedagogické instituty, vítáme radostně v naší čtyřleté vysoké škole pedagogické vysokoškolskou instituci, která se v budoucnu (a všechna budoucnost je dnes nedaleká, protože je dána tempem našeho budování) stane převážnou formou přípravy na učitelství povolání“. A dále píše: „Vytváříme teprve nyní skutečně jednotnou školu, přestáváme s roztrháváním mládeže do tří od sebe oddělených stupňů. Nově založená vysoká škola pedagogická se nesmí stát vychovatelkou učitelů pro izolovaný stupeň, nýbrž vychovatelkou učitelů jedenáctiletky, školy zcela nové, a musí proto promyslet výchovu v jejím celku v tolik žádoucím sledování dítěte od prvních školních krůčků až do sedmnácti let“.<sup>73)</sup>

Aktuální problémy vysokých škol pedagogických a vyšších pedagogických škol se staly předmětem jednání *první pracovní konference učitelů těchto škol*, která se konala 19.–21. října 1954 ve Smolenicích na Slovensku.

V zahajovacím projevu konference charakterizoval první náměstek ministra školství doc. dr. F. Kahuda současné problémy osmiletých a jedenáctiletých středních škol a úkoly vysokých pedagogických škol.<sup>74)</sup> V plénu konference byl poté přednesen referát rektora VŠP v Bratislavě G. Pavloviče „Vysoké školy pedagogické — učitelství přípravy socialistického typu“ a koreferát děkana VPŠ v Brně B. Uhra „Problémy vyšších pedagogických škol“. J. Procházková z VŠP v Praze referovala o významu školní praxe ve studiu na VŠP.<sup>75)</sup> Referát prorektora VŠP v Bratislavě L. Bakoše a koreferát prorektora VŠP v Praze D. Zdeňka se zabýval problematikou dálkového studia, jež počtem svých posluchačů na VŠP několikrát převyšovalo stav interních posluchačů.<sup>76)</sup> Jelikož pořadatelé konference vycházeli z předpokladu, že základem úspěšného řešení problematiky přípravy učitelů může být jediné vědecké rozvoje pedagogiky, byl do programu konference zařazen referát O. Chlupa „O stavu pedagogických věd“.<sup>77)</sup> Úvodem k jednání v metodických sekcích byl referát děkana fakulty přírodních věd VŠP v Olomouci J. Šuly na téma „Speciální metodiky jako vědy“ a koreferát A. Dostála z VŠP v Praze.

Jednání konference podle zhodnocení rektora VŠP v Praze J. Charváta „odha-

<sup>73)</sup> Popelová-Otáhalová, J.: Význam vysoké školy pedagogické. Učitelství noviny, 3, 1953, č. 3.

<sup>74)</sup> Kahuda, F.: Za prohloubení výchovy a vyučování. Pedagogika, 5, 1955, č. 1, s. 3–15.

<sup>75)</sup> Procházková, J.: Úkoly vysokých škol pedagogických se zřetelem k souvislé školní praxi. Vysoká škola, 3, 1955, č. 5, s. 145–153.

<sup>76)</sup> Hlavní referáty konference jsou publikovány ve sborníku O niektorých otázkach vysokoškolskej prípravy učiteľov. Bratislava, SPN 1955.

<sup>77)</sup> Chlup, O.: O stavu pedagogických věd. Pedagogika, 5, 1955, č. 1, s. 16–25.

lilo nejbolestivější místa našich vysokých pedagogických škol a umožnilo tak soustředit pozornost na jejich řešení“.<sup>78)</sup>

Ne všechny předpoklady, na nichž byla založena koncepce vysoké školy pedagogické, se však ukázaly reálné. Již na konferenci ve Smolenicích hovořil první náměstek ministra školství mj. o tom, že ministerstvo školství se několikrát zabývalo vážnou připomínkou vysokých škol, hlavně universit, k situaci tak zvaných teoretických fakult, na nichž se studují obory filozoficko-historické, filologické a přírodovědné. Na těchto fakultách, jak uvedl F. Kahuda, jsou velmi dobré profesorské sbory, takže by nebylo dosti hospodárné ani účelné, kdyby fakultám byly přidělovány jen nepatrné počty studentů. Zde jsme se skutečně odchýlili od řešení této otázky v SSSR, kde část absolventů universit odchází po doplnění pedagogického vzdělání učit na desetiletky. Ministerstvo školství připravuje proto, jak uvedl první náměstek ministra, v této věci návrh v souvislosti s dalšími opatřeními na vysokých školách. Zároveň však je třeba, aby vysoké školy pedagogické existovaly vedle fakult přírodovědeckých a filozofických.<sup>79)</sup>

Nerealizovalo se ani sblížení přípravy učitelů škol II. a III. stupně, ačkoli byly uváděny argumenty pro takové pojetí. Např. předsednictvo ústředního výboru odborového svazu zaměstnanců školství, vědy, umění a tisku zaujalo v roce 1958 toto stanovisko: „Předsednictvo svazu je přesvědčeno, že základním kritériem pro diferenciaci učitelství je povaha učitelovy práce, její obsah, a že jsou proto důvody k odlišení přípravy učitelů I. stupně. Učitelé II. a III. stupně seznamují žáky se základy věd, jež jsou obsaženy v jednotlivých vyučovacích předmětech, přičemž současně vychovávají. Tato práce má mnoho společných znaků v 6.–12. ročníku i na odborných školách a odborných učilištích. Bylo by tedy vhodné, aby příprava učitelů těchto stupňů byla sjednocena. Doporučuje se, aby absolventi vysokých pedagogických škol a učitelství větve na universitách měli kvalifikaci pro II. i III. stupeň.“<sup>80)</sup>

#### Vývoj Vysoké školy pedagogické a Vyšší pedagogické školy v Praze

Vysoká škola pedagogická a Vyšší pedagogická škola v Praze rozvinuly bezprostředně po svém zřízení plně činnost pedagogickou, politickovýchovnou a vědeckou, popřípadě uměleckou. Práce obou těchto škol navázala na zkušenosti pedagogické fakulty University Karlovy, jejíž učitelství sbor přešel na nově zřízené instituce jako celek. Učitelé i ostatní zaměstnanci byli pracovníky Vysoké školy pedagogické v Praze, avšak působili i na Vyšší pedagogické škole v Praze, která neměla vlastní učitelství sbor. Obě tyto vysoké školy měly své sídlo v bu-

<sup>78)</sup> Charvát, J.: Po konferenci pracovníků vysokých škol pedagogických. Učitelství noviny, 4, 1954, č. 46.

<sup>79)</sup> Kahuda, F.: cit. stať, s. 15.

<sup>80)</sup> Z předsednictva Svazu. K učitelství vzdělání. Učitelství noviny, 8, 1958, č. 49, s. 2.

dově v ulici M. D. Rettigové v Praze 2. Vysoká škola pedagogická a její fakulty, tj. fakulta společenských věd, fakulta přírodních věd a od roku 1958 i fakulta tělesné výchovy měly akademické funkcionáře, tj. rektora, prorektory, děkany a proděkany i vědecké rady. Rovněž Vyšší pedagogická škola v Praze měla své akademické funkcionáře (děkana a proděkany), ale její rada řešila pouze pedagogické problémy této školy. V důsledku takového organizačního uspořádání se vytvořil početný pracovní kolektiv s poměrně velkými katedrami, a tím i příznivé podmínky pro odborný růst jejich členů.

V souhlase s připomenutou koncepcí vysoké školy pedagogické byl na VŠP i VPŠ v Praze zdůrazňován význam pedagogické složky přípravy učitelů, která byla úzce spjata se složkou politickovýchovnou a naukovou. Již od prvních let existence těchto škol bylo věnováno značné úsilí rozvoji metodik vyučování jednotlivým předmětům na všeobecně vzdělávací škole. Výsledky této práce byly předloženy odborné veřejnosti na konferenci ve dnech 13.—15. 11. 1956 v Praze.<sup>81)</sup>

Zvláště velká pozornost byla na VŠP a VPŠ v Praze věnována pedagogické praxi studentů. Zejména školní praxe se postupně stávala záležitostí všech kateder VŠP a VPŠ. Podařilo se překonat dosud převládající názor, že školní praxe je věcí metodiků a katedry pedagogiky, popřípadě pracovníků, kteří praxi organizovali. Ve skriptu *Pedagogická praxe studentů vysoké školy pedagogické*<sup>82)</sup> se kolektiv autorů z katedry pedagogiky i z dalších kateder pokusil sjednotit hlediska pro rozbor vyučovací hodiny, na přípravu učitele na vyučování i na organizační stránku praxe.

VŠP a VPŠ v Praze měly v roce 1958—1959 tyto přiřčené školy: 7. osmiiletou školu v Praze 2 — Nové Město, Vojtěšská 13, 1. jedenáctiletou střední školu v Praze 1 — Malá Strana, Hellichova 3, 14. jedenáctiletou střední školu v Praze 12 — Královské Vinohrady, Wilhelma Piecka 12. Kromě toho měly jednotlivé katedry styk s mnoha dalšími školami.

Aby byli studenti VŠP a VPŠ připraveni i na výchovnou práci s žáky v době mimo vyučování, byla z iniciativy katedry pedagogiky a ve spolupráci s organizací Československého svazu mládeže dosavadní praxe rozšířena o *praxi studentů v letních pionýrských táborech*. Po zkušenostech z roku 1958, kdy se studenti účastnili této praxe dobrovolně, byla v roce 1959 zařazena do studijního plánu Vysoké školy pedagogické v Praze. Zavedení této formy praxe se ukázalo jako oprávněné a bylo i studenty a učiteli VŠP přijato pozitivně.<sup>83)</sup>

Současně s velkým důrazem, který byl kladen teoreticky i prakticky na pedago-

<sup>81)</sup> Sborník Vysoké školy pedagogické v Praze. Příspěvky z metodické konference, konané ve dnech 13.—15. 11. 1956. Praha, SPN 1958.

<sup>82)</sup> *Pedagogická praxe studentů vysoké školy pedagogické* (Příručka pro učitele a studující). Praha, SPN 1959.

<sup>83)</sup> O poznatcích z této praxe viz: Vorlíček, Ch.: Některé zkušenosti z přípravy budoucích učitelů k výchovné práci s žáky. *Komenský*, 85, 1960—1961, č. 4, s. 237—246.

gickou složku přípravy učitelů, se rozvíjela na Vysoké škole pedagogické v Praze i vědecká a umělecká práce v oborech, jež byly na této škole zastoupeny. O tom svědčí mj. sborníky, které VŠP v Praze začala vydávat od roku 1957.

Na Vysoké škole pedagogické v Praze se na podkladě vládního usnesení ze dne 8. července 1952<sup>84)</sup> školili vědečtí aspiranti v oboru pedagogika, psychologie, historie, teorie tělesné výchovy i v dalších oborech a konaly se zde obhajoby kandidátských disertací a habilitace.

Ve studijním roce 1958—1959 měla Vysoká škola pedagogická v Praze tři fakulty. Na *fakultě společenských věd* byly tyto katedry: Katedra základů marxismu-leninismu, katedra pedagogiky, katedra psychologie, katedra českého jazyka a literatury, katedra dějin, katedra výtvarné výchovy, katedra hudební výchovy.

Na *fakultě přírodních věd* byla katedra matematiky, katedra fyziky, katedra biologie, katedra chemie, katedra geologických věd, katedra geografie.

Na *fakultě tělesné výchovy* byla katedra teorie tělesné výchovy, katedra lékařských věd, katedra gymnastiky, katedra lehké atletiky, katedra sportovních her, katedra turistiky, lyžování, plavání a katedra všeobecné tělesné výchovy.<sup>85)</sup>

V interním studiu studovalo ve školním roce 1958—1959 na fakultě společenských věd 247 studentů, na fakultě přírodních věd 504 studentů, na fakultě tělesné výchovy 371 studentů. Spolu s dobíhajícím druhým ročníkem VPŠ studovalo na obou školách jen v interním studiu celkem 1272 studentů.

Není možno v tomto stručném příspěvku podrobněji analyzovat pedagogickou a vědeckou, popřípadě uměleckou činnost Vysoké školy pedagogické v Praze. Připomeňme alespoň, že v tomto období se rozvinuly poměrně aktivní styky jak vedení VŠP v Praze, tak i jednotlivých kateder s Vysokou školou pedagogickou v Postupimi v NDR (Pädagogische Hochschule Potsdam).

Při reorganizaci učitelského vzdělání v roce 1953, v době, kdy již byla přijata koncepce vysokých škol pedagogických, budovaných mimo universitu, byly po určité období pochyby o tom, zdali vysoká škola pedagogická má být zřízena i v Praze. Hodnotíme-li její krátké působení, je zřejmé, že VŠP v Praze velmi pozitivně ovlivnila učitelské vzdělání. V důsledku příznivých podmínek, jež se vytvořily kontinuitou práce s pedagogickou fakultou University Karlovy, podařilo se v letech 1953—1959 hlouběji než na pedagogické fakultě před rokem 1953 propracovat pedagogickou složku učitelského vzdělání a dosáhnout součinnosti odborníků v pedagogice a v naukových disciplínách v přípravě učitelů. I když Vysoká škola pedagogická v Praze trvala jen šest let, šlo o období pracovně

<sup>84)</sup> Vládní usnesení ze dne 8. července 1952 o zlepšení vzdělávání a výchovy vědecko-pedagogických a vědeckých kadrů. *Věstník MŠVU*, 8, 1952, sešit 23, s. 293.

<sup>85)</sup> Podle publikací: Seznam přednášek Vysoké školy pedagogické v Praze. *Fakulta společenských věd 1958/1959*. — *Fakulta přírodních věd 1958/1959*. — *Fakulta tělesné výchovy 1958/1959*. Vydány 1958.



konsolidované, kdy se podstatně neměnila délka, organizační struktura ani pojetí studia.

Jak ukázal vývoj, byla koncepce vysokých škol pedagogických budovaných mimo universitu chybná v tom, že nedocenila zájmy tradičních fakult univerzity. To také bylo příčinou jejich zániku. Jejich přínos ke zkvalitnění vzdělání učitelů škol III. stupně je však všeobecně hodnocen pozitivně.

Podle § 17 vládního nařízení č. 58 ze dne 12. srpna 1959 o změnách v organizaci vysokých škol se Vysoká škola pedagogická v Praze a Vysoká škola pedagogická v Bratislavě postupně rušily počínajíc školním rokem 1959–1960. Podle § 18 téhož vládního nařízení se postupně rušily počínajíc školním rokem 1959–1960 vyšší pedagogické školy v Praze, v Českých Budějovicích, v Plzni, v Ústí nad Labem, v Brně, v Opavě, v Bratislavě, v Banské Bystrici a v Prešově.<sup>86)</sup>

V důsledku reorganizace se v roce 1959 kolektiv pracovníků Vysoké školy pedagogické v Praze rozešel na několik pracovišť. Fakulta tělesné výchovy VŠP byla jako celek převedena na Universitu Karlovu. Více než čtyřicet pracovníků přešlo na filozofickou, přírodovědeckou a matematicko-fyzikální fakultu University Karlovy. Asi třicet pracovníků bylo převedeno do nově zřízeného Ústavu pro dálkové studium učitelů na Universitě Karlově. Sedmdesát pět pracovníků vytvořilo základ učitelského sboru nově zřízeného Pedagogického institutu v Praze. Několik pracovníků odešlo na jiná pracoviště, do důchodu ap.

Někteří z dosavadních pracovníků Vysoké školy pedagogické v Praze byli pověřeni vedoucími funkcemi v nově budovaných institucích. Stejně také někteří pracovníci, kteří přešli na jednotlivé fakulty University Karlovy, se stali vedoucími kateder, akademickými funkcionáři aj.

Zánikem Vysoké školy pedagogické v Praze zanikl kolektiv, který se postupně vytvářel od roku 1946.

### 3. C období Pedagogického institutu v Praze, Pedagogického Institutu v Brandýse nad Labem a Ústavu pro dálkové studium učitelů na Universitě Karlově

#### Vývoj koncepce pedagogických institutů v letech 1959–1962

Vládním nařízením č. 57 ze dne 31. července 1959 bylo zřízeno dvacet pedagogických institutů, vysokých škol, mezi nimi i pedagogický institut v Praze a pedagogický institut v Brandýse nad Labem. V § 3 tohoto vládního nařízení se uvádí, že „pedagogické instituty jsou krajská zařízení“.<sup>87)</sup>

Prozatímní statut pedagogických institutů vymezuje v čl. 1 úkoly těchto institucí takto:

Pedagogické instituty

<sup>86)</sup> Sbírka zákonů republiky Československé, č. 58/1959, s. 183.

<sup>87)</sup> Sbírka zákonů republiky Československé, č. 57/1959, s. 181.

1. vzdělávají a vychovávají učitele pro školy poskytující základní všeobecné vzdělání a vychovatele pro mimoškolní výchovná zařízení, a to politicky, odborně a pedagogicky vysoce kvalifikované, připravené k veřejné kulturně osvětové práci, schopné tvořivě pracovat, aktivní budovatele komunismu;
2. vědecky bádají ve všech přednášených disciplínách, především v oboru pedagogiky, psychologie a metodik předmětů i mimoškolní výchovy, popřípadě vyvíjejí i uměleckou činnost;
3. přispívají k šíření vědeckých (uměleckých) poznatků mezi učiteli i mezi ostatními pracujícími kraje ve spolupráci se společenskými organizacemi a s průmyslovými i zemědělskými závody;
4. plní další úkoly, které jim uloží ministr školství a kultury.<sup>88)</sup>

Rozsah činnosti pedagogických institutů je patrný z čl. 2, kde se praví:

1. Pedagogické instituty připravují učitele pro první až páté postupné ročníky povinné školní docházky ve tříletém interním studiu, učitele pro šesté a vyšší postupné ročníky povinné školní docházky ve čtyřletém interním studiu; přitom je studium prvních dvou ročníků pedagogického institutu společné.
2. Pedagogické instituty připravují též v tříletém dálkovém studiu
  - a) učitele pro první až páté postupné ročníky z řad pracujících,
  - b) učitele pro šesté a vyšší postupné ročníky,aa) z učitelů kvalifikovaných pro první až páté postupné ročníky, bb) z učitelů vyučujících všeobecně vzdělávacím předmětům na odborných učilištích, pokud absolvují předepsaný přípravný kurs.
3. Na pedagogických institutech získávají pedagogickou kvalifikaci též
  - a) učitelé odborných předmětů v odborných učilištích a učňovských školách,
  - b) mistři odborného výcviku v odborných učilištích a učňovských střediscích.Podrobnosti upravují zvláštní směrnice.
4. Na pedagogických institutech se podle potřeby organizují: studium defektologie, studium pro vychovatele, rozšiřující a postgraduální studium v různých formách a kursy.
5. Počty studentů pro jednotlivé druhy, způsoby a obory studia stanoví pro jednotlivá léta příslušný výkonný orgán KNV.<sup>89)</sup>

V článku 3 statutu se zdůrazňuje význam vědecké, popřípadě umělecké práce, která je nutným předpokladem pedagogické práce a výchovy studentů k vědeckému myšlení a uměleckému cítění. Podle čl. 8 na pedagogických institutech, na nichž pedagogické rady vykonávají funkce vědecké rady vysoké školy, vykonávají tyto rady veškerou působnost, která podle zvláštních předpisů přísluší vědeckým radám vysokých škol. V čl. 11 se uvádí, že na pedagogických institutech působí profesori, docenti, odborní asistenti, popřípadě lektori, asistenti a odborní instruktoři; kromě nich působí na pedagogických institutech též další učitelé.

<sup>88)</sup> Prozatímní statut pedagogických institutů. Věstník MŠK, 16, 1960, šesit 1, s. 3.

<sup>89)</sup> Tamtéž, s. 3–4.

Podle čl. 17 je k pedagogickému institutu připojena pro jeho potřebu přičleněná všeobecně vzdělávací škola se všemi postupnými ročníky povinné školní docházky.

Prozatímní statut pedagogických institutů byl s účinností ode dne 1. dubna 1961 nahrazen *Organizačním statutem pedagogických institutů*.<sup>90)</sup> Nedílnou součástí tohoto organizačního statutu je *Organizační řád ústavů pro další vzdělávání učitelů a výchovných pracovníků*,<sup>91)</sup> které byly ke dni 1. ledna 1960 převedeny do pedagogických institutů.<sup>92)</sup>

Čl. 6 Organizačního statutu pedagogických institutů charakterizoval řízení těchto vysokých škol takto: „Pedagogické instituty jsou krajská zařízení, řídí a spravují je krajské národní výbory; jejich vědecko-výzkumnou a pedagogickou činnost řídí ministerstvo školství a kultury, které též sleduje zvyšování politické a odborné úrovně jejich učitelů“.

*Učební plán pedagogického institutu pro I. a II. ročník společného studia pro učitele 1.—5. postupného ročníku a 6. a vyšších postupných ročníků povinné školní docházky a pro III. ročník interního studia pro učitelství 1.—5. postupného ročníku*, vydaný v roce 1959, obsahuje celkem 18 předmětů: 1. Základy marxismu-leninismu, 2. biologie dítěte a zdravotní prevence, 3. psychologie, 4. pedagogika, 5. pedagogická praxe, 6. mateřský jazyk s metodikou, 7. ruský jazyk s metodikou, 8. aritmetika s metodikou, 9. přírodověda s metodikou, 10. dějepis a zeměpis s metodikou, 11. hudební výchova s metodikou, 12. hra na housle, 13. výtvarná výchova a psaní, 14. tělesná výchova s teorií a metodikou, 15. výrobní práce, 16. povinná praktika (promítání, fotografování, maňáskové divadlo), 17. povinné exkurze, 18. volitelné předměty (každý student si měl povinně zvolit jeden).<sup>93)</sup>

Pro učitelství v šestých a vyšších postupných ročnících povinné školní docházky byly stanoveny tyto obory:

1. čeština — ruština — občanská výchova,
2. čeština — dějepis — výtvarná výchova,
3. čeština — dějepis — občanská výchova,
4. ruština — tělesná výchova — občanská výchova,
5. ruština — zeměpis — hudební výchova,
6. matematika — fyzika — práce v dílnách,
7. matematika — zeměpis — práce v dílnách,
8. matematika — výtvarná výchova — rýsování,
9. biologie — chemie — práce na školním pozemku,

<sup>90)</sup> Organizační statut pedagogických institutů. Věstník MŠK, 17, 1961, sešit 17, s. 195—199.

<sup>91)</sup> Věstník MŠK, 17, 1961, sešit 17, s. 199—200.

<sup>92)</sup> Převod krajských pedagogických ústavů do pedagogických institutů. Věstník MŠK, 16, 1960, sešit 3—4, s. 40.

<sup>93)</sup> Učební plán s uvedením počtu hodin, s vyznačením zápočtů a zkoušek je publikován ve Věstníku MŠK, 15, 1959, sešit 18, s. 180.

10. biologie — tělesná výchova — práce na školním pozemku,

11. fyzika — chemie — práce v dílnách.

21. prosince 1959 vydalo ministerstvo školství a kultury *Prozatímní směrnice o organizaci dálkového studia učitelů šestých a vyšších postupných ročníků povinné školní docházky, nadstavbového dálkového studia defektologie a doplňkového pedagogického studia učitelů odborných předmětů a mistrů odborného vyučování odborných učilišť na pedagogických institutech*.<sup>94)</sup> Dálkové studium k získání odborné způsobilosti pro vyučování v šestých a vyšších postupných ročnících povinné školní docházky bylo tříleté a tvořilo je studium tří předmětů. Ukončovalo se státní závěrečnou zkouškou. Dálkové studium defektologie trvalo tři roky včetně jednoho roku řízené učitelské praxe na školách pro mládež vyžadující zvláštní péče a bylo ukončeno závěrečnou zkouškou. Absolventi získali odbornou způsobilost pro vyučování na školách pro mládež vyžadující zvláštní péče určité defektologické specializace v těch postupných ročnících, pro něž měli učitelskou způsobilost. Jednoletým doplňkovým pedagogickým studiem získali absolventi závěrečnou zkouškou ke své odborné způsobilosti potřebné pedagogické vzdělání. Vysvědčení jim nedávalo charakter absolventů vysoké školy.

V uvedeném předpisu se rovněž stanoví, že zásadní vědeckopedagogické otázky dálkového studia na pedagogických institutech řeší *Ústav pro dálkové studium učitelů*, zřízený na Universitě Karlově v Praze a na Universitě Komenského v Bratislavě.<sup>95)</sup>

*Pedagogická a osvětová praxe studentů pedagogických institutů* byla prováděna podle směrnic ministerstva školství a kultury ze 16. prosince 1961.<sup>96)</sup>

*Pojetí státních závěrečných zkoušek a závěrečných zkoušek na pedagogických institutech* je patrné z příslušných směrnic.<sup>97)</sup> Směrnice pro státní závěrečné zkoušky na vysokých školách universitního směru se na pedagogické instituty nevztahovaly.<sup>98)</sup>

V souvislosti se zřízením pedagogických institutů byla formulována řada koncepčních myšlenek o organizaci a cíli pedagogických institutů, o obsahu a prostředcích výchovné práce na těchto školách atd., které rozvíjely, případně objasňovaly myšlenky obsažené v zákonných normách a dalších předpisech.

Při zřízení pedagogických institutů bylo především stanoveno, že to jsou *zařízení krajská*, tj. „krajsky plánovaná a vydržovaná, i s krajskou působností,

<sup>94)</sup> Věstník MŠK, 16, 1960, sešit 1, s. 6—9.

<sup>95)</sup> Ústav pro dálkové studium učitelů na Universitě Karlově byl zřízen s platností od 1. září 1959. Jeho statut je publikován ve Věstníku MŠK, 16, 1960, sešit 2, s. 27—28.

<sup>96)</sup> Směrnice pro pedagogickou a osvětovou praxi v učitelském studiu na vysokých školách. Věstník MŠK, 18, 1962, sešit 1, s. 2—4. Viz rovněž výnos MŠK Statut přičleněných škol při pedagogických institutech. Věstník MŠK, 19, 1963, sešit 15, s. 159—161.

<sup>97)</sup> Zkušební řády pro státní závěrečnou zkoušku a pro závěrečnou zkoušku různých druhů studia jsou publikovány ve Věstníku MŠK v r. 1961 a 1962.

<sup>98)</sup> Směrnice pro státní závěrečné zkoušky na vysokých školách universitního směru. Věstník MŠK, 18, 1962, sešit 30, s. 361.

pokud jde o přijímání kandidátů učitelství a rozmisťování absolventů podle potřeb příslušné krajské oblasti“.<sup>99)</sup>

V. Křístek tuto zásadu osvětlil takto: „Vybudováním dvaceti pedagogických institutů rozrostla se síť vysokých škol v Československu natolik, že se s námi po této stránce může rovnat jen málokterý stát na světě. Na rozdíl od jiných vysokých škol, které jsou řízeny centrálně z ministerstva školství a kultury, jsou pedagogické instituty zařízení krajská. To umožňuje, že příslušné volené orgány mají při dodržování zásadních, celostátně platných směrnic, zejména pedagogické povahy, rozhodující vliv na jejich řízení z hlediska potřeb kraje, ať již jde o počet posluchačů, jejich výběr, rozmisťování absolventů atd., nebo o kvalitu jejich přípravy, která se v blízké budoucnosti nutně projeví v kvalitě práce základní všeobecně vzdělávací školy na území příslušného kraje“.<sup>100)</sup>

Při zahájení činnosti pedagogických institutů bylo rovněž zdůrazňováno, že tato instituce bude pro některé kraje (Karlovarský, Jihlavský, Gottwaldovský) první vysokou školou vůbec a pro každý kraj bude významným střediskem kulturně politickým a vědecko-pedagogickým. Současně se připomínalo, že výchova budoucí učitelské generace není ovšem jen věcí krajského významu, nýbrž že je politickou událostí celostátního významu.<sup>101)</sup>

Pedagogické instituty byly budovány především jako zařízení připravující učitele základní devítileté školy. V souvislosti s tím byla formulována zásada společně přípravy učitelů pro první a druhý stupeň školy v prvních dvou letech interního studia a zásada, aby se učitelé 6.—9. ročníku základní devítileté školy perspektivně připravovali z učitelů 1.—5. ročníku dálkovým studiem tak, aby forma interního studia pro druhý stupeň postupně zanikla.<sup>102)</sup> Tuto zásadu nebylo možno realizovat, jak uvádějí citovaní autoři, vzhledem k vysoké potřebě učitelů druhého stupně při zavádění devátých ročníků. „Proto tu musí po určitou dobu existovat vedle sebe vlastně dvojí způsob vzdělávání učitelů 6.—9. ročníků, a to 1. příprava ve čtyřletém interním studiu na pedagogických institutech, 2. příprava dálkovým studiem z učitelů I. stupně, zpočátku z učitelů s různou přípravou, postupně z absolventů tříletého interního studia na pedagogických institutech.“<sup>103)</sup>

Při tom mělo mít „na přechodnou dobu studium učitelů prvního stupně na pedagogických institutech charakter přípravy odborné, nikoli vysokoškolské. V další perspektivě, jak napsal F. Kahuda, nabude i toto studium charakteru vysokoškolského studia, jako již nyní příprava učitelů pro druhý stupeň na pedagogických institutech je studium vysokoškolské. Proto také pedagogické in-

stituty již v prvních dvou ročnících budou pracovat převážně vysokoškolskými formami studia, konáním přednášek pro celý ročník, pořádáním seminářů s diskusí, organizováním práce v laboratořích a podobně“. V tom budou pedagogické instituty potřebovat pomoc především od universit.<sup>104)</sup>

Rozšíření odborného studia učitelů 6.—9. ročníku ze dvou předmětů na tři bylo zdůvodňováno požadavky praxe, zvláště na malých školách.<sup>105)</sup>

V diskusích o přestavbě učitelského vzdělání se často zdůrazňovalo, že pedagogické instituty se mají budovat jako *vysoké školy „svého druhu“*. Pedagogické instituty se lišily od jiných vysokých škol svým právním postavením, organizační strukturou a většinou i personálním vybavením. Jádrem specifičnosti pedagogických institutů by však mělo spočívat, jak naznačoval Z. Pešek, „především v úsilí o vytvoření specifického pedagogického systému. Takového, v němž by byl více než kdekoliv jinde položen důraz na výchovné hledisko, kde by vědecky založený a výchovně zaměřený systém výuky byl organicky skloben i s rozvětveným a cílevědomě řízeným systémem mimovýukových výchovných činností, které by byly voleny tak, aby co nejúčinněji rozšiřovaly politický a kulturní rozhled studentů, rozvíjely jejich zájmy a schopnosti, vedly je k získávání organizačních zkušeností a přivýkaly je k aktivní účasti na veřejném životě“.<sup>106)</sup> Z. Pešek s odvoláním na zkušenosti pedagogické školy v Praze 2 naznačuje některé náměty pro výuku i pro výchovnou práci mimo výuku. Naznačuje mj. i problémy studentských internátů a vyslovuje přesvědčení, že „v internátech pedagogických institutů by měl být ustanoven nevelký počet pedagogických pracovníků“.<sup>107)</sup>

Velký důraz při vytváření koncepce pedagogických institutů byl ve smyslu stranického usnesení z roku 1959 kladen na jejich *spojení se životem*. Mělo se realizovat jednak spojením s výrobní prací, jednak pedagogickou praxí.

Výrobní práce se měla realizovat ve třech složkách: v teorii výroby, v pracích ve školních dílnách a na školním pozemku a v souvislé výrobní práci. Pedagogickou praxí tvořily tyto složky: pionýrská praxe, průběžná pedagogická praxe a učitelská praxe. Součástí pedagogické praxe a spojení školy se životem měla být i příprava na kulturně politickou práci.<sup>108)</sup>

Při vytváření koncepce pedagogických institutů někteří autoři poukazovali na to, že „při řešení obsahu této nové školy nebylo možno opírat se již o výsledky pedagogické vědy...“<sup>109)</sup> V jiných statích se připomínalo, že značná část učitelů pedagogických institutů teprve začíná působit na vysoké škole.

<sup>99)</sup> Kahuda, F.: Nová soustava vzdělávání učitelů. Učitelství, 9, 1959, č. 13, s. 1.

<sup>100)</sup> Křístek, V.: Vychováváme nového učitele. K práci pedagogických institutů. Učitelství, 9, 1959, č. 48, s. 1.

<sup>101)</sup> -jd.-: Pedagogické instituty zahajují. Učitelství, 9, 1959, č. 36.

<sup>102)</sup> Nešporová M. — Papež, J. — Zeman, M.: K nové soustavě vzdělání učitelů. Pedagogika, 9, 1959, č. 4, s. 435—436.

<sup>103)</sup> Tamtéž, s. 439.

<sup>104)</sup> Kahuda, F.: Nová soustava vzdělávání učitelů. Učitelství, 9, 1959, č. 13, s. 1.

<sup>105)</sup> Nešporová, M. — Papež, J. — Zeman, M., cit. stať, s. 439.

<sup>106)</sup> Pešek Z.: Několik diskusních podnětů k přípravě školního roku na pedagogických institutech. Učitelství, 9, 1959, č. 32—33, s. 3.

<sup>107)</sup> Tamtéž.

<sup>108)</sup> Nešporová, M. — Papež, J. — Zeman, M.: cit. stať s. 440—441.

<sup>109)</sup> Tamtéž s. 439.

Názory, které byly připomenuty, se staly záhy předmětem diskuse pracovníků pedagogických institutů i ostatní pedagogické veřejnosti. I když odlišná stanoviska byla formulována převážně implicitně, šlo do značné míry o spor mezi koncepcí středoškolské a vysokoškolské přípravy učitelů. Oprávněně bylo poukázáno na to, že myšlenka tzv. společného základu a způsobu získání kvalifikace pro učitelství na škole II. stupně mělo do počátku padesátých let svého předchůdce v získávání učitelské způsobilosti pro školy měšťanské. Naproti tomu nebyl v koncepci pedagogických institutů v roce 1959 brán dostatečný zřetel na poznatky z vysokoškolské přípravy učitelů na pedagogických fakultách, vyšších pedagogických školách a vysokých školách pedagogických. Vzniká rovněž otázka, zdali při vyslovování požadavků o významu výchovného působení na studenty pedagogických institutů se nepřeceňovaly možnosti výchovy. Mnohé problémy pedagogických institutů byly spjaty se skutečností, že tyto instituce byly krajskými zařízeními. Již za tři roky poté, kdy koncepce pedagogických institutů z roku 1959 začala být realizována, si praxe vynutila podstatné změny.

#### *Vývoj koncepce pedagogických institutů po roce 1962*

Vládní nařízení ze dne 30. srpna 1962 o pedagogických institutech stanoví, že „pedagogické instituty spravuje a řídí ministr školství a kultury“. V § 6 se zrušuje vládní nařízení č. 57/1959 Sb., o pedagogických institutech. Rovněž se ruší ustanovení § 35 odst. 5 vládního nařízení č. 71/1960 Sb. o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání a činnosti jejich orgánů, pokud řízení pedagogických institutů svěřilo krajským národním výborům.<sup>110)</sup>

S účinností od 1. září 1962 stanovilo ministerstvo školství a kultury *ve studijním směru učitelství pro základní devítiletou školu (ZDŠ) tyto obory studia*: předměty s metodikou 1.—5. ročníku ZDŠ — český (slovenský) jazyk, příp. ruský jazyk, dějepis, zeměpis, přírodopis, hudební výchova, tělesná výchova, výtvarná výchova; dále český (slovenský) jazyk — dějepis, český (slovenský) jazyk — tělesná výchova, český (slovenský) jazyk — anglický jazyk, český (slovenský) jazyk — francouzský jazyk, český (slovenský) jazyk — německý jazyk, ruský jazyk — dějepis, ruský jazyk — hudební výchova, ruský jazyk — tělesná výchova, ruský jazyk — výtvarná výchova, matematika — fyzika, matematika — chemie, matematika — zeměpis, matematika — hudební výchova, přírodopis — zeměpis, přírodopis — tělesná výchova, chemie — fyzika, chemie — přírodopis, chemie — tělesná výchova. Dosavadní třípředmětové obory se převedly na dvoupředmětové obory studia.<sup>111)</sup>

S účinností od 1. února 1963 byla provedena nová úprava oborů studia a stu-

dijních předmětů v učitelském studiu na pedagogických institutech v interním studiu i ve studiu při zaměstnání.<sup>112)</sup> V seznamu je uvedeno 39 oborů ve dvou-předmětovém studiu učitelství pro ZDŠ, z toho 12 oborů v kombinaci „předměty a metodiky předmětů 1.—5. ročníku ZDŠ“ s předměty pro 6.—9. ročník ZDŠ. V jednopředmětovém studiu učitelství pro ZDŠ při zaměstnání byly na přechodnou dobu stanoveny tyto obory studia: český (slovenský) jazyk, ruský jazyk, matematika, přírodopis, hudební výchova, výtvarná výchova, tělesná výchova. Byly stanoveny i obory ve studiu učitelství pro školy pro mládež vyžadující zvláštní péče.

*Směrnicemi ministerstva školství a kultury ze dne 14. května 1963* bylo ve studiu učitelství pro základní devítileté školy při zaměstnání odstraněno tří-předmětové studium a zavedeno studium dvou-předmětové, jednopředmětové rozšiřující a doplňující. Místo dosavadního nadstavbového studia defektologie bylo zřízeno studium speciální pedagogiky ve spojení a) se studiem předškolní pedagogiky nebo b) se studiem předmětů a metodik předmětů 1.—5. ročníku základní devítileté školy nebo c) se studiem jednoho ze stanovených předmětů 6.—9. ročníku základní devítileté školy. Část třetí připomenutých směrnic pojednává o doplňkovém pedagogickém studiu.<sup>113)</sup>

Změny, k nimž došlo ve studiu učitelství pro 1.—9. ročník základní devítileté školy, jsou patrné v *Prozatímním zkušebním řádu pro státní závěrečnou zkoušku studia učitelství na pedagogických institutech*.<sup>114)</sup> Podle této směrnice se interní studium učitelství pro 1.—9. ročník ZDŠ ukončuje státní závěrečnou zkouškou, která má dvě části: první část se koná po ukončení třetího ročníku studia a tvoří ji a) zkouška z pedagogiky, b) odborné zkoušky. Druhou část zkoušky, kterou tvoří vypracování a obhajoba diplomové práce, se koná po ukončení řízené pedagogické praxe, do níž nastupují všichni absolventi třetího ročníku interního studia na pedagogickém institutu (viz oddíl druhý, čl. 15 citované směrnice). Obdobné předpisy s některými změnami platily i pro studium při zaměstnání. Tento zkušební řád nabýval účinnosti postupně.<sup>115)</sup>

V důsledku opatření, jež byla přijata od roku 1962, se vytvořily příznivější podmínky pro vnitřní práci pedagogických institutů. Tím vznikly i lepší předpoklady k pozitivnímu využití možností, jež pedagogické instituty přinesly.

Zřízení pedagogických institutů je nesporně významným činem v tom, že po devíti letech bylo opět obnoveno v interním a poté i v dálkovém studiu vysokoškolské vzdělání učitelů 1.—5. ročníku základní devítileté školy v trvání tří let, tj. v délce, které nebylo dosaženo ani na pedagogické fakultě. Rovněž čtyřletá

<sup>112)</sup> Obory studia a studijní předměty v učitelském studiu na pedagogických institutech. Věstník MŠK, 19, 1963, sešit 15, s. 157—158.

<sup>113)</sup> Směrnice o organizaci studia učitelství při zaměstnání na pedagogických institutech. Věstník MŠK, 19, 1963, sešit 15, s. 153—157.

<sup>114)</sup> Věstník MŠK, 20, 1964, sešit 17, s. 177—182.

<sup>115)</sup> Tamtéž, s. 182.

<sup>110)</sup> Sbírka zákonů Československé socialistické republiky, č. 87/1962, s. 383.

<sup>111)</sup> Obory studia a učební plány v učitelském studiu na pedagogických institutech. Věstník MŠK, 18, 1962, sešit 23, s. 298. Doplněk k tomuto výnosu tamtéž, sešit 28, s. 335.

interní příprava učitelů 6.—9. ročníku ZDŠ mohla být vyvrcholením dosavadního vývoje. Prosazení nesprávného předpokladu, aby učitel školy II. stupně měl kvalifikaci i pro I. stupeň a také na prvním stupni alespoň nějaký čas pracoval, spolu se zavedením třípředmětového studia způsobilo, že podle snad všeobecného mínění pracovníků pedagogických institutů i studentů vymezeného času nebylo efektivně využito. Opuštění problematické myšlenky, podle níž se učitelé pro školy II. stupně měli vzdělávat jen dálkově, a zavedení dvouředmětového studia od prvního ročníku PI, i když z jiných důvodů zkráceného na tři roky, bylo ve srovnání s předchozím stavem krokem vpřed ve zkvalitňování přípravy učitelů 6.—9. ročníku ZDŠ a znamenalo návrat na úroveň pedagogických fakult po roce 1946.

Ve srovnání s předchozími uvedenými typy vysokých škol začaly pedagogické instituty vedle přípravy učitelů základní devítileté školy a učitelů škol pro mládež vyžadující zvláštní péče věnovat pozornost nové oblasti — přípravě pracovníků učňovského školství, konkrétně jejich doplňkovému pedagogickému studiu.

Činnost pedagogických institutů byla každoročně reorganizována. To svědčí o značných problémech jejich koncepce. I doba jejich celkového trvání je nejkratší ze všech dosud existujících typů vysokých škol vzdělávajících učitele. Vývoj pedagogických institutů připomněl, že budování vysoké školy je proces velmi nesnadný, zejména tehdy, jestliže se uskutečňuje izolovaně, bez kontaktu s jinými vědeckými, uměleckými a dalšími institucemi. V praxi pedagogických institutů se zvláště prokázalo, že vysokou školu nelze budovat jen v rámci kraje, neboť její problematika a dosah činnosti je — zejména pokud jde o vysokou školu v centru státu — značně širší. Opatření z roku 1962 a zvláště z roku 1964 vytvořilo možnosti k tomu, aby i vysoké školy připravující učitele, pedagogické fakulty, začaly rozvíjet svou činnost v těchto podmínkách jako ostatní vysoké školy.

#### *Zřízení Pedagogického institutu v Praze a Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem a jejich vývoj v letech 1959—1964*

V souvislosti s koncepcemi pedagogických institutů, jimž jsme pro jejich složitý vývoj byli nuceni věnovat obsáhlou pozornost, se rozvíjela i činnost Pedagogického institutu v Praze a Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem.

*Pedagogický institut v Praze* byl zřízen jako vysoká škola připravující v interním i dálkovém studiu pro správní oblast Ústředního národního výboru hl. města Prahy učitele 1.—9. ročníku povinné školní docházky. Mimořádnými způsoby studia organizoval ještě speciální formy studia.

Od 1. září 1959, kdy PI v Praze zahájil činnost, působilo na něm 88 učitelů. Většina z nich, tj. 75 učitelů, byla převedena z Vysoké školy pedagogické v Praze, ostatní přišli z pedagogické školy v Praze a z jiných pracovišť.

Pedagogickému institutu v Praze byla přidělena budova v ulici M. D. Rettigové a značná část vybavení Vysoké školy pedagogické.

V rámcovém plánu práce Pedagogického institutu v Praze na školní rok 1959/60 bylo konstatováno: „Pedagogický institut v Praze má mezi ostatními pedagogickými instituty zvláštní místo. Vzhledem k poměrně dobrému vybavení učitelskými silami by měl být průkopníkem forem a metod práce. Dobré tradice, které se začaly ujímat na Vysoké i Vyšší pedagogické škole v Praze, budou učitelé i ostatní pracovníci uplatňovat i ve své činnosti na PI v Praze“.

V zimním semestru 1960/61 působilo na PI v Praze 5 profesorů, 6 docentů, 64 odborných asistentů a 5 asistentů. Od 1. září 1960 vykonávala pedagogická rada PI v Praze z pověření ministra školství a kultury funkce vědecké rady. To přispělo k upevnění významu PI v Praze jako vysoké školy.

Ve studijním roce 1961—1962 byla na pedagogickém institutu v Praze tato pracoviště: Katedra základů marxismu-leninismu, katedra pedagogiky a psychologie, katedra českého jazyka a literatury, katedra ruského jazyka a literatury, katedra dějin, katedra výtvarné výchovy, katedra hudební výchovy, katedra tělesné výchovy, katedra geografie, biologie a chemie, katedra matematiky, katedra fyziky, katedra polytechnické výchovy.<sup>116)</sup>

Ve studijním roce 1963—1964 studovalo v interním studiu 773 posluchačů, z toho 74 mužů, v dálkovém studiu studovalo 1260 posluchačů, z toho 327 mužů.

Příprava studentů PI v Praze měla být obsahem, formami a metodami práce zaměřována k hospodářským, politickým a kulturním potřebám jejich budoucího působení, jímž bylo hlavní město Praha. Tato zvláštnost pražského pedagogického institutu byla rozpracována v pracovním plánu školy, kateder i společenských organizací. Těžiště výchovné práce se studenty bylo jednak ve výuce, jednak v činnosti mimo vyučování. V mimoučebním působení v interním studiu měli významnou úlohu skupinová učitelé.<sup>117)</sup> Na PI v Praze byly získány dobré zkušenosti s výchovným využitím účasti studentů na zemědělských brigádách, na lyžařských kurzech, při přípravě k práci s pionýrskou organizací a zejména při formování vztahu studentů ke studiu.

Za dobu své existence vydal PI v Praze pět sborníků vědeckých prací svých učitelů. Rozvinula se zde i práce umělecká. Učitelé PI v Praze se zúčastnili přípravy vysokoškolských učebnic pro pedagogické instituty i dalších prací.

PI v Praze měl styky s vysokými školami v ČSSR i v zahraničí. Uskutečnily se například výměnné zájezdy učitelů a studentů PI v Praze a PI v Prešově, vzájemná výměna s partnery v NDR aj.

*Pedagogický institut v Brandýse nad Labem* byl zřízen jako vysoká škola připravující učitele pro školy poskytující základní vzdělání v Pražském, později

<sup>116)</sup> Seznam přednášek Pedagogického institutu v Praze. 1961/1962. Vydáno 1961, s. 4—7.

<sup>117)</sup> Tento systém charakterizuje K. Kasl ve stati K výchovné práci skupinových učitelů. Vysoká škola, 9, 1960/61, č. 8, s. 239—244.

Středočeském kraji. V dálkovém studiu na něm získávali doplňkové pedagogické vzdělání i pracovníci učňovského školství v tomto kraji. Výchovná práce PI v Brandýse nad Labem se rozvíjela v úzkém spojení se životem Středočeského kraje podle systému, v němž měly specifické úkoly jednotlivé katedry PI.

Učitelský sbor PI v Brandýse nad Labem se formoval postupně. V roce 1963 zde působilo na katedrách 89 učitelů, z toho 5 docentů, 52 odborných asistentů, 31 ostatních učitelů, 1 odborný instruktor.

PI v Brandýse nad Labem se postupně budoval i po stránce materiální. Byla zde postavena nová kolej a k budově na třídě Rudé armády byla připojena novostavba zvláště zařízená pro tělesnou výchovu a vyučování základům průmyslové výroby.

Ve studijním roce 1963—1964 byla na Pedagogickém institutu v Brandýse nad Labem tato pracoviště: Katedra marxismu-leninismu, katedra pedagogických věd, katedra filologie, katedra matematiky, fyziky a zeměpisu, katedra biologie a chemie, katedra hudební výchovy, katedra tělesné výchovy, katedra základů průmyslové výroby.

Ve studijním roce 1963—1964 bylo v interním studiu zapsáno celkem 836 studentů, při zaměstnání studovalo 664 studentů v zimním semestru a 720 studentů v letním semestru.<sup>118)</sup>

Ve výchovné práci v interním studiu byla věnována pozornost uvádění studentů do metod vysokoškolského studia i jejich výchově mimo vyučování. Rozvíjela se práce ročníkových a skupinových učitelů, výchovná práce v kolejích, pořádaly se tradiční sjezdy rodičů studentů prvního ročníku atd.

Ve vědecké práci se učitelé PI v Brandýse nad Labem věnovali mj. zpracování těchto problémů: 1. Rozumová výchova na národní škole. 2. Studium otázek vzdělávání učitelů národní školy. 3. Pokrokové tradice a umělecké bohatství Pražského kraje a jejich výchovné využití.<sup>119)</sup> Sborník Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem, vydaný v roce 1965, je věnován regionalistice.

PI v Brandýse nad Labem měl styky s pedagogickými instituty i s dalšími institucemi v ČSSR. Ze zahraničních styků se nejvíce rozvinuly styky s Pedagogickým institutem v Güstrowě v NDR. V některých otázkách se rozvinula i spolupráce mezi PI v Praze a PI v Brandýse nad Labem, např. při organizaci dálkového studia, při habilitacích pracovníků PI v Brandýse nad Labem aj.

V tomto stručném připomenutí základních faktů o vývoji obou pedagogických institutů není možno — podobně jako to nebylo možné ani u předchozích typů škol, které jsme sledovali — podrobněji analyzovat systém výchovné práce těchto škol. Takovýto rozbor by byl nesporně užitečný a mohl by přinést mnohé podněty i pro řešení současné problematiky učitelského vzdělání.

<sup>118)</sup> Pedagogický institut v Brandýse nad Labem. Plán práce na školní rok 1963/64, s. 19—21. (Rozmnož.)

<sup>119)</sup> Kořínek, M.: Vědecká a umělecká práce na pedagogických institucích. Komenský, 84, 1960, č. 1, s. 42—44.

#### 4. Vývoj pedagogické fakulty University Karlovy po roce 1964

Zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění ze dne 12. srpna 1964 o pedagogických fakultách se z Pedagogického institutu v Praze a z Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem zřizuje dnem 1. září 1964 pedagogická fakulta University Karlovy v Praze.<sup>120)</sup> Obdobně byly zřízeny pedagogické fakulty na dalších českých a slovenských univerzitách a samostatné pedagogické fakulty v Českých Budějovicích, v Plzni, v Ústí nad Labem, v Hradci Králové, v Ostravě, v Nitře, v Banské Bystrici. Podle § 6 citovaného zákonného opatření se pedagogické instituty v Karlových Varech, v Liberci, v Pardubicích, v Jihlavě, v Gottwaldově, v Martině, v Košicích postupně rušily počínajíc školním rokem 1964—1965. Spolu se zrušením uvedených pedagogických institutů pozbylo účinnosti vládní nařízení č. 87/1962 Sb., o pedagogických institucích. K pedagogické fakultě UK byl od 1. ledna 1965 organizačně přičleněn Ústav pro učitelské vzdělání na Universitě Karlově, který vznikl z dřívějšího Ústavu pro dálkové studium učitelů na Universitě Karlově.

Zřízením pedagogických fakult, z nichž některé byly začleněny do universit, a zrušením části bývalých pedagogických institutů se nevyřešily všechny problémy související s přípravou učitelů. Znovu se objevovala otázka, zdali přijaté uspořádání vzdělání učitelů základních a středních škol, které se v ČSSR realizuje na 25 fakultách, je účelné a hospodárné. Objevily se i různé návrhy na úpravy v poslání a síti pedagogických fakult. Byly vyslovovány požadavky, aby vzdělání učitelů 6.—9. ročníku ZDŠ bylo přeneseno na filozofické a přírodovědecké fakulty.

Prof. Emil Kraemer, děkan pedagogické fakulty UK, který k této otázce zaujal stanovisko, ukázal na základě analýzy zahraničních tendencí učitelského vzdělání i na základě vývoje učitelského vzdělání u nás, k jakým důsledkům by realizace uvedených návrhů vedla,<sup>121)</sup> a dospívá mj. k závěru, že je účelné ponechat i nadále přípravu učitelů pro 6. až 9. ročník základních škol na pedagogických fakultách. Připomíná ovšem, že je třeba zároveň vážně usilovat o to, aby tyto fakulty mohly plnit své úkoly na stále vyšší úrovni. Po shrnutí nedostatků pedagogických fakult plynoucích z jejich koncepce (roztříštěnost studentů do malých skupinek, malé katedry aj.) a z jejich dnešní sítě uzavírá: „Není rozhodující to, že tyto fakulty nemají dnes potřebnou úroveň (za což jsou stále kritizovány), nýbrž to, že podmínky, v nichž dnes pracují, trvale ohrožují veškeré úsilí na žádoucí úroveň je pozvednout.“<sup>122)</sup> Poté, když uvážil všechny okolnosti,

<sup>120)</sup> Sbírnka zákonů Československé socialistické republiky, č. 166/1964, s. 1164.

<sup>121)</sup> Kraemer, E.: Vysoká škola a vzdělání učitelů základních a středních škol. Vysoká škola, 17, 1968—1969, č. 1, s. 3—11. — Příprava učitelů našich středních a základních škol. Tamtéž, č. 2, s. 51—57. — O budoucnost našich pedagogických fakult. Tamtéž, č. 3, s. 110—117.

<sup>122)</sup> Kraemer, E.: O budoucnost našich pedagogických fakult. Vysoká škola, 17, 1968—1969, č. 3, s. 115.

zjišťuje, že „jedinou cestou, která zbývá při dnešní koncepci studia učitelství pro základní školu a hledání cest ke zlepšení podmínek pro práci pedagogických fakult, je tedy jejich sdružování a začlenění do universit“.<sup>123)</sup> Nejpřirozenější podmínky pro realizaci těchto myšlenek by se podle jeho názoru vytvořily, jestliže by se všech pět pedagogických fakult v Čechách sdružilo v jedinou skupinu začleněnou do rámce University Karlovy. V rámci sdružených fakult by bylo možno časem dospět nenásilně i ke specializaci alespoň částečně jednotlivých fakult a postupně vyhraňovat jejich profil tak, aby se rozumně a hospodárně doplňovaly.

V důsledku vývoje na konci šedesátých let ustoupily problémy, k nimž zaujal stanovisko citovaný článek, do pozadí. Vývoj v sedmdesátých letech však naznačuje, že i organizace učitelského vzdělání v Československu bude postupně reagovat na tendence sbližování přípravy učitelů škol druhého a třetího stupně, které se již prosadily např. v SSSR i v dalších zemích.

#### *Základní fakta o vývoji pedagogické fakulty University Karlovy po roce 1964*

Časový úsek po roce 1964 je ve vývoji pedagogické fakulty UK zatím nejdelším obdobím, kdy činnost fakulty nebyla ovlivněna zásadními organizačními změnami. Podstatnou změnou v možnostech, které fakulta měla, znamenalo však zrušení Ústavu pro učitelské vzdělání na Univerzitě Karlově, k němuž došlo ke dni 30. dubna 1974.

V tomto období prošla fakulta obdobně jako celá naše společnost složitým politickým vývojem. V souhlase s úsilím pracujících v ostatních oblastech našeho společného života přistoupila i pedagogická fakulta UK k realizaci usnesení XIV. sjezdu Komunistické strany Československa a usnesení zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973, věnovaného problematice dalšího rozvoje československého školství.

Pedagogická fakulta UK zřízená v roce 1964 se ihned od počátku své činnosti přihlásila k tradici pedagogické fakulty University Karlovy z let 1946–1953. Učitelství sbor nově zřízené fakulty byl vytvořen z pracovníků Pedagogického institutu v Praze a Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem. Na fakultu se vrátili i někteří pracovníci, kteří po zrušení Vysoké školy pedagogické v Praze v roce 1959 odešli do Ústavu pro dálkové studium učitelů na UK. Tímto způsobem se vytvořil poměrně velký kolektiv pracovníků se značnou odbornou kvalifikací.

Na počátku studijního roku 1965–1966 bylo na fakultě patnáct kateder: Katedra marxismu-leninismu, katedra pedagogiky, katedra psychologie, katedra speciální pedagogiky, katedra českého jazyka a literatury, katedra ruského ja-

<sup>123)</sup> Tamtéž, s. 116.

zyka a literatury, katedra historie, katedra matematiky, katedra fyziky a základů průmyslové výroky, katedra chemie, katedra geografie a geologie, katedra biologie a základů zemědělské výroby, katedra výtvarné výchovy, katedra hudební výchovy, katedra tělesné výchovy.<sup>124)</sup>

Denní studium bylo soustředěno převážně v Brandýse nad Labem, studium při zaměstnání v Praze.

V období po roce 1964 se rozsah činnosti fakulty ve srovnání s výchozím stavem podstatně rozšířil. To se projevilo i ve vzniku nových pracovišť. V roce 1966 byla zřízena katedra vyučovací techniky. Od 1. září 1966 zahájila svou činnost Laboratoř sociálního výzkumu mládeže, od srpna 1968 změněná na Ústav sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství. V roce 1974 bylo při pedagogické fakultě University Karlovy zřízeno Evropské středisko pro další vzdělávání učitelů. Některá jiná pracoviště, která zde vznikla, např. katedra organizace a řízení školství a Ústav pro vzdělávání vedoucích školských pracovníků při pedagogické fakultě UK, byla po krátké době zrušena.

Úpravami, které se postupně realizovaly od roku 1966, se vytvořily příznivější podmínky pro dosavadní obory studia a byly zřízeny nové obory studia.

Od studijního roku 1967–1968 byla zrušena roční řízená praxe ve studiu učitelství pro 1.–9. ročník ZDŠ a denní studium bylo prodlouženo na čtyři roky. Od studijního roku 1970–1971 bylo na podkladě analýzy dosavadních poznatků zřízeno studium učitelství v 1.–5. ročníku ZDŠ (tj. bez kombinace s předmětem pro vyučování v 6.–9. ročníku ZDŠ).

Od studijního roku 1967–1968 bylo na pedagogické fakultě UK otevřeno denní studium speciální pedagogiky. V témže studijním roce bylo zahájeno i postgraduální studium učitelů základních devítiletých škol, výchovných poradců a vedoucích školských pracovníků. Od studijního roku 1970–1971 je na fakultě možno studovat učitelství pro mateřské školy. V roce 1971 bylo otevřeno tříleté postgraduální studium pedagogiky základní školy. Značná pozornost je věnována přípravě pedagogických pracovníků pro učňovská zařízení.

Z připomenutých faktů je patrné, že uvedenými opatřeními se vytvořila zejména pro studium učitelství na základních školách a na školách pro mládež vyžadující zvláštní péče velmi příznivá situace, která je pozitivním vyvrcholením dosavadního vývoje učitelského vzdělání v této oblasti.

Ve smyslu záokna č. 19/1966 Sb. o vysokých školách může pedagogická fakulta University Karlovy v Praze udělovat titul doktor filozofie (PhDr.) ve vědním oboru pedagogika. Jako školící pracoviště je oprávněna v řadě oborů udělovat hodnost „kandidát pedagogických věd“, je možno zde konat habilitační a jmenovací řízení.

V roce 1974 působilo na pedagogické fakultě UK 7 řádných profesorů, 6 mi-

<sup>124)</sup> Seznam přednášek na pedagogické fakultě ve studijním roce 1965–1966. Praha, Universita Karlova 1965, s. 7–19.

mořádných profesorů, 34 docentů, 174 odborných asistentů, 3 asistenti, 2 lektoři, 2 odborní instruktoři. V Ústavu sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství působil 1 řádný profesor, 2 docenti, 2 vědecktí pracovníci, 15 odborných pracovníků a 1 asistentka.<sup>125)</sup>

Ve studijním roce 1974—1975 měla pedagogická fakulta UK v denním studiu 1161 studentů, v dálkovém studiu 1380 studentů, v postgraduálním studiu 1695 studentů, tj. celkem 4236 studentů.

Významnou událostí sledovaného období byly *oslavy 25. výročí zřízení pedagogické fakulty University Karlovy v roce 1971*. Součástí těchto oslav byla konference „O komunistickém vzdělání a výchově učitelů pro 1. cyklus škol“, uspořádaná za mezinárodní účasti ve dnech 29.—30. září 1971 v budově pedagogické fakulty UK v Brandýse nad Labem.

29. září 1971 se konalo v Karolinu *slavnostní shromáždění k 25. výročí zahájení vysokoškolského studia učitelů pro školy I. cyklu*. Na shromáždění přednesl projev ministr školství ČSR ing. Josef Havlín. Připomenul dosavadní vývoj učitelského studia a charakterizoval hlavní úkoly, které bude třeba řešit. Ve svém projevu mj. řekl: „Osm dnes existujících pedagogických fakult v ČSR představuje výchovnou kapacitu vysoké úrovně. Do budoucna chceme tuto síť fakult vhodně racionalizovat, popřípadě v zájmu koncentrace odborných kádrů i materiálních prostředků účelněji profilovat. Současně s tím překlenout i některé tradiční bariéry, které dosud existují mezi pedagogickými fakultami a ostatními vysokými školami vychovávajícími učitele a hledat cesty, jak tyto školy účelně sblížit.“<sup>126)</sup>

Při řešení úkolů, na něž bylo poukázáno v projevu ministra školství ČSR a které byly rovněž zdůrazněny v dalších připomenutých dokumentech, spolupracuje vedení fakulty se stranickými a státními orgány. Představitelé těchto orgánů se v posledních letech často účastní práce fakulty. Například zahájení studijního roku 1974—1975, které se konalo 30. 9. 1975 v Karolinu, se zúčastnil tajemník ústředního výboru KSČ dr. J. Fojtík, CSc., primátor hlavního města Prahy dr. Z. Zuska a zástupci dalších stranických a státních orgánů.

Současně s činností pedagogickou, již je věnována soustavná pozornost, rozvíjí se na fakultě *činnost politickovýchovná*. Fakultní výbor SSM získává studenty fakulty k práci v Pionýrské organizaci SSM i k další veřejné práci. Aktivizuje se umělecká tvořivost studentů fakulty. K internacionální výchově studentů i pracovníků fakulty přispívají zejména pravidelné styky s Pedagogickým institutem N. K. Krupské v Moskvě a s Vysokou školou pedagogickou v Postupimi.

Předpokladem zkvalitnění pedagogické a politickovýchovné činnosti je *rozvoj vědecké a umělecké práce učitelů a vědeckých pracovníků fakulty*. Jedním z do-

<sup>125)</sup> Seznam přednášek na pedagogické fakultě ve studijním roce 1974—1975. Praha, Universita Karlova 1974, s. 46—54.

<sup>126)</sup> Havlín, J.: Socialistická škola pro socialistickou společnost. Učitelské noviny, 21, 1971, č. 36, s. 1, 3.

kladů o úrovni vědecké práce na fakultě jsou sborníky pedagogické fakulty UK, které jsou pravidelně vydávány. Dosavadní výsledky vědeckovýzkumné činnosti pracovníků fakulty v rámci úkolů státního plánu a resortního plánu ministerstva školství byly předloženy na vědeckém semináři uspořádaném pedagogickou fakultou University Karlovy ve dnech 22. a 23. listopadu 1974.

Vzhledem k rozsahu příspěvku není možno podrobněji charakterizovat rozvoj činnosti fakulty v současnosti. Na některých úsecích bylo dosaženo pozitivních výsledků, jiné problémy čekají na řešení. Dále bude třeba propracovávat koordinaci ideově politické, předmětové a pedagogické složky učitelského vzdělání. Je nutno využívat výchovných možností, které poskytuje výuka i činnost mimovýuková k formování osobnosti socialistických učitelů. Nezbytným předpokladem zkvalitnění přípravy budoucích učitelů je prohloubení styků fakulty s příčleněnými i dalšími školami. Uvedené i další úkoly jsou zařazeny v plánu fakulty i v plánech kateder a postupně se realizují.

## 5. Závěry

Sledovali jsme vývoj učitelského vzdělání v Československu, jak se uskutečňoval v podmínkách pedagogické fakulty University Karlovy, popřípadě i v dalších typech vysokých škol, v období od roku 1946 do současnosti.

V tomto nedlouhém období prošlo učitelské vzdělání několika reorganizacemi. Prakticky byly realizovány tři koncepce přípravy učitelů: 1. Koncepce formulovaná O. Chlupem a jeho spolupracovníky, 2. koncepce přejatá ze sovětských pedagogických a učitelských institutů, 3. koncepce pedagogických institutů po roce 1959. Bylo uvažováno i o využití koncepce formulované V. Příhodou. Nelze opomenout ani názory formulované zejména pracovníky tradičních fakult university a v některých případech i orgány universit, podle nichž mělo být vzdělání učitelů škol druhého stupně zřízeno na dosavadních universitních fakultách. Tyto názory lze ovšem označit jako koncepci učitelského vzdělání pouze podmíněně, neboť zpravidla sledovaly jen úzké zájmy některých vědních oborů na universitách, jak na to poukázal již O. Chlup.

Ve vývoji uplynulých let se prakticky jako nejrealnější prokázala koncepce Chlupova, která vychází z uznání zvláštností učitelovy práce na jednotlivých stupních školy a podle níž se organizuje vzdělání učitelů škol prvního a druhého stupně, škol mateřských, škol pro mládež vyžadující zvláštní péče a do určité míry i pracovníků učňovského školství na specifické instituci v rámci university. O oprávněnosti tohoto pojetí svědčí obnovení pedagogických fakult v roce 1964. Nelze ovšem říci, že tato koncepce se plně prosadila a že její praktické uskutečňování bylo bez problémů. Přesnější by bylo zjištění, že její základní problém, tj. vztah přípravy pedagogické a předmětové, je problémem i v současnosti.

V důsledku působení celé řady vlivů došlo k tomu, že ne všem kategoriím učí-



telů, které ve smyslu dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 měly být vzdělávány na vysoké škole, se tohoto vzdělání dostalo. Od roku 1946 až do současnosti se po celé toto období na vysoké škole vzdělávali pouze učitelé pro školy druhého stupně a alespoň v dálkovém studiu i učitelé škol pro mládež vyžadující zvláštní péče. Na pedagogické fakultě UK byly otevřeny až na výjimky všechny formy studia všech kategorií učitelů a vychovatelů, které byly v uplynulém období zřízeny.

Z vývoje učitelského vzdělání je patrné, jakými formami studia se dostávalo vysokoškolského vzdělání jednotlivým kategoriím učitelů. Například vzdělání učitelek mateřských škol a učitelů škol prvního stupně, které bylo možno po roce 1946 získat interním studiem i studiem při zaměstnání, bylo po roce 1950 omezeno na dálkové studium a po roce 1953 jej na vysokoškolské úrovni nebylo možno vůbec dosáhnout. Pro učitele škol prvního stupně bylo obnoveno v roce 1959. Vzdělání učitelek mateřských škol se v současném období — zatím nikoli pro všechny učitelky této kategorie — vrací na vysokoškolskou úroveň. Vývojem od nástavbového studia přes studium dálkové dospěla až ke studiu dennímu příprava učitelů a vychovatelů škol a výchovných zařízení pro mládež vyžadující zvláštní péče. Pouze v dálkovém studiu je dosud možno absolvovat doplňkové pedagogické studium pracovníků učňovského školství, které ovšem neposkytuje vysokoškolskou kvalifikaci. Zdá se, že plné společenské uznání významu určité kategorie učitelství, popřípadě vychovatelství, se projeví mj. tím, že příslušný obor je zařazen do denního studia. Jen přechodným názorem, který byl v praxi velmi brzy překonán, byl názor autorů koncepce pedagogických institutů, podle něhož měli být učitelé škol druhého stupně připravováni z učitelů škol prvního stupně jen dálkovým studiem. V současné době se ČSSR délkou učitelského vzdělání řadí mezi přední státy světa.

Na pedagogické fakultě University Karlovy i na dalších školách, které plnily obdobné funkce v letech 1953—1964, bylo teoreticky formulováno i prakticky ověřeno řešení mnoha základních i dílčích problémů přípravy učitelů. Bylo by např. velmi prospěšné studovat *vývoj koncepce výchovného systému* v denním studiu i ve studiu při zaměstnání. K podstatným změnám došlo v průběhu uplynulého období *ve vztahu teorie a praxe v učitelské přípravě*. Například v pedagogické praxi se měnil nejen časový rozsah praxe, ale i oblast, v které se pedagogická praxe konala (praxe vyučovací, praxe v mimoškolní výchově atd.). Měnily se i názory na význam praxe v dálkovém studiu. Různým způsobem byl řešen vztah vysoké školy ke školám a dalším institucím, v nichž se praxe konala, atd.

Neméně zajímavé poznatky by mohlo přinést *studium funkce zkoušky, popřípadě dalších forem kontroly výsledků studia*, zejména závěrečných zkoušek a státních závěrečných zkoušek. Vystala by patrně otázka, zdali státní zkoušky na pedagogické fakultě ve své nynější podobě prověřují všestranně způsoblost studenta k učitelství.

Mnohé podněty pro řešení současných úkolů by mohla přinést *analýza vývoje*

*vědecké a umělecké práce na pedagogické fakultě UK, analýza vývoje organizace a řízení této školy, jejich styků s fakultami University Karlovy i dalšími vědeckými a uměleckými institucemi u nás i v zahraničí* atd. Bylo by třeba zhodnotit činnost Ústavu pro učitelské vzdělání na Universitě Karlově jako součásti pedagogické fakulty UK.

Pedagogická fakulta University Karlovy i další uvedené vysoké školy v letech 1953—1964 se hlásily a hlásí ke svým zakladatelům a budovatelům Z. Nejedlého, O. Chlupovi a navazují na snahy pokrokového učitelstva o vysokoškolské vzdělání. Vysoká škola pedagogická v Praze udělila čestný titul doktora pedagogických věd Ladislavu Koubkovi. Václav Jaroš, nositel Řádu práce, byl do roku 1970 členem vědecké rady pedagogické fakulty UK. Mnozí pracovníci v oblasti učitelského vzdělání z let dvacátých a třicátých i zakladatelé pedagogické fakulty v roce 1946 působili na pedagogické fakultě UK nebo s ní byli alespoň v občasném styku. Někteří z nich jsou dosud členy učitelského sboru pedagogické fakulty UK.

Pedagogická fakulta UK i další uvedené vysoké školy připravily tisíce učitelů, vychovatelů, pracovníků školské správy. Její učitelé napsali řadu vědeckých studií, vytvořili mnohá umělecká díla, připravili učebnice pro školy všech stupňů, svými přednáškami ovlivňovali rozvoj československého školství i veškeré výchovy.

Z řad učitelů pedagogické fakulty University Karlovy vyšli dva ministři školství i mnozí další přední činitelé v oblasti výchovy. O. Chlup byl v roce 1952 při zřízení Československé akademie věd jmenován jejím řádným členem-akademikem. Učitelé pedagogické fakulty UK zastávali a zastávají významné funkce na Universitě Karlově, jsou nositeli nejvyšších státních i jiných vyznamenání. Také mnozí z bývalých studentů pedagogické fakulty UK a dalších uvedených škol zastávají významná místa ve školství i na jiných úsecích společenského života.

Naznačili jsme zejména kladné výsledky, jichž bylo v učitelském vzdělání dosaženo. Na tyto pokrokové tradice naváže pedagogická fakulta University Karlovy především tím, že bude usilovat o řešení aktuálních problémů, před něž ji staví současné i budoucí potřeby socialistického školství a výchovy. Úzké sepětí se životem socialistické společnosti je nezbytnou podmínkou jejího dalšího pozitivního vývoje.

**Die pädagogische Fakultät der Karls-Universität  
in der Entwicklung der Lehrerbildung in der Tschechoslowakei**

CHRUDOŠ VORLIČEK

ZUSAMMENFASSUNG

Die pädagogische Fakultät der Karls-Universität wurde am 15. November 1946 feierlich eröffnet. Der dreissigste Jahrestag der Eröffnung wurde zum Anlass eines Versuches die Charakteristik ihrer bisherigen Entwicklung und die Einschätzung ihres

Beitrag zur Entwicklung der Lehrerausbildung in der Tschechoslowakei darzubringen.

Die ideologische Konzeption der pädagogischen Fakultät wurde von Otokar Chlup, dem ersten Dekan der Fakultät ausgearbeitet. Die Lehrer sollten durch eine allgemeine, sachliche und pädagogische Bildung für ihren Beruf vorbereitet werden. Zdeněk Nejedlý, Minister für Schulwesen und Volkskultur in den Jahren 1945—1946, befand sich unter den ersten Professoren und war in den Jahren 1947—48 als erster gewählter Dekan der Fakultät tätig. O. Chlup bezeichnete ihn als Begründer der pädagogischen Fakultät.

Im Verlauf der Reorganisation des Schulwesens im Jahre 1953 wurde die Ausbildung der Lehrer von der Universität getrennt. Der Lehrkörper der aufgelösten pädagogischen Fakultät wurde von der neu gegründeten Pädagogischen Hochschule und der Höheren pädagogischen Schule in Prag übernommen. Diese Hochschulen bemühten sich in der Periode von 1953 bis 1959 mit Erfolg die Ideen zu realisieren, auf welchen die pädagogische Fakultät aufgebaut war.

Ein positiver Beitrag der im Jahre 1959 gegründeten pädagogischen Institute war besonders die Neuaufnahme des Hochschulstudiums der Lehrer der ersten Schulstufe. Die Lehrer der zweiten Schulstufe sollten nach den Vorstellungen der Autoren der Konzeption der pädagogischen Institute aus den Reihen der Lehrer mit Qualifikation für die zweite Schulstufe ausgebildet werden. Dieser problematische Gedanke wurde nach und nach überwunden. Aus den Mitarbeitern des Pädagogischen Institutes in Prag und des Pädagogischen Institutes in Brandýs nad Labem wurde im Jahre 1964 der Lehrkörper der neu gegründeten pädagogischen Fakultät der Karls-Universität in Prag gegründet, die sich zu den Traditionen der pädagogischen Fakultät der Jahre 1946 bis 1953 bekennen konnte.

Der Zeitabschnitt nach dem Jahre 1964 ist in der Entwicklung der pädagogischen Fakultät der Karls-Universität bisher die längste Periode, in welcher die Tätigkeit der Fakultät nicht durch grundsätzliche organisatorische Veränderungen beeinflusst wurde. Durch Massnahmen die in den vergangenen Jahren durchgeführt wurden, besonders die Verlängerung des ordentlichen Studiums der Grundschullehrer auf vier Jahre, die Errichtung des Studiums der speziellen Pädagogik, die Entfaltung des postgraduellen Studiums und des Fernstudiums ist eine Situation entstanden, die einen positiven Höhepunkt der bisherigen Entwicklung der Ausbildung von Lehrern in der Tschechoslowakei darstellt. Die Konzeption von O. Chlup, die aus der Anerkennung der Besonderheiten der Arbeit des Lehrer an den einzelnen Schulstufen hervorgeht und nach welcher gegenwärtig die Ausbildung der Lehrer für die erste und zweite Schulstufe, für Schulen der Jugend die eine besondere Fürsorge verlangen und in bestimmten Hinsicht auch für Lehrerinnen der Kindergärten und für Erzieher des Lehrlings-schulwesens in einer spezifischen Institution im Rahmen der Universität organisiert wird, erwies sich in den vergangenen Jahren als die realistischste.

## REFERÁTY

*František Jílek — Václav Lomič, Dějiny Českého vysokého učení technického. 1. díl, svazek 1. Praha 1973, 595 str.*

První svazek dějin pražské techniky je velkým přínosem v naší historiografii. Autorům se podařilo podat čtenářům dílo, v němž se neobyčejně šťastně spojuje hloubka a přesnost analytické studie opřené na pramenech s přístupným podáním. Jejich práce proniká hluboko do vlastní pedagogické a badatelské práce profesorů techniky a přece vždy vidí tuto školu zařazenu v dobových souvislostech jak rozvoje výroby a techniky, tak ve společenských podmínkách třídní společnosti na daném stupni vývoje. Plasticky podané životopisné medailóny předních profesorů se prolínají s rozbory frekvence, s osvětlováním skutečných studijních výsledků školy, které jsou doloženy i obrazy školních výkresů.

Graficky pěkně vypravená kniha vytištěná na kvalitním papíře si všimá nejprve zrodu stavovské inženýrské profesury, již se posléze dostalo Ch. J. Willenbergovi, uvádí jeho návrh panovníkovi z roku 1705 a ve fotokopii otiskuje česky psaný reskript Josefa I. z roku 1707, který je pokládán za jakousi zakládací listinu techniky. Podrobně a z velké části na základě archívních pramenů pak Jílek sleduje kroky, které směřovaly ke skutečnému zahájení výuky stavovským profesorem inženýrství Willenbergem. Taková každá významnější zvrata v dějinách technického vyučování byl po celou dobu 18. a ještě na počátku 19. století spojen se základním problémem — s otázkou vztahu techniky k universitě vů-

bec a k její filosofické fakultě zvláště. Zatímco při samém vzniku technické profesury se jezuitům podařilo zabránit začlenění tohoto cizorodého světského elementu do jejich školy, vynutily si poměry na sklonku století nejprve přenesení výuky inženýrství ze soukromých bytů — prvních sedmdesát let se výuka konala v bytech prvních tří profesorů — do Klementina a pak se již v roce 1787 přivtělila na tři desetiletí inženýrská profesura k filosofické fakultě. Tato změna souvisela se snahou josefinské škol-ské politiky o to, aby výuka na přírodovědecké části filosofické fakulty byla přizpůsobena potřebám rozvoje techniky v zemědělství i v průmyslu. To se již od roku 1786 konaly technické přednášky v budově Svatováclavského semináře, kde také polytechnika měla své sídlo, když byla roku 1803 zřízena jako samostatné učiliště zaměřené zvláště na pomoc českému průmyslu a postavené na roveň filosofické fakultě universitní. Jejím nejvýznamnějším učitelem v prvním období byl F. J. Gerstner, profesor praktické matematiky na universitě. Přes jeho snahu šel vývoj k úplnému oddělení techniky od university. Složitá zápasy prvních desetiletí devatenáctého století, v nichž motivy prestižní vysoce převažovaly nad věcnými, popsal Jílek na základě pramenů s neobyčejnou přesností, s pochopením pro dobové představy, pro velikost rozletu i lidské slabosti předních tvůrců na svou dobu tak vyspělého technického školství. Podrobně je rekonstruován průběh výuky na technice, dobře je vystižena úroveň jednotlivých profesorů, zpravidla vynikajících nad dobový evropský prů-

měr. Nové oblasti výroby byly zahrnovány do výuky, rostl i počet posluchačů, veliký však byl nepoměr mezi mnoha zapsanými a málo těmi, kdož skládali zkoušky. Kriticky oceňuje autor skutečné kvantum poznatků, které studenti získávali. Zároveň však právem vysoce vyzvedává působení profesorů techniky jako expertů a posuzovatelů, jako iniciativních znalců soudobé techniky. Vysoké učení bylo vskutku za Gerstnerovy éry střediskem technického pokroku a proto je také této jeho činnosti právem věnována značná pozornost.

Třicátá a zvláště čtyřicátá léta 19. století jsou hodnocena hlavně jako období stabilizace pedagogické činnosti techniky a značného růstu počtu jejích posluchačů. Podrobně je v knize rozebrán sociální původ studentů i jejich uplatnění po dokončení studia. Při velice kritickém pohledu na práci školy dospívají autoři nicméně k závěru, že její přínos pro rozvoj přírodních věd u nás převyšoval přínos university. Mezi významnými českými matematiky a chemiky druhé poloviny 19. století 55 % tvořili odchovanci techniky, zatímco z university jich vyšlo jen 26 %. Kapitola pojednávající o revolučním roce navazuje na vynikající Jílkovu monografii o pražské polytechnice a jejím studentstvu v revoluci 1848—1849 (Sborník nár. techn. muzea, sv. 4. a 5. — 1965 a 1968). Ukazuje se zde na úlohu studentů techniky jako plebejského a radikálního elementu mezi pražským studentstvem. Podrobně jsou osvětleny studentský požadavek, aby technika byla připojena k universitě jako pátá, technická fakulta, nadějná jednání o tomto požadavku v jarních měsících revolučního roku 1848, rok trvajících nejistota o tom, zda je možno pokládat techniku za universitní fakultu a definitivní odmrštění požadavku za připojení Schwarzenbergovou vládou v září 1849.

Dějiny Českého vysokého učení technického v letech 1848—1869 zpracoval archivář techniky Václav Lomíč. V dobových souvislostech srovnává pražskou

školu s jí podobnými školami v sousedních zemích sleduje autor zasvěceně proměny vyučovacího procesu, růst školy a vznik nových studijních oborů i skutečné postavení profesorů této vysoké školy. Zasvěceně informuje o vědecké i pedagogické práci předních profesorů a podrobně rozebírá sociální, národnostní i věkové složení studentstva a všímá si i toho, kam odcházeli absolventi této školy. Pečlivě stopuje účast techniků v českém politickém životě za Bachova absolutismu i bezprostředně po jeho pádu. Organický statut Polytechnického ústavu království Českého, který byl schválen roku 1863, zvýšil prestiž techniky a postavil do jejího čela rektora. Prvním rektorem se stal český geograf Karel Kořistka. Vysokou školu, která měla ve sledované době v průměru 700 studentů, navštěvovali ze dvou třetin čeští studenti. Protože i ve sboru rostl postupně vliv českých odborníků, rozvinuli Němci kampaň za rozdělení školy, k němuž posléze došlo roku 1869. Tento moment zvolili autoři za závěrečný mezník 1. dílu.

Jen k několika drobnostem je možno vznést připomínky. Postoj českých stavů k Marii Terezií v roce 1741, který s nimi sdílela i universita, lze jen těžko označit za zradu (str. 98). Stavové konec konců využili právních nároků, které vyplývaly z české státnosti a jejich postoj byl přinejmenším tak oprávněný, jako postoj českých stavů o více než století dříve při volbě Fridricha Falckého. Další omyly, k nimž došlo, např. v datování na str. 66 nebo při citování Kutnarova článku o studentstvu za Bachova absolutismu, který je citován z rukopisu (str. 451), ač již byl mezitím otištěn v 1. čísle X. ročníku tohoto časopisu, lze přičíst na vrub přehlédnutí při korektorské práci. Nebyla dořešena otázka příloh, jsou dosti nahodile vybrány, některé statistické tabulky jsou uveřejněny v přílohách a jiné zase v textu. Nedostatkem je rovněž to, že kniha nemá osobní rejstřík, to však bude možno napravit ve druhém svazku 1. dílu. *Hvr.*

*Howard Kaminsky, The University of Prague in the Hussite Revolution: The Role of the Masters. Universities in Politics. Case Studies from the late Middle Ages and Early Modern Period. Edited with an Introduction by John W. Baldwin and Richard A. Goldwaite, Baltimore-London 1972, The John Hopkins Press, str. 79—106.*

Sborník, v němž přichází rozprava H. Kaminského, je druhým ze série publikující materiály ze symposií srovnávacích dějin. V tomto případě jde o sborník čtyř statí, které byly předneseny na Hopkinsově universitě v r. 1970 a vzaly si za úkol čtyřmi sondami ukázat na politickou roli universit již od středověku. I ostatní statí pocházejí od předních odborníků a týkají se vesměs nejvýznamnějších universit: J. K. Hyde píše o vztahu města, university a společnosti v Bologni ve 12. století (Commune, University and Society in Early Medieval Bologna, str. 17—46), J. Verger o pařížské universitě a její úloze závěrem stoleté války (The University of Paris and the Hundred Years' War, str. 47—78) a posléze Ch. Hill věnuje pozornost politické angažovanosti obou nejvýznamnějších anglických universit za anglické revoluce v 17. století (The Radical Critics of Oxford and Cambridge in the 1650s, str. 107—132).

Už tedy ze zcela vnějškových souvislostí vyplývá, jak významné místo je Praze i v těch nejobecnějších souvislostech vyhrazeno, i když na druhé straně je jasné, že tu působily i jiné momenty, zejména okamžitá nabídka. Ale i tak je důležitost pražských poměrů zcela nepochybná, i když by bylo možno uvést další university a jejich významný podíl na politických dějinách té či oné doby. Pro české poměry je Kaminsky v angloamerickém světě jistě jeden z nejpovolanějších; je autorem řady statí o husitské problematice, zejména velké a ceněné knihy z r. 1967 (A History of the Hussite Revolution). A atraktivní je už téma samo, i když o něm bylo mnoho psáno,

zpravidla ale v širších souvislostech, takže řada důležitých aspektů tak nutně ztrácí na zřetelnosti, případně zaniká téměř úplně. Téma samo, jak je vyjádřeno v titulu, slibuje mnoho, zejména akcentováním politického působení (a tím, že se přechází aspekt náboženský) pražských mistrů jako určitého směru či politického proudu. Potenciální čtenář předpokládá, že se tu dozví více o tom, jak se formovala a jako názorový celek uplatňovala strana pražských universitních mistrů v 20. a 30. letech 15. století a že zejména bude blíže vysledován tento proces v souvislosti s ostatními husitskými proudy. Ale tu dochází k jistému zklamání, protože s výjimkou několika stručných úvodních poznámek sledujeme v Kaminského výkladu prehistorii tohoto specifického jevu, tj. počátek emancipace českého národa na universitě nejdříve ve smyslu pedagogickém, pak národním a posléze i náboženském a sociálním, i když se pochopitelně tyto jednotlivé faktory spolu nutně již od počátku prolínají. Jde ovšem o náčrt zajímavý, založený na výborné znalosti pramenů i literatury, zejména moderní české, takže se tu podává cizímu, češtině nezalému čtenáři spolehlivý přehled hlavní problematiky. Jsou tu ovšem též naneštěstí dnešní hranice bádání a je zejména rovněž upozorněno na některé další možnosti. To se týká zdánlivého (a možná i skutečného) paradoxu o progresivní úloze českého idealistického realismu proti materialističtější orientovanému nominalismu německému, kde theologickofilosofická díla, dosud ležící v rukopisech, mohou ještě leccos podstatného přinést k objasnění otázky (a kde dnes už přece někde víme poněkud více, než by se z Kaminského slov zdálo). Nicméně skutečnost, že Husovi nejbližší — snad jen s výjimkou Jakoubka ze Stříbra — skončili vesměs na nejkrainější husitské pravici, či dospěli dokonce ještě dál, si vyžaduje dalšího prohloubeného výkladu nejen historického, kde by mohlo snadno dojít k nepřipustným zjednodušením, ale

i sociologického, theologického a filosofického. Že tu bylo na uvedenou problematiku v mezinárodním měřítku upozorněno, je zásluhou zmíněného Kaminského stati. Naše i obecná husitologie má zde i jinde stále mnoho povinností, ba vyvstávají nové, kladoucí zvýšené nároky metodologické i heuristické.

Ivan Hlaváček

*Eduard Winter — Maria Winter, Domprediger Johann Emanuel Veith und Kardinal Friedrich Schwarzenberg. Der Güntherprozess in unveröffentlichten Briefen und Akten, Wien 1972, 178 str.*

V řadě „Veröffentlichungen der Kommission für Geschichte der Erziehung und des Unterrichts“, kterou vydává Rakouská akademie věd, vyšla jako 13. sešit pozoruhodná edice obsahující korespondenci, jejímiž pisateli jsou především poslední arcibiskup pražský, který zastával úřad kancléře naší university, a dva přední katoličtí theologové první polovice 19. století, náboženský filosof Anton Günther a kazatel Johann Emanuel Veith, oba čestní doktoři bohosloví Karlo-Ferdinandovy university z roku 1848. Dodáme-li ještě, že dopisy se zachovaly buď v originálu nebo v opisech z majetku pražského arcibiskupství či v pozůstatosti pražského profesora filosofie Johanna Heinricha Löwe, můžeme předpokládat, že zde získáme množství informací o životě na universitě v padesátých letech 19. století. V tomto směru budeme však zklamáni. Pražská universita není v korespondenci ani zmíněna a jen mimochodem a epizodicky narazíme zde na dvě česká jména Václava Štulce a Augustina Smetany. Jinak je Praha v celé korespondenci jenom místem, z něhož jsou odesílány a kam jsou zasílány dopisy.

Korespondence se týká především úsilí Veithova a Schwarzenbergova, aby zabránili odsouzení díla Güntherova Římem. Günther se snažil čelit nástupu Hegelovy a Schellingovy filosofie konstrukcí dualismu věčného ducha a duše související

s přírodou, čímž chtěl odstranit rozpor mezi vědou a náboženstvím a církev lépe vyzbrojit pro novou dobu. Jeho dílo však se ocitlo po revoluci ve středu palby konzervativních německých theologů a jeho knihy se měly dostat na index. První pokus v roce 1853 především díky intervenci Schwarzenbergově ztroskotat, v roce 1857 však bylo Güntherovo dílo papežskou stolicí odsouzeno. Jeho přítel Veith měl být stejně postižen v roce 1860, ale zde vřelá přímluva Schwarzenbergova dosáhla svého cíle. Tolik z obsahu 72 dopisů z let 1852—1860, mezi nimiž převažují přesně stylizované latinské a německé listy přímo či nepřímo určené římské kurii, kde však najdeme i několik důvěrněji stylizovaných dopisů, které ve zprávách o denních starostech a drobných klípcích poněkud přibližují prostředí, ve kterém pisatelé žili.

Veliký zájem vyvolává bezmála čtyřicetistránkový úvod, v němž se Eduard Winter vrací k problematice svých prvních knih a zasvěceně osvětluje život vedoucích postav katolického světa předbřežnové doby. Zejména Bedřich Schwarzenberg, svého času ještě jako arcibiskup solnohradský nejmladší biskup a nejmladší kardinál, zde dostává zajímavý kritický portrét. Eduard Winter uvádí, že do Prahy přešel v roce 1850 na zvláštní přání Františka Josefa a potom je podrobně vylíčeno, jak velice neochotně přijal výsledky vatikánského koncilu a dogma o neomyšlnosti papežské. Rovněž Veith, žid, který až jako dospělý konvertoval ke katolictví, vynikající přírodovědec a zvěrolékař, který ve 32 letech se stal knězem, je zde důkladně vypočten. Bohužel poměrně málo se toho dovídáme o jeho organizátorské a publicistické aktivitě zaměřené proti demokratickým proudům v revolučním roce 1848 a těsně poté, kterou tak vysoce ocenil Schwarzenberg ve svém dopise nuntiovi, v němž uvedl, že „byl jedním z mála, kteří v osudném roce 1848 a 49 nahlas a nebojácně pozvedli svůj hlas pro křesťanskou pravdu a pořádek“ a

o jeho činnosti publicistické v ročence Lydia, kterou vydával spolu s Güntherem ve Vídni v letech 1848—54, o níž Ottův slovník naučný uvádí, že v ní „bylo hlavně čeleno Feuerbachovi a socialismu“.

Hvr.

*Dokumenty po istorii universitetov Jevropy XII—XV vv. Učebnoje posobije. Vstupitelnaja statja, perevod i primečanija G. I. Lipatnikovej, pod redakcijej i s predislovijem A. E. Moskalenko. Voronež 1973, 157 str.*

Ve skromné vnější úpravě vyšel zajímavý — a možno říci následovánímhodný — pokus vydat výběr textů k dějinám středověkých universit v ruském překladě. Vlastnímu textu předchází stručný přehled (str. 3—8) redaktora A. E. Moskalenka, který podává výklad o ruské a sovětské historiografii k středověkým universitám a pak následuje autorčin úvod do studia problematiky vývoje středověkých universit (str. 9—24), který klade důraz na vystižení jeho hlavních rysů, zejména se zřetelem k otázce konformity příp. nekonformnosti těchto institucí se stávajícím řádem. Snad nebude v této souvislosti zbytečně upozornit na skutečnost, že autorka sama napsala i řadu původních statí z této problematiky, z toho čtyři se přímo týkají středověkých universitních dějin pražských a pokud vidím, nejsou u nás plně ani anotovány, ani zachyceny v bibliografiích (z r. 1957, 1958, 1969, 1972), tj. ani v Bibliografii Československé historie ani v mediévalní bibliografii v Mediaevalia Bohemica.

Vlastní jádro práce se dělí na pět oddílů, z nichž první se zabývá vznikem nejstarších universit, druhý vzájemným vztahem universit, církve a světské moci, třetí organizační strukturou universit, čtvrtý učebním procesem a pátý každodenním životem. V podstatě každý text uvádí citaci předloh, z nichž je překládáno, i když někde tyto údaje zřejmě nedopatřením chybějí, jindy jsou dosti nezřetelné či přímo neúplné. Každý oddíl

má svůj vlastní komentář, podávající základní údaje o osobách i termínech, jež se v materiálu vyskytují. Mezi celkem 55 ukázkami převládá několik rozhodujících universit: Bologna, Paříž a pak zejména Universita Karlova. Ze statut jejich fakult jsou tu přeloženy rozsáhlé pasáže, dále je tu zakládací listina Karlova, Kutnohorský dekret, rekomendace svobodných umění Jeronyma Pražského (výsledky pronikavé analýzy Šmahelovy ze Strahovské knihovny V—VI nemohly být již použity), výňatky z Husovy řeči při promoci Václava z Police, abych uvedl alespoň nejdůležitější. Časově je výbor až na nepatrné výjimky doveden jen do počátku 15. století.

Nejde o to uvádět dodatky a opravy k tomu, co bylo podáno — při poměrně nepatrném rozsahu díla by to nebyl problémem — nebo upozorňovat na některé tiskové chyby, které mohou způsobit nejistotu, nýbrž třeba vyzvednout skutečnost, že voronežský pedagogický institut si tu položil závažnou otázku a pokusil se zpřístupnit důležité pramenné materiály k dějinám středověké kultury v dosti širokém záběru. Rozšířeného druhého vydání by bylo věru zapotřebí a kdyby se k němu přidal ještě stručný výklad o typech universitních písemností, přihlédlo i k jejich knihovně a rozšířila a upravila bibliografie, získala by se všestranně použitelná pomůcka.

Ivan Hlaváček

**Práce o dějinách vysokých škol v NDR**  
*Manfred Straube — Werner Flaschen-  
dräger, Forschungen zur Geschichte der  
Universitäten, Hochschulen und Akade-  
mien der DDR. Zeitschrift für Geschichts-  
wissenschaft, roč. 18/1970, Sonderband  
„Historische Forschung in der DDR 1960  
—1970“, str. 187—209.1)*

V bezmála tisícistránkové publikaci, která podává přehled historické práce v Ně-

1) Tato bibliografie navazuje na bibliografii pro léta 1945—1959, kterou sestavili G. Steiger a M. Straube — srv. AUC-HUCP III/2, 1962, str. 167

mecké demokratické republice v šedesátých letech, je obsažen rovněž přehled tvorby na poli dějin universit a ostatních vysokých škol. Zatímco v textové části je stručně postížena hlavní linie vědecké práce na tomto poli, je v poznámkách obsažena bibliografie, která zachycuje všechna podstatná díla ve sledované oblasti. Po úvodní části, v níž jsou anotována díla věnovaná vysokoškolské politice vlády Německé demokratické republiky a jejímu sepjetí s pokrokovými rysy v minulém vývoji německých universit, následují pak stati věnované jednotlivým universitám, akademiím a vědeckým společnostem a konečně technickým a ostatním vysokým školám.

Přehledná studie a zejména připojené bibliografické odkazy svědčí o veliké péči, která je v NDR věnována studiu dějin vysokých škol. Nicméně autoři přehledu ukazují i na to, že některé otázky, zejména z nejstarších dějin německých universit a z jejich rozvoje mezi léty 1849 a 1918, jsou zatím poněkud zanedbávány. Nejen také dostatečně osvětlena problematika proměny vysokých škol z center pokrokového buržoazního myšlení ve školy, vychovávající kádry pro německý imperialismus a konečně v ochotné nástroje fašismu.

U nejstarší university NDR, u university v Lipsku, bylo těžiště v tomto desetiletí spíše ve stručnějších přehledech a v publikaci, obsahující životopisy nejvýznamnějších učenců této university. Cilevdomě se výzkumu minulosti své university věnovali v Rostokách, kde vyšla velká řada monografických prací o dílčích otázkách, kde byly systematicky sledovány metodologické problémy dějin university a posléze k universitnímu jubileu roku 1969 byl vydán dvousvazkový přehled dějin university.<sup>2)</sup> Ještě širší se rozvinula práce na dějinách university v Jeně. Bylo ukončeno dvousvazkové dílo věnované dějinám této university, které se stalo vzorem pro ostatní

<sup>2)</sup> Srv. AUC-HUPC XI/1—2, 1971, str. 96—98

historiky vysokých škol v NDR.<sup>3)</sup> Universitní jubileum zde však neznamenalo konec, ale spíše impuls k další práci. Připravují se dějiny jednotlivých fakult, pracuje se na životopisech vysokoškolských učitelů, vzorně jsou vydávány staré universitní matriky. Řada prací byla věnována rovněž berlínské Humboldtově universitě, která v 19. a 20. století měla centrální místo v německém vědeckém životě.<sup>4)</sup> Zde recenzenti pokládají za nezbytné, aby se přistoupilo k pracem o dějinách jednotlivých fakult.

U dějin akademií a vědeckých společností vystupují do popředí práce biografické, jak to ostatně logicky vyplývá z charakteru těchto institucí. Až v roce 1954 byla založena v Erfurtu Lékařská akademie. Přihlásila se však k tradici university, jež v tomto městě existovala od 14. do 19. století a její péči vyšlo mnoho prací věnovaných dějinám této kdysi významné university.<sup>5)</sup> Freiberská hornická akademie, která v roce 1965 oslavila dvousté jubileum, byla oslavena v řadě historických prací, zatímco v Drážďanech se doširoka rozvinula práce na dějinách tamní technické university.

Vcelku obsahuje přehled ve 107 anotovaných titulech 310 vědeckých prací, které vyšly v NDR během jediného desetiletí. Jistě pozoruhodné číslo svědčící o rozmachu vědecké práce na tomto poli. *Hvr.*

*Bibliographie zur Universitätsgeschichte. Verzeichnis der im Gebiet der Bundesrepublik Deutschland 1945—1971 veröffentlichten Literatur. Bearbeitet von Edwin Stark. Herausgegeben von Erich Hassinger. Freiburger Beiträge zur Wissenschafts- und Universitätsgeschichte, Band 1. Freiburg — München, Karl Alber 1974, 316 str.*

Po bibliografických přehledech prací o dě-

<sup>3)</sup> Srv. AUC-HUCP III/2, 1962, str. 180—185

<sup>4)</sup> Srv. AUC-HUCP III/1, 1962, str. 153—160

<sup>5)</sup> Srv. AUC-HUCP IV/1, 1963, str. 129—132; VIII/2, 1967, str. 84—85

jiných universit v Belgii, Československu, Dánsku a Španělsku, o nichž byla zmínka v minulém čísle tohoto časopisu (AUC-HUCP, XIV/1, str. 114—116). Je naší povinností informovat o obsáhlé bibliografii prací, které o dějinách universit vyšly v letech 1945—1971 v Německé spolkové republice. Tento přehled, který navazuje podobně jako předchozí přehledy na iniciativu komise pro dějiny universit při Mezinárodním komitétu historických věd, vyšel péčí Kuratoria vědecké společnosti ve Freiburgu a zároveň zahajuje novou řadu publikací „Freiburger Beiträge zur Wissenschafts- und Universitätsgeschichte“, jejímž vydavatelem je z pověření Freiburské university Hugo Ott. Tato knihovna navazuje na řadu příspěvků k dějinám vědy a university ve Freiburgu. Vydavatelem bibliografie je Erich Hassinger, profesor novějších dějin, zpracoval ji Edwin Stark.

Publikace obsahuje na 3300 titulů, roztržděných do tří částí: v první jsou bibliografie a práce týkající se podstaty university (70 titulů), ve druhé práce týkající se dějin vysokých škol vcelku i podle jednotlivých oblastí universitního života (např. právní zřízení, finance, učitelství, studenti a jejich organizace, poměr universit ke státu — asi 500 titulů) a třetí část je pak věnována jednotlivým universitám a vysokým školám, které jsou seřazeny abecedně podle místa, kde působí. Bibliografie jen výjimečně zachycuje práce, týkající se nejnovějších dějin a současné situace na vysokých školách. Zpracovatel tu upozorňuje na bibliografii O. F. Wieganda „Hochschulreform, Hochschulgesetzgebung, Studienreform“, která vyšla v Kielu v letech 1970—71. Literatura, která je tu zachycena, je vesměs psána německy — při zběžné prohlídce jsem zjistil jen jedinou výjimku, francouzský článek Jacques LeGoffa, který vyšel v jinak německy vydaném sborníku. Bibliografie je zpracována pečlivě, je opatřena autor-

<sup>1)</sup> Srv. dále na str. 110—111

ským i věcným a jmenným rejstříkem. Je tu rovněž seznam 300 časopisů, z nichž bylo excerpováno. Jediná nejasnost, již si ovšem autoři byli dobře vědomi, je v tom, že nejsou jednoznačně stanovena kritéria zda a do jaké míry jsou podávány přehledy biografii universitních učitelů. Autoři se v tomto případě omezili převážně jen na rozsáhlé hodnotící životopisné knihy a články, jistě ku prospěchu uživatelů bibliografie. Rovněž tak byla vynechána literatura týkající se universitních knihoven a vysokých škol pedagogických, uměleckých a inženýrských. U poslední kategorie panuje určitá nejasnost, protože literatura týkající se vysokých škol technických je bibliografií uváděna. Je to bezpochyby dobrá bibliografie, která podává důkladný přehled o práci na tomto poli historické vědy v NSR.

Jsou tu anotovány rozsáhlé přehledy dějinného vývoje universit a jejich fakult vedle drobných článků o dějinách studentských spolků, zasloučené biografie vedle disertací, jež jsou vyžadovány od uchazečů o doktorát lékařství na universitě a obsahují převážně informace převzaté z běžně dostupných příruček. Je logické, že převládají práce týkající se minulosti universit ve Spolkové republice. V první a druhé části jen 3 % anotací se týkají jiných zemí, ve třetí části bibliografie 10 % anotovaných prací pojednává o zahraničních universitách.

Z těchto anotací pak více než jedna čtvrtina je věnována dějinám university v Praze. K pražské tematice je tu anotováno 80 prací. (Více prací je registrováno pouze k dějinám universit v Berlíně, Freiburgu — 224 prací, zde byla měřítko výběru pochopitelně méně přísná, Giessenau, Göttingách, Heidelbergu, Kielu, Mohuči a Tubinkách.) Jaké jsou to práce?

V padesátých letech převládala tvorba bývalých profesorů pražské německé university,<sup>2)</sup> ale nejen jejich; také nedobře

<sup>2)</sup> AUC-HUCP I, 1960, str. 253—257.

známý Wolfgang Wolfram v. Wolmar tu má anotovány dva články v Burschenschaftliche Blätter. Avšak i v šedesátých a na počátku sedmdesátých let vychází v NSR řada prací k dějinám pražských universit, zejména k dějinám lékařské fakulty Německé university v Praze. V roce 1968 byla v Osnabrücku přetištěna fotoprintem v nakladatelství Biblioverlag Tomkova německy psaná kniha o dějinách pražské university. Podobně byl vydán i Hyrtlův článek o dějinách anatomického ústavu pražské university z roku 1843. Nejrozsáhlejší z prací vydaných v posledních letech je kniha Walthera Koertinga o posledních 100 letech lékařské fakulty německé university v Praze, již posouzená v tomto časopise.<sup>3)</sup> O dějinách pražské německé techniky je naproti tomu anotováno jen 6 článků, které mají dohromady 25 stránek.

Hvr.

Horst Rudolf Abe, *Die Erfurter medizinische Fakultät in den Jahren 1392—1524*. Erfurt 1974 (Beiträge zur Geschichte der Universität Erfurt [1392—1816] 17, 1973/74), str. 285 + 70 obr. v textu.

Autora není třeba představovat — jeho dvacetiletá práce hovoří sama za sebe. Stačí jen uvést, že s jeho jménem je od poloviny 50. let spojeno více než 30 titulů vědeckých statí v celkovém rozsahu více než 700 stran, které jsou skoro ve směř věnovány dějinám staré erfurtské lékařské fakultě, což je ovšem pochopitelné, uvědomíme-li si, že autorovo pracoviště je součástí lékařské akademie v Erfurtu, zřízené tam v r. 1954. Na druhé straně by bylo jistě s prospěchem, kdyby se stejnoměrně rozvíjelo i studium ostatních složek staré erfurtské university, protože nelze zcela souhlasit s patrnou — i když pochopitelnou — tendencí věnovat se skoro výlučně jen otázkám historicko-lékařským, ač na počátku byla věnována pozornost promiskue všem pro-

blémům. Svědčí o tom zejména první svazky výše uvedeného sborníku, který vychází od r. 1962. Je ovšem nutno dodat, že erfurtské universitě ve starší době jako celku je věnována značná pozornost i z jiných stran, zejména Erichem Kleineidamem,<sup>1)</sup> takže o nějakém nebezpečí přílišné jednostrannosti není možno hovořit, tím spíše, že zde referovaná práce se též poctivě snaží vidět lékařskou fakultu erfurtské university v nutné proporcionalitě vývoje celé university, zejména pokud jde o otázky frekvence posluchačů i učitelů a o hospodářské zabezpečení posléze jmenovaných.

Efurtská universita má několik specifických rysů, které ji odlišují od jiných universit v té době ve střední Evropě zakládaných. Zejména jde o to, že nebyla institucí zeměpanskou, nýbrž městskou, čímž se značně odlišuje od všech ostatních středoevropských vysokých škol s výjimkou Kolína n. R. Tento fakt hrál svou úlohu i v tom, jaké bylo její zázemí i do určité míry možnosti uplatnění špičkových absolventů i vedoucích učitelů, kteří patřili k předním oporám byrokratického systému státního a jako úředníci, či přímo jako členové panovnické rady (tu jsou poučné poměry zejména v Heidelbergu, Krakově a Vídni, ale koneckonců i v Praze), přesto však jí co do počtu absolventů patřilo přední místo. I když první pokus o založení university se datuje rokem 1379 (zakládací listina avignonského protipapeže), vážně se o ní začalo uvažovat až v r. 1389 (listina římského Urbana VI.) a v život byla uvedena ve všech čtyřech fakultách v r. 1392. Bylo přitom ovšem možno budovat na starších

<sup>1)</sup> Je to zejména jeho dvousvazková *Universitas Studii Erfordensis. Überblick über die Geschichte der Universität Erfurt im Mittelalter 1392 bis 1521*, Leipzig 1964/69 a pak v širších souvislostech v rámci středověkých durynských dějin (*Geschichte Thüringens II-2*, hg. von H. Patze und W. Schlesinger, Köln—Wien 1973) pod názvem *Geschichte der Wissenschaft im mittelalterlichen Erfurt*, kteréžto práce H. R. Abe nemohl již použít.

kulturních tradicích četných církevních institucí, zejména obou místních kolegiálních kapitul a dvou škol klášterních s rozsáhlými knihovnami a dalšími zařízeními. Třeba ovšem dodat, už zde, že postavení lékařské fakulty bylo proti ostatním dvěma vyšším fakultám vyslovené podřadného rázu.

Vlastní práce Abeho se skládá ze tří rozdílných oddílů. Úvodní podává stručnou charakteristiku scholastiky a humanismu ve vztahu k medicíně, při čemž jsou rámcově charakterizovány i výsledky prací arabských lékařů a díla antická, která ve středověku působil. Jádrem práce tvoří druhý oddíl o lékařské fakultě v období do r. 1524, které je charakterizováno jako pozdně scholastickohumanistické. Rok 1524 je tu mezníkem sice jen relativním, přesto ale dostatečně markantním, i když toliko institucionálním: je to datum radního výnosu o universitě a nových statut. Tato část Abeho knihy se dělí na pět samostatných kapitol. První sleduje postavení lékařské fakulty v rámci university, druhá její učitelský sbor, při čemž je položen důraz na jeho hospodářské a sociální postavení, třetí sleduje způsob výuky na tomto učilišti, čtvrtá rekonstruuje lékařské vědomosti erfurtských profesorů, jak se odrážejí v jejich dílech a názorech, počínaje Amploniem Rattigem starším až po Helia Hessa. Pátá posléze podává podrobnější údaje o nejdůležitějších představitelích lékařské fakulty v uvedeném období. Vlastní práci uzavírá stručné shrnutí, po němž jsou připojeny tři seznamy doktorů lékařské fakulty, jejich děkanů a posléze rektorů, kteří z této fakulty pocházeli. Nepřekvapuje přitom, že počty studentů a doktorů této fakulty jsou poměrně velmi nízké a ani to, že společenské postavení jejich členů se nemohlo rovnat s postavením osob obou zbývajících vyšších fakult. Odpovídalo to jejich postavení v tehdejší společnosti, i když pochopitelně přicházejí i výjimky.

Protože prameny jsou dochovány v poměrně hojném množství — a často jde

o prameny dosud ne vždy dostatečně využitě — měl autor možnost v lecčems naše konkrétní znalosti nejen shrnout, ale i značně prohloubit. A opravdu této možnosti v dostatečné míře využil, takže uvedená práce se stává důležitým příspěvkem i k obecným dějinám universit ve středověku. Bylo by jistě možno činit různé připomínky, ty však nejsou k meritu věci — týkají se pouze jednotlivin (tak zejména není zcela srozumitelně formulován protiklad mezi Saskem a Mohučí str. 58, srovnání platů profesorů s jinými zaměstnáními je místy značně mechanické str. 59 ap.). Více by vážila připomínka, že by bylo bývalo vhodné, zasadit erfurtské poměry (v nejrůznějších aspektech) do širších souvislostí s jinými lékařskými fakultami v říši i když lze namítnout, že tu není vždy dostatek přípravných studií. Ale tam, kde jsou, nejsou vždy využity (to se týká např. statě K. Beránka v IX. roč. tohoto časopisu), takže přece jen vzniká dojem, že by se bylo možno odvážit určitějších obecnějších závěrů, i když se k tomu tu a tam přihlíží, zejména pokud jde o význam italských universit, především Padovy, jejíž „škola“ má v Erfurtu v 2. až 4. čtvrtině 15. století značný význam.

Našeho čtenáře ovšem ještě zajímá, jak je přihlédnuto k vztahům s Čechami a Prahou. Třeba uznat, že jsou dle potřeby uváděny a dostává se jim pozornosti. Není-li tak vždy učiněno snad v dostatečné míře, je vina spíše na nás a na tom, že mimo citovanou práci Beránkovu není o pražské medicíně v době starší téměř nic, co by z historického hlediska obstálo.

Protože kniha je vybavena vším potřebným včetně poznámkového aparátu a obšrného seznamu pramenů (postrádám tu snad jen Repertorium Germanicum, kde by bylo asi možno najít některé doplňující údaje) a literatury a vypravěna sličně i typograficky s bohatým a rozmanitým obrazovým materiálem, lze za ní jak autorovi, tak i vydavateli vzdát srdečný dík.

Ivan Hlaváček

<sup>3)</sup> AUC-HUCP XI/1—2, 1971, str. 89—90.

## Knižnice k dějinám freiburské university

*Beiträge zur Freiburger Wissenschafts- und Universitätsgeschichte.* 36 svazků, Freiburg im Breisgau, 1952—1969.

Třicet šest knih, ponejvíce o 100 až 200 stránkách, tvoří pozoruhodnou knižnici věnovanou dějinám university ve Freiburgu v Bádensku, která oslavila v roce 1957 půl tisíciletí své existence. Ač je celá knižnice věnována dějinám jediné university, přináší mnoho poznatků, které mají obecnější platnost, freiburští se dějinám své university věnují systematicky již od počátku padesátých let.<sup>1)</sup> Na knižnici se podílejí pracovníci všech fakult, vydavatelem je profesor církevních dějin Johannes Vincke a nejpilnějším příspěvatelem, autorem osmi svazků je profesor anatomie Ernst Theodor Nauck. Rovněž v ostatních svazcích najdeme mezi autory nejvíce pracovníky medicínské a teologické fakulty, řidčeji již právníky a přírodovědce a mezi nejslaběji zastoupené autory patří historikové. Mezi spoluvydavateli je sice ve všech svazcích uvedeno jméno Gerharda Rittera, známého také svou knihou o dějinách heidelbergské university z roku 1936, ale v celé knižnici nenajdeme ani jeden jeho příspěvek.

Práce zde uveřejněné je možno rozdělit do několika skupin. Nejčetnější jsou ty, které pojednávají o dějinách jednotlivých fakult a studijních oborů, jako byl 1. svazek věnovaný církevním dějinám (1. E. Säger, *Die Vertretung der Kirchengeschichte im Freiburg*) stejně jako další svazky věnované bohoslovecké fakultě (14. J. J. Bauer, *Zur Frühgeschichte der Theologischen Fakultät der Universität Freiburg i. Br. 1460—1620*), svazky věnované lékařské fakultě (např. 16. P. Diepgen — E. Th. Nauck, *Die Freiburger Medizinische Fakultät in der österreichischen Zeit*), studiu farmacie (24. W. Wolz, *Pharmazeutische Ausbildung an der*

*Ober rheingebiet*), přírodních věd (např. 7. H. Gericke, *Zur Geschichte der Mathematik a. d. Universität Freiburg*, 18. sborník *Aus der Geschichte der Naturwissenschaften a. d. Universität Freiburg*), věd právních a ekonomických (15. sborník *Aus der Geschichte der Rechts- u. Staatswissenschaften*, 36. F. Biesenbach, *Die Entwicklung der Nationalökonomie an der Universität Freiburg i. Br. 1768—1896*) a také filosofie (17. Cl. Bauer, E. W. Zeeden, H.-G. Zmarzik, *Beiträge zur Geschichte der Freiburger Philosophischen Fakultät*). Druhou, v mnoha směrech nejzajímavější skupinu tvoří práce věnované dějinám vnitřního života university, studijního procesu a jeho ukončení. O proměnách studijního plánu medicíny psal E. Th. Nauck (2. E. Th. Nauck, *Zur Geschichte des medizinischen Lehrplans*), který se zabýval i počátky a dalším vývojem studia žen na freiburské universitě až do padesátých let našeho století (3. *Das Frauenstudium an der Universität Freiburg i. Br.*), v této knize je v příloze uveřejněn výsledek ankety o poměru německých universit k ženskému studiu v roce 1897, kdy jen tři university (Marburg, Freiburg a Gießen) toto studium doporučovaly, a i tyto university měly své výhrady. Obsáhlá kniha je věnována teologickým promócím (19. W. Müller, *Fünfhundert Jahre theologische Promotion an der Universität Freiburg i. Br.*). Je v ní uveřejněn i soupis všech teologů, kteří byli v letech 1470—1957 na této fakultě promováni. Další kniha se zabývá lékařskými promócemi (20. E. Th. Nauck, *Die Doktorpromotionen der medizinischen Fakultät*). Rovněž disciplinární pravomoci universit je věnována zvláštní kniha (10. H. Maack, *Grundlagen des studentischen Disziplinarrechts*). Zvláštní skupinu tvoří sborníky k životním jubilejím předních badatelů o minulosti university. I v nich najdeme články, které mohou zajímat historiky jiných universit, jako např. ve sv. 22 „*Aufsätze zur Freiburger Wissenschafts- und Universitätsgeschichte*“ vy-

šel článek o úřadě pedelském od počátků až do 19. století. Pedely bývali lidé, kteří původně na universitě studovali a nejednou dosáhli již i bakalářského gradu. Vesměs to bývali lidé ženatí. Poslední a nejmenší skupinu tvoří práce věnované nejnovějšímu vývoji university. Jsou vlastně jen dvě, kniha o kompetenci v oblasti vysokoškolského práva po roce 1945 (32. W. W. Waibel, *Die Rechtsprechung auf dem Gebiet des Hochschulrechts seit 1945*) a kniha podávající stručné přehledy o vývoji hlavních věd-

ních oborů v letech 1945—1961, vydaná při příležitosti otevření druhé hlavní universitní budovy v roce 1961 (25. *Festschrift der Universität Freiburg zur Eröffnung des Zweiten Kollegengebäudes*).

Jak již ze zběžného přehledu vyplývá, přináší knižnice velké množství cenných historických prací. Některé fakulty a některá období jsou osvětlena mnohostranně, jiná období jsou spíše ve stínu. Zejména první polovina 20. století je osvětlena jen sporadicky v rámci přehledných prací.

Hvr.

<sup>1)</sup> Srv. AUC-HUCP III/2, 1962, str. 173; VI/1, 1965, str. 85—86.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1975

**HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS**

**Příspěvky k dějinám University Karlovy**

Tomus XV. Fasc. 2

Redakční rada:

V. Vaněček, předseda, J. Havránek, tajemník, I. Hlaváček, K. Litsch,  
L. Nový, M. Pravdová, I. Sinkulová, A. Skýbová, J. Tříška, Ch. Vorlíček

Grafická úprava Jaroslav Příbramský

Ediční referentka Zdeňka Vávrová-Rejšková

Universita Karlova, Praha 1975

© Universita Karlova Praha 1975

Vytiskly Moravské tiskařské závody, závod 19, Opava

Náklad 500 výtisků, vydání I.

Cena Kčs 15,—